

Suunised taotlejatele 2018 a taotlusvooruks¹ LIFE Keskkond ja Ressursitõhusus

NB! Soovitatav on lugeda eestikeelset juhendit koos originaaldokumendiga. Antud dokument on tõlgitud selleks, et taotlejatel oleks lihtsam mõista LIFE programmi reegleid.

¹ Antud juhendi tõlkimist on rahastatud projektist "Awareness raising and application improvement of the LIFE program in Estonia", mida rahastati Euroopa Liidu liikmesriikide keskkonnaprojektide kaasrahastamise programmist LIFE. **Euroopa Komisjon ei vastuta juhendis oleva informatsiooni õigsuse eest.**

Mis on uut 2018. aastal

1. Kahe-etapiline taotlemine. Selleks, et lihtsustada taotlemise protsessi, on taotluse esitamine jagatud kahte etappi:
 - Esimene etapp: kontseptsioon
 - Teine etapp: täistaotlus
2. Uued projektiteemad lähtuvalt mitmeaastasest tegevuskavast aastateks 2018-2020
3. Uuendatud hindamiskriteeriumid (vt Evaluation Guidelines 2018)
4. 2018-2020 perioodil puuduvad riikide vahel jaotatud eelarved
5. Looduse ja bioloogilise mitmekesisuse prioriteetse valdkonna eelarvet on suurendatud 55%-lt 60,5%-le (vt LIFE regulatsiooni artikkel 9 punkt 4)
6. Muutunud on kaasfinantseerimise määr Keskkonna ja Ressursitõhususe ning Keskkonnavalase teabe ja juhtimise prioriteetses valdkonnas (60%-lt 55%-le, vt LIFE regulatsiooni artikkel 20b)

Sisukord

1. Sissejuhatus programmi LIFE	5
1.1 Mis on LIFE?	5
1.2 „Traditsioonilised“ projektid	5
1.3 Projektiteemade roll	7
1.4 Kuidas, kus ja millal taotlust esitada?	7
1.5 Kuidas LIFE-projektid valitakse?	8
1.6 Üldised juhised taotlejatele	9
1.6.1 Mis keeles võib kontseptsiooni/täistaotluse esitada?	9
1.6.2 Kes võib taotluse esitada?	9
1.6.3 Mis on LIFE-projekti optimaalne eelarve?	12
1.6.4 Mis on ELi kaasrahastamise maksimaalne määr programmis LIFE?	12
1.6.5 Kui palju peaksid projekti toetusesaajad projekti eelarvesse panustama?	12
1.6.6 Milline on projekti optimaalne alguskuupäev ja kestus?	12
1.6.7 Kus võib LIFE-projekti elluviimine toimuda?	13
1.6.8 Kes peab LIFE-projekti juhtima?	13
1.6.9 Projekti tegevuste edasiandmine	14
1.6.10 Millistel tingimustel eelistab LIFE riikidevahelisi projekte?	14
1.6.11 Kui põhjalik peab LIFE-i taotlus olema?	14
1.6.12 Käimasolevad tegevused	15
1.6.13 Projekti ja selle tegevuste jätkusuutlikkus	15
1.6.14 Teadusuuringud ja suur infrastruktuur	15
1.6.15 Vastastikune täiendavus ELi muude rahastamisprogrammidega	16
1.6.16 Varasematele LIFE-projektidele järgnevad või neil põhinevad taotlused	16
1.6.17 Keskkonnameetmete kasu kvantifitseerimine	17
1.6.18 Koostöö nõue mitmele sama/sarnase probleemiga tegelevale taotlusele	17
1.7 Isikuandmete kaitse tingimus	17
2. LIFE Keskkond ja Ressursitõhusus	19
2.1 Mis on LIFE-i Keskkond ja Ressursitõhusus?	19
2.2 LIFE keskkonna ja ressursitõhususe valdkondlikud prioriteedid ja projektiteemad	20
2.2.1 Vee, sealhulgas merekeskkonna, valdkondlikud prioriteedid	20
2.2.2 Jäätmeid käsitlevad valdkondlikud prioriteedid	23

2.2.3	Ressursitõhususe, sealhulgas mullastiku ja metsade, ning roheline ja ringmajanduse valdkondlikud prioriteedid	25
2.2.4	Keskkonna ja tervise, sealhulgas kemikaalide ja müra, valdkondlikud prioriteedid	28
2.2.5	Õhukvaliteedi ja heitkoguste, sealhulgas linnakeskkonna, valdkondlikud prioriteedid	30
2.3	LIFE keskkonna ja ressursitõhususe projektid.....	32
2.3.1	Kas LIFE rahastab turuvajadustel põhinevaid projekte?.....	33
2.3.2	Milliseid teisi projekte LIFE keskkonna ja ressursitõhususe programmi raames rahastatakse?.....	36
3.	Kuidas taotleda.....	40
3.1	Esimene etapp – kontseptsioon	40
3.1.1	Struktuur (esimene etapp)	40
3.1.2	Administratiiv vormid (A vormid).....	40
3.1.3	Projekti üldkirjeldus (B vormid)	43
3.1.4	Finantsvormid.....	45
3.2	Teine etapp - täistaotlus.....	47
3.2.1	Struktuur (teine etapp).....	47
3.2.2	Administratiiv vormid (A vormid).....	48
3.2.3	Projekti lühikirjeldus (B vormid)	50
3.2.4.	Kavandatud meetmete üksikasjalik tehniline kirjeldus (C vormid).....	55
3.2.5	Finantstaotlusvormid	62
3.3	Aruanded	72
3.4	Manused	73
4.	Kontroll-leht	74
4.1.	Esimese etapi kontroll-leht.....	74
4.2.	Teise etapi kontroll-leht	74
	Lisad	76
	Lisa 1. Kalender – 2018. aasta taotlusvooru projektide hindamise ja valimise protseduur	76
	Lisa 2. Olulised viited	77
	Lisa 3. eTatluse süsteem (eProposal tool)	78

1. Sissejuhatus programmi LIFE

1.1 Mis on LIFE?

LIFE on Euroopa keskkonna- ja kliimameetmete programm perioodiks 1. jaanuar 2014 kuni 31. detsember 2020. LIFE-i õiguslik alus on Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1293/2013, 11. detsember 2013 (edaspidi LIFE-määrus)².

Programm LIFE jaguneb kaheks allprogrammiks: keskkonna allprogramm ja kliimameetmete allprogramm.

Keskkonna allprogramm tegeleb kolme prioriteetse valdkonnaga.

- **LIFE-i keskkond ja ressursitõhusus**
- **LIFE-i loodus ja bioloogiline mitmekesisus**
- **LIFE-i keskkonnavalade juhtimine ja teave**

Iga prioriteetse valdkonna valdkondlikke prioriteete kirjeldatakse täpsemalt LIFE-määruse lisas III.

Kliimameetmete allprogramm tegeleb kolme prioriteetse valdkonnaga.

- **LIFE-i kliimamuutuste leevendamine**
- **LIFE-i kliimamuutustega kohanemine**
- **LIFE-i kliimavalade juhtimine ja teave**

Programmi LIFE kogueelarve perioodiks on 3,457 miljardit eurot, millest 75% on eraldatud keskkonna allprogrammile (2 592 491 250 eurot) ja 25% on eraldatud kliimameetmete allprogrammile (864 163 750 eurot).

LIFE-määruse artikli 17 lõike 4 kohaselt eraldatakse vähemalt 81% kogueelarvest projektidele, mida rahastatakse tegevustoetustega või vajadusel rahastamisvahenditest.

Teine programmi LIFE mitmeaastane tööprogramm ajavahemikuks 2018–2020 näeb Keskkonna allprogrammile³ ette eelarvet suurusega 1 243,81 miljonit eurot.

Perioodil 2018-2020 korraldab toetuse andja ühe taotlusvooru aastas.

1.2 „Traditsioonilised“ projektid

LIFE-määruse artiklis 2 defineeritakse erinevad projektitüübid, mida saab LIFE 2014–2020 programmi raames toetada.

² Regulation (EU) No 1293/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013, published in the Official Journal L 347/185 OF 20 December 2013 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:347:0185:0208:EN:PDF>

³ Commission Implementing Decision (2018/210/EU) of 12 February 2018 on the adoption of the LIFE multiannual work programme for 2018-2020, OJ L39 of 13.02.2018, p.11-79; <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1518531793134&uri=CELEX:32018D0210>

„Traditsioonilised“ projektitüübid on:

- „katseprojektid“ – projektid, mille raames kasutatakse tehnikat või meetodit, mida ei ole varem või mujal kasutatud või katsetatud, ning mis pakuvad olemasolevate parimate tavadega võrreldes potentsiaalseid keskkonna või kliimaga seotud eeliseid ja mida saab hiljem sarnastes olukordades laiemalt rakendada;
- „näidisprojektid“ – projektid, mille raames võetakse kasutusele, katsetatakse, hinnatakse ja levitatakse meetmeid, meetodikaid või käsitusi, mis on projekti konkreetses kontekstis, näiteks geograafilises, ökoloogilises, sotsiaalmajanduslikus kontekstis, uued või tundmatud ja mida võiks sarnastes olukordades kasutada mujalgi;
- „parimaid praktikaid järgivad projektid“ – projektid, mille raames kasutatakse asjakohaseid, kulutõhusaid ja nüüdisaegseid tehnikaid, meetodeid ja käsitusi, võttes arvesse projekti konkreetset konteksti;
- „teabe-, teadlikkuse suurendamise ja teabe levitamise projektid“ – projektid, mille eesmärk on toetada teabevahetust, teabe levitamist ja teadlikkuse suurendamist keskkonna ja kliimameetmete allprogrammide raames.

Selleks, et projekti saaks pidada katse- või näidisprojektiks, peab selle põhiolemus olema katsetav või demonstratiivne. Kuigi mõningaid parima praktika tegevusi võib samuti projekti lisada, siis üldine lähenemine peab selgelt olema katse- või demonstratiivse suunitlusega ja seda tuleb taotluses selgelt kirjeldada.

Järgnev tabel võtab kokku, milliseid projektitüüpe erinevates prioriteetsetes valdkondades rahastatakse:

Allprogramm	Prioriteetne suund	Abikõlblikud projektitüübid
Keskkond	Keskkond ja ressursitõhusus	Katse- näidisprojektid
Keskkond	Loodus ja bioloogiline mitmekesisus	Parimad praktikad, katse- näidisprojektid
Keskkond	Keskkonnavalade juhtimine ja teave	Teabe-, teadlikkuse suurendamise ja teabe levitamise projektid
Kliima	Kliimamuutuste leevendamine	Parimad praktikad, katse- näidisprojektid
Kliima	Kliimamuutustega kohanemine	Parimad praktikad, katse- näidisprojektid
Kliima	Kliimavalade juhtimine ja teave	Teabe-, teadlikkuse suurendamise ja teabe levitamise projektid

Keskkonna allprogrammi „traditsiooniliste“ projektide toetussumma on indikatiivselt 217 miljonit eurot.

Programmi LIFE ühe prioriteetse valdkonna raames rahastatavad projektid ei tohi kahjusta keskkonna- või kliimaeesmärkide saavutamist mõnes teises prioriteetses valdkonnas ning võimaluse korral edendavad projektid koostööt eri eesmärkide vahel ja keskkonnasäästlike riigihangete kasutamist.

1.3 Projektiteemade roll

LIFE programmi mitmeaastases tegevuskavas aastateks 2018-2020 on defineeritud projektiteemad, millele peaksid projektid käimasoleval perioodil keskenduma. Abikõlblikud projektitaotlused, mis saavutavad või ületavad nõutud miinimum punktisumma (vt LIFE programmi mitmeaastase tegevuskava aastateks 2018-2020 punkt 5.1.1) ja, mis tegelevad asjakohaste projektiteemadega, saavad hindamisel eelise võrreldes selliste projektidega, mis ei keskendu mitmeaastases tööplaanis välja toodud projektiteemadele. Hindamiskriteeriumite kohta lisainfo saamiseks vaata hindamise juhist (Guide for the evaluation of LIFE project proposals 2018).

1.4 Kuidas, kus ja millal taotlust esitada?

Projektitaotlused esitatakse kahes etapis:

- Esimene etapp: kontseptsioon
- Teine etapp: täistaotlus

Esimene etapp: kontseptsioon

Kontseptsioon tuleb esitada e-taotluse süsteemis (eProposal), mis on leitav LIFE programmi kodulehelt (<https://life.envir.ee/taotlemine>). Taotlusvorm sisaldab kõiki kontseptsiooni esitamiseks vajalikke vorme: administratiiv (A), tehnilisi (B) ja finantsvorme.

Taotlusvormidega seotud üksikasju vaata selle dokumendi 3. peatükist. Taotlussüsteemi eProposal kasutamise seotud üksikasju vaata **originaaldokumendi** lisast 3 (*inglise keeles*).

Taotlejad peavad oma kontseptsiooni esitama e-taotlussüsteemi (eProposal) kaudu Euroopa Komisjonile hiljemalt 12. juunil 2018 enne kella 16.00 Brüsseli kohaliku aja järgi.

Taotlust saab muuta, kinnitada ja (uuesti) esitada nii mitu korda kui vaja enne 12. juunit 2018 (kell 16.00 Brüsseli aja järgi). Soovitame kogu taotluste esitamise perioodi jooksul oma mustandit (mustandeid) jooksvalt esitada, et vältida viimase hetke probleeme internetiühenduse või muude IT-alaste häiretega. Taotluse iga uus esitamine kirjutab üle eelmise esitatud versiooni (varasemaid versioone ei säilitata, seega ei ole need enam saadaval).

Teine etapp: täistaotlus

Taotlejad, kelle kontseptsioon on edukalt läbinud esimese etapi, kutsutakse (oktoober 2018) esitama täistaotlust läbi eTaotluse süsteemi, mis on leitav LIFE programmi kodulehelt (<https://life.envir.ee/taotlemine>).

Taotlemise süsteem sisaldab kõiki nõutud administratiiv (A), tehnilisi (B ja C) ja finantsvorme (F) ning võimalus lisada asjakohaste dokumentide (kaartide, fotode, diagrammide, graafikute, kohustuslike ametlike ja finantslisade) lisamiseks. Taotlusvormidega seotud üksikasju vaata selle dokumendi 3. peatükist. Taotlussüsteemi eProposal kasutamise seotud üksikasju vaata **originaaldokumendi** lisast 3 (*inglise keeles*).

Taotlejad, kes on kutsutud teise etappi, peavad oma täistaotlused e-taotlussüsteemi (eProposal) kaudu Euroopa Komisjonile esitama jaanuaris (taotluse esitamise tähtaeg täpsustatakse teise etappi kutsumise kirjaga).

Taotlust saab muuta, kinnitada ja (uuesti) esitada nii mitu korda kui vaja enne teise etappi taotluste esitamise tähtaega. Soovitame kogu taotluste esitamise perioodi jooksul oma mustandit (mustandeid) jooksvalt esitada, et vältida viimase hetke probleeme internetiühenduse või muude IT-alaste häiretega. Taotluse iga uus esitamine kirjutab üle eelmise esitatud versiooni (varasemaid versioone ei säilitata, seega ei ole need enam saadaval).

Antud juhendi raames on toetuse andjaks (*Contracting Authority*) Euroopa Komisjoni Väikeste ja Keskmise Suurusega Ettevõtjate Rakendusamet (edaspidi **EASME**).

Taotlust ette valmistades võivad taotlejad lisateabe saamiseks konsulteerida asjakohase riikliku LIFE kontaktisikuga; liikmesriikide programmi LIFE riiklike/piirkondlike asutuste nimed ja kontaktandmed on saadaval programmi LIFE veebilehel aadressil <http://ec.europa.eu/environment/life/contact/nationalcontact/index.htm>.

Keskkonnaministeeriumis töötavate LIFE kontaktisikute kontaktid on kättesaadavad siit: <https://life.envir.ee/kontakt>.

1.5 Kuidas LIFE-projektid valitakse?

Projektide valimise protsessi tehnilist metoodikat ning valimise ja toetuse andmise kriteeriumeid on kirjeldatud LIFE programmi mitmeaastase tööprogrammi 5. peatükis (2018-2020). Selle protsessi rakendamise üksikasjaliku kirjelduse leiab dokumendist „2018. aasta projektitaotluste hindamise suunised“ (*Guide for the evaluation of LIFE project proposals 2018*).

Väga oluline!

Pane tähele, et vormis A2 taotleja kontaktisiku e-posti aadressina märgitud e-posti aadress on ainus kontaktpunkt, mida toetuse andja hindamisprotsessi käigus taotlejaga suhtlemisel kasutab. Seega peab sisestatud e-posti aadress vastama kehtivale ja aktiivsele aadressile, mida taotleja kontrollib kogu hindamisprotsessi jooksul igapäevaselt.

Eeldatakse, et toetuse andja (EASME) allkirjastab individuaalsed toetuslepingud 2019. aasta juuliks (indikatiivne ajakava on leitav lisast 1). Projektide varaseim võimalik alguskuupäev on 01. juuli 2019.

1.6 Üldised juhised taotlejatele

See peatükk vastab mõnele korduma kippuvale küsimusele. Poliitiliste prioriteetide erisuuniseid vaata 2. osast, soovitusi tehniliste ja finantsvormide täitmiseks vaata selle dokumendi 3. osast.

1.6.1 Mis keeles võib kontseptsiooni/täistaotluse esitada?

Kontseptsioon tuleb esitada inglise keeles.

Täistaotluse esitamisel soovib toetuse andja (EASME) tungivalt, et taotlejad täidaksid taotluse tehnilise osa ja eriti finantsosa selges inglise keeles, kuid taotlused võib esitada mis tahes ametlikus ELi keeles, välja arvatud iiri või malta keeles.

Pane tähele, et taotlusleping, projektijuhtimine, ametlik aruanne, põhitulemused ja kogu teabevahetus toetuse andjaga saab olema inglise keeles.

Taotluse ja vormi B1 pealkiri („Projekti kokkuvõtlik kirjeldus“) peab alati olema inglise keeles. Vormi B1 võib lisaks esitada ka taotluse keeles.

1.6.2 Kes võib taotluse esitada?

Taotluse võib esitada iga Euroopa Liidus registreeritud juriidiline isik.

Taotluses osalevad üksused võivad kuuluda kolme tüüpi toetusesaajate hulka: (1) avalik-õiguslikud asutused, (2) eraõiguslikud äriühingud ja (3) eraõiguslikud mittetulundusorganisatsioonid (sealhulgas vabaühendused).

Terminid „avalik-õiguslikud asutused“ määratletakse, viidates riiklikele ametivõimudele, olenemata nende organisatsiooni vormist – keskne, piirkondlik või kohalik struktuur –, või erinevatele asutustele nende kontrolli all eeldusel, et need toimivad vastava riikliku ametivõimu nimel või vastutusel. Juhul kui eraõiguslike asutustena registreeritud üksused soovivad, et neid arvestataks selle taotlusvooru raames võrdsena „avalik-õiguslike asutustega“, peavad nad esitama tõendid selle kohta, et nad vastavad kõigile avalik-õiguslikele asutustele kohaldatavatele kriteeriumitele ning et organisatsiooni tegevuse lõpetamisel kanduvad selle õigused ja kohustused, vastutus ja võlad avalik-õiguslikule asutusele. Täielikku määratlust vaata lisast „Avalik-õigusliku asutuse deklaratsioon“, mis tuleb täita kõikidel toetusesaajatel, kes soovivad, et neid peetaks „avalik-õiguslikuks asutuseks“ ja et neid koheldaks vastavalt. Ainus erand puudutab neid keskseid (nt: ministeerium) ja kohalikke administratsioone (nt maakonnad, vallad, piirkonnad jne), kelle olemus „avalik-õigusliku asutusena“ on selge.

Pane tähele, et n-õ ainuomanikke (st üksuseid, mida omab ja juhib üks isik ning kus omaniku ja ettevõtte vahel ei ole seaduslikku erinevust) loetakse füüsilisteks isikuteks, mistõttu ei saa nad selles taotlusvoorus toetusesaajate ega sidusettevõtjatena osaleda.

Koordineeriva toetusesaaja kohta nõutud kohustuslike ametlike dokumentide täielikke üksikasju vaata dokumendist „Keskkonna allprogrammi 2018. aasta projektitaotluste hindamise suunised“ (*Guide for the evaluation of LIFE project proposals 2018 of Environment Sub-programme*).

Kui taotluse kaasrahastus rahuldatakse, saab taotlejast **koordineeriv toetusesaaja**, kes vastutab projekti elluviimise eest. Koordineerivast toetusesaajast saab toetuse andja (EASME) ainus kontaktpunkt ning ta on ainus toetusesaaja, kes annab projekti tehnilise ja finantsilise edenemise kohta aru otse EASME-le.

Koordineeriv toetusesaaja saab ELi rahalise osaluse EASME käest ja tagab selle jaotamise viisil, mis on täpsustatud seotud toetusesaajatega (kui neid on – vaata allpool) sõlmitud partnerluslepingutes. Koordineeriv toetusesaaja peab projekti tehnilise rakendamise ja projekti tulemuste levitamise kohta seotud olema.

Koordineeriv toetusesaaja peab kandma osa projekti kuludest ja peab seega rahaliselt projekti eelarvesse panustama. Sellest tulenevalt ei saa talle 100% tekkivatest kuludest hüvitada.

Koordineeriv toetusesaaja peab näitama oma õiguslikku seisundit (täites taotlusvormi A2), mis tõestab juriidilist registreeringut ELis.

Lisaks koordineerivale toetusesaajale, võib LIFE taotlus hõlmata ka üht või mitut seotud toetusesaajat ja/või üht või mitut projekti kaasrahastajat.

Seotud toetusesaaja peab taotlusesse alati tehniliselt ja rahaliselt panustama ja vastutama seega ühe või mitme projekti tegevuse rakendamise eest. Samuti peab ta koordineerivale toetusesaajale esitama kõik dokumendid, mis on vajalikud aruandluskohustuse täitmiseks EASME ees.

Seotud toetusesaajate arv ei ole eelnevalt määratletud. Taotluse võib esitada ja projekti võib rakendada ka üks asutus ehk taotlus, mis esitatakse ilma ühegi muu osaliseta peale koordineeriva toetusesaaja enda, on abikõlblik. Vaatamata sellele ei tohiks toetusesaaja kõhelda muid toetusesaajaid kaasamast, kui see toob projektile lisaväärtust.

Avalikud ettevõtjad, kelle kapital on avalikus omanduses ja keda peetakse riigihalduse instrumendiks või tehniliseks teenindajaks ning kellele rakendub riigihalduse kontroll, kuid kes on tegelikult eraldiseisvad juriidilised üksused, peavad olema kaasatud seotud toetusesaajatena kui riigihaldus kavatses teatud projekti tegevuste rakendamise neile usaldada.

Erandkorras võib seotud toetusesaaja olla juriidiliselt registreeritud väljaspool Euroopa Liitu eeldusel, et koordineeriv toetusesaaja asub ELis. Selleks, et üksust saaks pidada seotud toetusesaajaks, peab see vastutama tegevuste teostamise eest väljaspool ELi ning nimetatud tegevused peavad olema vajalikud ELi keskkonnanalaste eesmärkide saavutamiseks ja liikmesriikide territooriumitel, mille suhtes kohaldatakse aluslepinguid. Teisisõnu, väljaspool

ELi asutatud üksuse osalust, mis panustab vaid oskusteabega või teeb koostööd ELis tegevusi rakendades, ei peeta piisavaks.

Kõik seotud toetusesaajad peavad näitama oma õiguslikku seisundit (täites taotlusvormi A5) ja andma kogu teabe ELi liikmesriigi või kolmanda riigi kohta, milles nad registreeritud on. Lisaks peavad kõik toetusesaajad, ELis registreeritud või mitte, kinnitama, et nad ei ole üheski ELi finantsmääruse⁴ artikli 106 lõikes 1 ja artiklis 107 nimetatud olukorras (allkirjastades taotlusvormi A3 või A4 – juhiseid vaata selle dokumendi 3. osast).

Erasektori puhul võib toetuse andja (EASME) nõustuda, et toetusesaaja sidusüksused osalevad projektis, eeldusel, et kõik näidistoetuslepingus ja selle lisas X (finants- ja haldussuunised) loetletud tingimused on täidetud. Samas võib seotud üksuste kui sidusettevõtete kaasamine muuta projekti ülesehituse keerulisemaks, mistõttu võib see mõjuda negatiivselt projekti tehnilisele ja finantsilisele sidususele. Sellest tulenevalt põhineb sidusettevõtete lubamine täielikult toetuse andja halduslikul kaalutusõigusel ning mitte mingil juhul ei lubata sidusettevõtteid avalik-õiguslikele üksustele ega üksustele, kes ei vasta järgnevalt toodud sidusüksuste kirjeldusele.

Sidusüksused peavad vastama taotlejatele kehtivatele abikõlblikkuse ja mittevälistamise kriteeriumitele ja neil peaks olema kõnealuse toetusesaajaga struktuurne seos (nt õiguslik või kapitalil põhinev seos), mis ei piirdu üksnes projektiga ega ole loodud üksnes projekti elluviimise eesmärgil (ehk seose kehtivus on toetuse määramisest eraldiseisev; see peaks eksisteerima enne taotlusvooru välja kuulutamist ning kehtima ka pärast projekti lõppu).

Sidusüksusena võib aktsepteerida toetusesaaja vahetu kontrolli all olevaid üksuseid (st tütarettevõtteid), toetusesaajat kontrollivaid üksuseid (emaettevõtte) VÕI peab toetusesaaja liikmesuse korral olema õiguslikult määratletud kui võrgustik, liit või ühendus, mille tegevuses kavandatud sidusüksused osalevad. **Kui mitu toetusesaajat soovivad töötada koos sama sidusettevõttega, tuleb nimetatud sidusettevõtte esitada hoopis toetusesaajana.**

Projekti kaasrahastaja panustab projekti vaid rahaliste vahenditega, tal puuduvad tehnilised kohustused ning ta ei saa kasu ELi rahalisest toetusest. Veel enam ei saa ta projekti kontekstis tegutseda alltöövõtjana ühelegi projekti toetusesaajale.

Kindla kestusega eriülesannete täitmiseks võib projektitaotluses ette näha **alltöövõtjate** kasutamise. Alltöövõtjad pakuvad teenust projekti toetusesaajatele, kes maksavad pakutud teenuse eest täies ulatuses. Toetusesaajad (sealhulgas nende sidusüksused) ei tohi konkreetse projekti raames tegutseda alltöövõtjatena. Alltöövõtjaid ei pea tavaliselt taotluses nimepidi tuvastama; kui seda tehakse, tuleb LIFE-i näidistoetuslepingu üldtingimustest jätkuvalt kinni pidada.

⁴ Regulation (EU, EURATOM) No 966/2012 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on the financial rules applicable to the general budget of the Union and repealing Council Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002, OJ L 298 of 26/10/2012, p.1.

Koordineeriva toetusesaaja, seotud toetusesaajate sidusettevõtjate, kaasrahastajate ja alltöövõtjatega seotud vastavate reeglite üksikasjalikumat kirjeldust vaadake LIFE-i näidistoetuslepingu üldtingimustest.

1.6.3 Mis on LIFE-projekti optimaalne eelarve?

Projekti eelarvetel ei ole fikseeritud miinimumsuurust. Suuri ambitsioonikaid projekte (st kogukulud üle 5 miljoni euro) on eelnevalt sageli rahastatud, samas kui väikestel projektidel (st kogukulud alla 500 000 euro) on oma piiratud väljundi ja sellest tulenevalt väikese lisaväärtuse tõttu harva õnnestunud rahastust saada.

1.6.4 Mis on ELi kaasrahastamise maksimaalne määr programmis LIFE?

„Traditsiooniliste“ LIFE-projektide maksimaalne ELi kaasrahastamise määr perioodil 2018-2020 on kuni 55% projekti kõigist abikõlblikest kuludest. Erandina on loodus ja bioloogiline mitmekesisuse prioriteetse suuna projektide kaasrahastamise määr kuni 60% ja teatud juhtudel⁵ isegi kuni 75% kõikidest abikõlblikest kuludest.

Maksete ajagraafik:

	Esimene makse (ettemakse)	Vahemakse	Lõppmakse
Vahearuanne ei esitata (lühike projekt)	70%	0%	maksimaalselt 30%
Üks vahearuanne	30%	40%	maksimaalselt 30%
Kaks vahearuanne	30%	20%	maksimaalselt 30%

1.6.5 Kui palju peaksid projekti toetusesaajad projekti eelarvesse panustama?

Eeldatakse, et koordineeriv toetusesaaja ja mis tahes seotud toetusesaajad annavad projekti eelarvesse mõistliku rahalise panuse. Toetusesaaja rahalist panust peetakse tõestuseks selle pühendumusest projekti eesmärkide elluviimisele – väga väikest rahalist panust võidakse seega pidada pühendumuse puudumiseks.

Taotlus lükatakse tagasi kui ükskõik millise toetusesaaja rahaline panus projekti eelarvesse on 0 eurot.

Veel enam, kui avalik-õiguslikud asutused osalevad projektis koordineerivate ja/või seotud toetusesaajatena, peab nende rahaline panus projekti eelarvesse ületama (vähemalt 2% võrra) projekti arvele kirjutatavate palgakulude summa töötajate eest, keda ei käsitleta „lisapersonalina“. Üksikasju vaata selle dokumendi osast 3.4.

1.6.6 Milline on projekti optimaalne alguskuupäev ja kestus?

Projekti ajakava ettevalmistamisel peavad toetusesaajad olema teadlikud sellest, et LIFE-i 2018 projektide toetuslepingute allkirjastamise eeldatav kuupäev on 2019. aasta juuni või

⁵ Kõrgem kaasfinantseerimise määr (75%) kohaldub projektidele, mille eelarvest 50% või enam on suunatud konkreetsetele kaitsetegevustele ning projekti eesmärgiks on loodusdirektiivis või linnudirektiivis nimetatud esmatahtsate elupaigatüüpide või liikide seisundi parandamine.

juuli. Nende projektide varaseim võimalik alguskuupäev on 01. juuli 2019. Ühtegi enne projekti alguskuupäeva tekkinud kulusid ei loeta abikõlblikuks ning neid ei saa lisada projekti eelarvesse.

LIFE-projektil ei ole kindlaksmääratud projekti kestust. Projekti kestus peab vastama kestusele, mis on vajalik projekti kõigi tegevuste elluviimiseks ja kõigi eesmärkide saavutamiseks. Keskmine projekt kestab 2–5 aastat.

Toetuse andja võib otsustada pikendada projekti kestust vaid erakorralistel asjaoludel. Varasemate programmide LIFE kogemus on näidanud, et paljudel projektidel oli raskusi kõigi tegevuste lõpetamisega projekti kavandatud kestuse jooksul, enamasti ettenägematute viivituste ja projekti kestuse jooksul tekkinud raskuste tõttu. Seetõttu soovitatakse toetusesaajatel oma projekitaotluse ajagraafikusse arvestada piisav ajavaru (nt 6 kuud).

Toetusesaajad peaksid samuti tähele panema, et lõpparuande võib esitada enne ametlikku projekti lõppkuupäeva juhul kui kõik planeeritud tegevused lõpetatakse enne planeeritud tähtaega. Sellisel juhul saab ka lõpliku makse kätte enne toetuslepingus mainitud lõppmakse ametlikku lõpukuupäeva.

1.6.7 Kus võib LIFE-projekti elluviimine toimuda?

LIFE-projektide elluviimine peab toimuma Euroopa Liidu liikmesriikide territooriumil. Programm LIFE võib samuti rahastada tegevusi väljaspool ELi ja ülemeremaades ja -territooriumidel eeldusel, et koordineeriv toetusesaaja asub ELis ning esitatakse tugevad tõendid selle kohta, et EList väljaspool teostatavad tegevused on vajalikud ELi keskkonnanäidete saavutamiseks ja liikmesriikide territooriumidel, mille suhtes aluslepinguid kohaldatakse, rakendatud meetmete tulemuslikkuse tagamiseks (näiteks rändlindude talvitusmiskohtadega seotud tegevused või piiriülestele jõgedele rakendatud tegevused). Palun arvestage, et siinkohal on selgelt tegu erandiga, kuna tavaliselt peaks tegevused teostama ELis. Samas on see võimalik, kui asjakohase probleemiga saab edukalt ja tõhusalt tegeleda vaid juhul, kui tegevusi teostatakse ka ELi välistes riikides. Iga sellise tegevuse kirjelduses asjakohastes vormides tuleb anda kvalitatiivsed ja kvantitatiivsed tõendid, mis õigustavad selliste tegevuste vajalikkust väljaspool ELi.

Abikõlblikkuse kriteeriumid, mis on kirja pandud Euroopa Komisjoni teatises nr 2013/C-205/05 (OJEU C-205, 19.07.2013, lk 9–11), mis käsitleb Iisraeli poolt alates 1967. aasta juunist okupeeritud territooriumitel tegutsevatele Iisraeli üksustele ja nende tegevusele selliste toetuste, auhindade ja rahastamisvahendite andmist, mida EL rahastab alates 2014. aastast, sätestatud abikõlblikkuskriteeriumid rakenduvad kõigile selle taotlusvooru tegevustele, sealhulgas seoses kolmandate isikutega, kellele on viidatud ELi finantsmääruse artiklis 137.

1.6.8 Kes peab LIFE-projekti juhtima?

Eeldatakse, et projekti juhivad koordineeriva toetusesaaja töötajad. Kuid sobiva põhjenduse alusel võib projektijuhtimist teostada ka seotud toetusesaaja või koordineeriva toetusesaaja otsese kontrolli all olev alltöövõtja. Soovitavalt on igal projektil täistööajaga projektijuht.

Taotlus peab selgelt kirjeldama, kes hakkab vastutama projektijuhtimise eest, kui palju töötajaid ja aega sellele ülesandele pühendatakse ning kuidas ja kelle poolt langetatakse projekti kestuse jooksul projektiga seotud otsuseid (st kes hakkab projektijuhtimist kontrollima ja kuidas).

1.6.9 Projekti tegevuste edasiandmine

Toetusesaajad peavad näitama tehnilist ja rahalist võimekust ning pädevust projekti kavandatud tegevuste elluviimiseks. Seega eeldatakse, et välisabi/sisse ostetatvate teenuste (*external assistance*) osakaal projekti eelarves jääb alla 35%. Põhjendatud juhtudel võib toetuse andja lubada ka suuremat osakaalu.

Mis tahes välisabi puhul tuleb järgida LIFE-i näidistoetuslepingu üldtingimusi.

Tulenevalt LIFE regulatsiooni artiklist 9, soovitatakse toetuse saajatel (nii riigiastused kui ka erasektor) kasutada „rohelisi hankeid“. Selleks puhuks on Euroopa Komisjon töötanud välja vastavad suunised. Rohkem infot: http://ec.europa.eu/environment/gpp/toolkit_en.htm.

1.6.10 Millistel tingimustel eelistab LIFE riikidevahelisi projekte?

LIFE-määrus viitab sellele, et projektide valimisel kaasrahastamiseks, pöörab toetuse andja erilist tähelepanu riikidevahelistele projektidele, kui riikidevaheline koostöö on keskkonna- ja looduskaitse eesmärkide saavutamiseks oluline. Kui riikidevahelise lähenemise lisaväärtuse kohta on piisavalt tõendeid, antakse taotlusele hindamiskriteeriumi 6 alusel lisapunkte. Kui selliste tõendite esitamine on võimalik, arvestatakse projektide valimise protsessis projektile kõrgem skoor ja seeläbi on suurem tõenäosus, et projekt kaasrahastamiseks välja valitakse.

NB! „Riikidevaheline“ hõlmab LIFE-määruse tähenduses vaid koostööd liikmesriikide vahel ning koostööd liikmesriikide ja vastavalt LIFE-määruse artiklile 5 programmis LIFE osalevate kolmandate riikide vahel. Kuigi tegevused väljaspool ELi ja ülemeremaades ja -territooriumidel on LIFE-määruse artikli 6 alusel võimalikud, ei anna need hindamiskriteeriumi 6 alusel lisapunkte.

1.6.11 Kui põhjalik peab LIFE-i taotlus olema?

Taotlus peab olema nii sisutihe ja selge kui võimalik. Taotlejad peaksid vältima mahukaid taotlusi ning ülemäära detailseid kirjeldusi projektialadest, keskkonnatehnoloogiatest, liikide nimekirjadest jmt.

Kõigi projekti tegevuste kohta tuleb anda selged ja üksikasjalikud kirjeldused. Igal pool, kus võib olla kasulik selgitada kavandatud tegevuste asukohta, tuleks lisada kaardid (mõnel juhul on see kohustuslik).

Brošüüre, CV-sid ja sarnaseid dokumente ei tohiks lisada ning kui need lisatakse, siis ei võeta neid arvesse.

1.6.12 Käimasolevad tegevused

Enne projekti algust juba käimasolevad tegevused ei ole abikõlblikud.

Kui projekti käigus teostatavad tegevused on eelmistest või käimasolevatest tegevustest sageduse või intensiivsuse mõistes oluliselt erinevad, siis ei loeta neid käimasolevateks. Taotleja peab taotluses andma piisavalt teavet, mis võimaldab seda aspekti hinnata.

Juhul kui taotletakse minevikus ettevõetud ja lõpetatud tegevuste kordamist projekti käigus sarnase sageduse või intensiivsusega, peab taotleja esitama tõendid selle kohta, et LIFE-projekti puudumisel ei oleks neid tegevusi teostatud.

1.6.13 Projekti ja selle tegevuste jätkusuutlikkus

LIFE projektid kujutavad endast arvestatavat investeringut ja Euroopa Liit peab nende investeringute pikaajalist jätkusuutlikkust väga oluliseks. Projekti tulemuste jätkusuutlikkust keskpikas ja pikas perspektiivis mõistetakse kui suutlikkust säilitada tulemused pärast projekti elluviimist kas jätkamise, kordamise või ülekandmise teel. Kogu projekti kestuse jooksul on toetusesaajatel kohustus mõelda, kuidas selliseid investeringuid kindlustada, säilitada, arendada ja ära kasutada või projekti käigus või peale projekti lõppu korrata/ülekanda. Eduka jätkamise, kordamise ja/või ülekandmise jaoks on vaja strateegiat, mis sisaldab ülesannet mitmekordistada projekti lahenduste mõju ja ergutada nende laiemat kasutuselevõttu, millega saavutatakse projekti vältel ja/või lühikeses ja keskpikas perspektiivis pärast programmi LIFE projekti lõppu kriitiline mass. Selles minnakse kaugemale informatsiooni edastamisest ja võrgustike loomisest, käsitledes väljatöötatud ja/või projekti raames rakendatud lahenduste kasutamist praktikas pärast projekti lõppu, mujal või erineval eesmärgil.

1.6.14 Teadusuuringud ja suur infrastruktuur

Kuigi teadusuuringuteks annab EL rahastust teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammi (2014–2020)⁶ Horisont 2020 raames, võib LIFE-projekti raames läbi viia piiratud arvul uuringuid, mille eesmärk on edendada ja täiustada projekti aluseks olevate teadmiste andmeid. Uuringud peavad olema rangelt piiratud ja lahutamatult seotud projekti eesmärkidega. Taotleja selgitab üksikasjalikult, kuidas projekti korralik rakendamine nimetatud teadusuuringutest sõltub, näidates, et olemasolev teaduslik alus ei ole piisav, ning kuidas täiendavaid teadmisi projekti tegevuste rakendamiseks ja eesmärkide saavutamiseks kasutama hakatakse. Sellisel juhul peetakse teadusväljaandeid projekti olulisteks tulemusteks.

Suure infrastruktuuri ehitamisele keskendunud projektid ei kuulu LIFE-programmi tegevusse ega ole seega abikõlblikud. Projekti loetakse suure taristu ehitamisele keskendunuks, kui „taristu ühiku“ maksumus ületab 500 000 €. „Taristu ühik“ tähendab kõiki vormis F4a kirjeldatud elemente, mis tagavad füüsiliselt taristu investeringu funktsionaalsuse (nt ökodukt, piirded, märgistus jmt). Erandjuhul võib seda summat ületada, kui taotlusesse on

⁶ Regulation (EU) No 1290/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 laying down the rules for participation and dissemination in "Horizon 2020 - the Framework Programme for Research and Innovation (2014-2020)" and repealing Regulation (EC) No 1906/2006 (OJ L 347, 20.12.2013, p. 81).

lisatud täielik tehniline põhjendus, mis näitab taristu vajalikkust, et tagada tõhus panus LIFE-määruse artiklite 10, 11 või 12 eesmärkidesse.

1.6.15 Vastastikune täiendavus ELi muude rahastamisprogrammidega

Vastavalt LIFE-määruse artiklile 8 peavad programmiga LIFE toetatavad tegevused tagama sidususe ja koostoime ning vältima kattumisi liidu muude rahastamisprogrammidega. Eelkõige peavad toetuse andja ja liikmesriigid tagama kooskõla Euroopa Regionaalarengu Fondiga, Euroopa Sotsiaalfondiga, Ühtekuuluvusfondiga, Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondiga, Euroopa Merendus- ja Kalandusfondiga ning programmiga „Horisont 2020“.

Seetõttu on oluline, et enne oma taotluse esitamist toetuse andjale (EASME) kontrollivad toetusesaajad põhjalikult, kas projekti raames kavandatavad tegevused võiksid saada või saavad rahastust muudest ELi fondidest.

Toetusesaajad peavad toetuse andjat teavitama kõigist asjaga seotud EL-st saadud toetustest või menetluses olevatest taotlustest. Toetusesaajad peavad samuti kontrollima, et nad ei saa samal ajal programmist LIFE (või muudest ELi programmidest) tegevustoetusi, mis põhjustaks topeltrahastamist.

Kui seda sobivas vormis A7 ära ei märgita, võidakse taotlus tagasi lükata.

Pane tähele, et tegemist on kasvava probleemiga ning tõendid näitavad, et sarnaseid või samu projekte esitatakse erinevatesse programmidesse. Toetuse andja viib sellega seoses läbi rohkem kontrollid ja ristkontrollid. Sellel võivad olla tõsised tagajärjed, kui jätate deklareerimata, et taotlus on esitatud ka teistesse programmidesse (veel hullem, kui sama projekt on juba mujalt toetust saanud).

Lisaks, projekti ülevaatamise etapis võidakse riiklikult asutuselt küsida, et milliseid meetmeid on tarvitusele võetud, et vältida topeltrahastust LIFE programmist ja teistes EL programmides.

Samas, projektid, mis näitavad sünergiat erinevate fondide vahel, võivad saada lisapunkte (hindamiskriteerium 6) sõltuvalt selle ulatusest ja kvaliteedist. Näiteks projekt, mille eesmärgiks on parandada jäätmete käitlemist, mis omakorda stimuleerib sotsiaalset lõimumist.

1.6.16 Varasematele LIFE-projektidele järgnevad või neil põhinevad taotlused

Kui taotleja taotleb eelmise LIFE-projekti jätkamist, peab ta vormis A7 selgelt kirjeldama, miks on järgmine projektifaas vajalik ja kuidas see eelmise projektiga saavutatud tulemusi täiendab. Taotleja peab jätkusuutlikkuse kirjeldamisel (vorm F6) samuti selgitama, kuidas tagataks edasine jätkamine vahenditega, mis ei pärine programmist LIFE. Viimasena peab taotleja iga põhitegevuse kirjelduses (C vormid) andma täpset teavet, kuidas see tegevus eelmises projekti faasis teostatud sarnastel tegevustel põhineb ja neid täiendab.

Taotlejad peavad samuti näitama, et nad on võtnud arvesse teisi rahastatud LIFE-projekte, mis tegelesid sarnaste probleemidega. Taotlejad peavad selgitama, kuidas nende taotlus teistel põhineb või nendest erineb ning kuidas taotlus teistega kooskõlastatakse, juhul kui need projektid on ikka veel käimas.

Hindamisprotsessi käigus kontrollitakse need aspektid põhjalikult üle. Kui jätate need aspektid põhjalikult kirjeldamata, võib see mõjutada projekti lõpphinnangut.

1.6.17 Keskkonnameetmete kasu kvantifitseerimine

Kavandatud lahendustega esitatud paranenud tulemused/eelised tuleb eeldatavate keskkonnameetmetega seotud kasude osas kvantifitseerida. Need peavad olema konkreetsed, realistlikud ja kvantifitseeritud nii palju kui võimalik ning vastavalt elutsükli põhisele lähenemisele, kus see on asjakohane. Seda tuleb selgelt mõõta või andes hinnaguid võrreldes projekti alguses teadaolevate andmetega. Selles osas peab olema tagatud vastavus taotluse asjaomastes vormides kirjeldatud keskkonnameetmete kasude ja LIFE-projekti tasandi põhinäitajate tabelis esitatud väärtuste vahel.

1.6.18 Koostöö nõue mitmele sama/sarnase probleemiga tegelevale taotlusele

Tõendid näitavad, et üha enam esitatakse sama või sarnase probleemiga tegelevaid projekte ja seda sageli samas liikmeriigis ilma ratsionaalse ja koordineeritud mehhanismiga. Seda juhtub tihedamini looduse ja bioloogilise mitmekesisuse prioriteetses suunas.

Selliste olukordade vältimiseks soovitatakse taotlejatel võtta ühendust riiklike kontaktisikutega (<http://ec.europa.eu/environment/life/contact/nationalcontact/>) või (<https://life.envir.ee/kontakt>), et kontrollida, kas probleemiga, mida nad lahendada soovitakse, võib mõni teine taotleja juba tegeleda. Sellisel juhul julgustatakse taotlejaid omavahel koostööd tegema, et vältida võimalikku kattumist ja suurendada sünergiaid.

1.7 Isikuandmete kaitse tingimus

Taotlusega esitatud isikuandmed, nagu toetusesaajate ja kaasrahastajate nimi, aadress ja muu kontaktteave, lisatakse andmebaasi nimetusega ESAP, mis on ligipääsetav ELi institutsioonidele ja asutustele, aga ka välisühendajate meeskonnale, kellega on sõlmitud konfidentsiaalsusleping. Andmebaasi ESAP kasutatakse ainult LIFE-i taotluste hindamise haldamiseks.

Edukate projektide samad isikuandmed edastatakse teise andmebaasi nimetusega BUTLER, mis on ligipääsetav ELi institutsioonidele ja asutustele ning välisele järelevalvemeeskonnale, kellega on sõlmitud konfidentsiaalsusleping. Andmebaasi BUTLER kasutatakse ainult LIFE-projektide haldamiseks.

Iga projekti kokkuvõtte, sealhulgas koordineeriva toetusesaaja nimi ja kontaktteave, lisatakse LIFE veebilehele ja tehakse üldsusele kättesaadavaks. Teatud hetkel palutakse koordineerival toetusesaajal kontrollida nimetatud kokkuvõtte õigsust.

Edukate toetusesaajate nimekiri koos projektidele määratud summadega avaldatakse samuti avalikus andmebaasis nimetusega Finantslähbipaistvuse süsteem⁷.

Toetuse andja või tema alltöövõtjad võivad samuti kasutada ebaedukate toetusesaajate isikuandmeid tulevaste taotlustega seotud järelmeetmete jaoks.

Kogu selle protsessi käigus peavad toetuse andja ja tema alltöövõtjad järgima Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrust (EÜ) nr 45/2001, 18. detsember 2000, üksikisikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ühenduse institutsioonides ja asutustes ning selliste andmete vaba liikumise kohta. Sul on õigus pääseda ligi meie käsutuses olevatele ennast puudutavatele andmetele ja nõuda paranduste tegemist.

Taotluse esitamine viitab sellele, et sa nõustud taotluses sisalduvate isikuandmete avaldamisega ülalkirjeldatud viisil. Andmeid ei kasutata ühelgi viisil või eesmärgil, mida ei ole eespool kirjeldatud.

⁷ Financial Transparency System (FTS) - European Commission: http://ec.europa.eu/budget/fts/about_en.htm

2. LIFE Keskkond ja Ressursitõhusus

2.1 Mis on LIFE-i Keskkond ja Ressursitõhusus?

Need suunised käsitlevad LIFE-keskkonna ja ressursitõhususe valdkonda.

LIFE keskkonna ja ressursitõhususe eesmärk on panustada Euroopa Liidu keskkonnapoliitika ja keskkonnavalaste õigusaktide rakendamisse, ajakohastamisse ja arendamisse, sealhulgas keskkonna integreerimist erinevatesse poliitikatesse, panustades seeläbi jätkusuutlikku arengusse. Lisaks sellele peavad rahastatavad meetmed hõlmama Euroopa lisaväärtust ning toetama teisi tegevusi, mida teiste Euroopa Liidu vahenditega aastatel 2014–2020 toetatakse.

Keskkonna ja ressursitõhususe prioriteetne valdkond keskendub järgmisele:

- poliitiliste või juhtimisalaste lähenemisviiside, keskkonnavalaste väljakutsetega seotud parimate praktikate ja lahenduste väljatöötamine, katsetamine ja demonstreerimine ning ressursitõhususega seotud poliitika ja õigusaktide, sealhulgas ressursitõhusa Euroopa tegevuskava, toetamine.
- liidu keskkonnapoliitika ja keskkonnavalaste õigusaktide arendamise, rakendamise, hindamise ja järelevalvega seotud teadmistebaasi täiendamine ning Euroopa Liitu nii siseselt kui ka väliselt mõjutavate tegurite, surve ja reageeringute hindamine ja järelevalve teostamine.

LIFE-määruse III lisas on kirjeldatud järgmise viie sektori valdkondlikud prioriteedid.

- Vee, sealhulgas merekeskkonna, valdkondlikud prioriteedid;
- Jäätmeid käsitlevad valdkondlikud prioriteedid;
- Ressursitõhususe, sealhulgas mullastiku ja metsade, ning roheline ja ringmajanduse valdkondlikud prioriteedid;
- Keskkonna ja tervise, sealhulgas kemikaalide ja müra, valdkondlikud prioriteedid;
- Õhukvaliteedi ja heitkoguste, sealhulgas linnakeskkonna, valdkondlikud prioriteedid.

LIFE keskkonna ja ressursitõhususe valdkonnas rahastatakse oluliste keskkonnaprobleemidele uuenduslike lahenduste pakkumise seisukohalt parimatele projektitaotlustele, mis viivad nii elujõuliste kui ka kvalitatiivselt ja kvantitatiivselt mõõdetavate konkreetsete lahendusteni. Taotlused peavad olema silmapaistvad ja tehniliselt ja rahaliselt mõistlikud. Need peaksid hõlmama teadmiste levitamist. Eriti oluline on demonstratiivne laad; projekte tuleb rakendada sellisel tehnilisel skaalal, mis võimaldab tehnilise ja majandusliku elujõulisuse hindamist laialdase kasutuselevõtu korral. LIFE-i keskkond ja ressursitõhusus ei ole suunatud teadustegevusele ega olemasolevatesse tehnoloogiatesse investeerimisele. **LIFE programmi eesmärk on kaotada lõhe teadustegevuse, poliitika ja arendustegevuse tulemuste ning laiaulatusliku kasutuselevõtu vahel ning edendada uuenduslikke lahendusi.**

2.2 LIFE keskkonna ja ressursitõhususe valdkondlikud prioriteedid ja projektiteemad

Selles jaotises leiavad taotlejad valdkondlikud prioriteedid ning prioriteetseks seatavad projektiteemad. See ei välista LIFE-määruse III lisa kohaselt võimalust esitada taotlusi, mis keskenduvad probleemidele, mis ei ole kaasatud projektiteemade või temaatiliste prioriteetide all. Seoses sellega tuleb arvestada, et vastavalt hindamiskriteeriumile 5 „Panus projektiteemadesse“ antakse punkte üksnes sellistele taotlustele, mis on selgelt ja täielikult kooskõlas alltoodud projektiteemadega (5. kriteeriumi kohta lisateabe saamiseks vt LIFE-projektitaotluste 2018. aasta hindamisjuhendit). Taotlejad peavad valima eProposal süsteemis maksimaalselt kaks projektiteemat ning selgelt kirjeldama, kas ja kuidas on nende taotlus valitud projektiteemadega seotud. Vastavuskontroll teostatakse üksnes taotleja valitud teemade osas. Jättes projektiteema valimata, annab taotleja teada, et taotlus ei kuulu ühegi projektiteema alla, ning mõistab, et projektile ei ole võimalik 5. kriteeriumi täitmise eest omistada ühtegi punkti.

2.2.1 Vee, sealhulgas merekeskkonna, valdkondlikud prioriteedid

Tegevus, millega rakendatakse ressursitõhusa Euroopa tegevuskavas ja seitsmendas keskkonnaalases tegevusprogrammis sätestatud veega seotud erieesmärke, eelkõige:

- (i) ühtsed käsitused ELi veepoliitika raamdirektiivi⁸ rakendamiseks;
- (ii) üleujutuste direktiivi⁹ rakendamiseks;
- (iii) merestrateegia raamdirektiivi¹⁰ rakendamiseks;
- (iv) tegevus, millega tagatakse veeressursside ohutu ja tõhus kasutamine, parandades kvantitatiivset veehaldust, hoides vee kvaliteeti kõrgel tasemel ning hoides ära veeressursside kuritarvitamist ja halvenemist.

Projektiteemad

Tegelemine vee kvaliteediga ning üleujutuste ja põua ohjamine kulutõhusal viisil on ELis tõsine väljakutse. Veesektoris esinevate probleemide lahendamiseks ja võimaluste ärakasutamiseks on vaja arvukaid osalisi hõlmavat terviklikku lähenemisviisi. Kooskõlas vee raamdirektiivi, üleujutusi käsitleva direktiivi ja Euroopa veealase innovatsioonipartnerluse prioriteetide rakendamisega tuleks projektides keskenduda selliste meetmete väljatöötamisele ja eelkõige rakendamisele, mis aitavad liikmesriikidel liikuda veeressursside tõeliselt integreeritud majandamise poole, edendades vajaduse korral ökosüsteemipõhiseid lähenemisviise. Merestrateegia raamdirektiivi rakendamisele keskenduvate meetmete kontekstis tuleks panna erilist rõhku ilmnevale survele ja mõjule, samuti rannikuala parema tervikmajandamise ja merealade ruumilise planeerimise tõhustamisele. Mis puudutab

⁸ Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:327:0001:0072:EN:PDF>

⁹ Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:288:0027:0034:EN:PDF>

¹⁰ Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:164:0019:0040:EN:PDF>

veemajandust, siis veeteenuste (joogivee tootmine või reovee puhastamine) tagamiseks kasutatavad tehnoloogialahendused ja protsessid on saavutamas küpsust. Kooskõlas Euroopa veealase innovatsioonipartnerluse prioriteetsete valdkondadega koosneb praegune ülesanne kahest osast: i) tagada nõuetekohane rakendamine viisil, mis annab kulutõhusaid, ressursitõhusaid ja õigusnõuetele vastavaid tulemusi, ning ii) tagada suutlikkus tegeleda selles valdkonnas esile kerkivate probleemidega.

Seetõttu eelistatakse järgmisi projektiteemasid:

Vesi, üleujutused ja põud – III lisa A jao punkti a alapunktid i ja ii

1. Üleujutus- ja/või põuariski maandamise meetmete rakendamine, kasutades vähemalt üht järgmistest vahenditest:

- looduspõhised lahendused, mis seisnevad sellistes looduslikku veesäilitamisvõimet käsitlevates meetmetes, millega suurendatakse vee infiltreerumist ja varumist ning eemaldatakse looduslike või looduslikega sarnaste protsesside teel saasteained, sealhulgas looduslike jõesängide, järvede, suudmealade ja ranniku morfoloogia taastamine ja/või seotud elupaikade, sealhulgas lammide ja lodumaade taastamine;
- ennetus- ja kaitsevahendid ja -meetodid, millega toetatakse poliitikat, maakasutuse planeerimist, riskide vähendamist, sündmusjärgse vastupanuvõime suurendamist ja hädaolukordade ohjamist ja/või
- integreeritud riskihindamis- ja riskijuhtimismeetodid, milles võetakse arvesse sotsiaalset haavatavust ning millega suurendatakse vastupanuvõimet, tagades samas ühiskondliku heakskiidu.

2. Projektid, milles keskendutakse maa või jõgede kasutamisest tulenevatele veemajanduskavades kindlaks määratud **hüdro-morfoloogilistele surveteguritele**, et saavutada vee raamdirektiivi eesmärkides nõutav vee hea seisund või hea potentsiaal.

3. Inimtekkelise ja/või põllumajanduslikku päritolu toitainetest tuleneva ja orgaanilise reostuse integreeritud ohjamine saaste otsese eemaldamise teel. Meetmete kindlaksmääramisel tuleks teha ulatuslik vajaduste analüüs¹¹, mille raames selgitatakse välja meetmed, mis on vesikonna või valgala ulatuses vajalikud vee raamdirektiivi ja merestrateegia raamdirektiivi nõuete täitmiseks, võttes arvesse seda, mis on asulareovee puhastamise direktiivi¹², nitraatide direktiivi¹³, suplusvee direktiivi¹⁴ ja põhjavee direktiivi¹⁵ nõuete kaudu juba saavutatud.

¹¹ An analysis of the gap between the current status of water bodies and the reduction in pressures necessary to reach the good status objective as derived from derives from Art. 11(1) of the Water Framework Directive, according to which Member States have to establish programmes of measures "taking account of the results of the analyses required under Article 5" (analysis of pressures and impacts), "in order to achieve the objectives established under Article 4" (good status). Art. 11(8) also specifies that the programmes of measures have to be reviewed every six years. For more see the WFD Reporting Guidance 2016, http://cdr.eionet.europa.eu/help/WFD/WFD_521_2016/Guidance/WFD_ReportingGuidance.pdf, in particular chapter 10.1.8.2, p. 245 (description of what Member States have to report in terms of gap indicators for each significant pressure type or chemical substance) and sections 10.1.4 and 10.1.5.

¹² Council Directive 91/271/EEC of 21 May 1991 on urban waste-water treatment (OJ L 135, 30.5.1991, p. 40–52).

4. **Keemilistest saasteainetest põhjustatud** survetegurite vähendamine veekeskkonnas, kahandades sobivate asendusainete¹⁶ või alternatiivsete tehnoloogialahenduste kasutamise teel peamiste saasteainete ja muude vesikonnale eriomaste saasteainetena käsitatavate kemikaalide heidet nende tekkekohas.

5. **Vee säästmise meetmete** rakendamine, et vähendada kvantitatiivset ja kvalitatiivset survet veekogudele veepuuduse all kannatavatel valgaladel, mis on kindlaks määratud asjakohases vesikonna majandamiskavas.

Mere- ja rannikualade majandamine – III lisa A jao punkti a alapunkt iii

1. Vahendite, tehnoloogialahenduste ja tavade kohaldamine, et **tagada merekeskkonnaga seotud inimtegevuse jätkusuutlikkus**, sealhulgas vähendades survet, mida inimtegevus avaldab merekeskkonnale, ja keskendudes vähemalt ühele järgmistest väga olulistest teemadest:

- veealune müra,
- merepõhja häiringud,
- süvamerekaevandamine,
- kalapüük,
- põllumajandus ja/või,
- navigatsioon.

2. Projektid, mille eesmärk on **ennetada prügi või saasteainete sattumist merre**, tegeledes prügi ja saasteainetega nende tekkekohas maal ja/või meres.

Veemajandus – III lisa A jao punkti a alapunkt iv

1. Tehnoloogialahenduste kasutamine joogivee ja asulareovee puhastamise süsteemide jaoks, rakendades veeteenuste pakkumiseks **ressursitõhusaid protsesse**¹⁷ ning kasutades kohapealseid menetlusi ja/või kontrolliprotsesse, et **vähendada või vältida reovee puhastamisel tekkivate saasteainete ja/või patogeenide keskkonda laskmist**.

2. Selliste vahendite kasutamine, millega tagatakse joogiveedirektiivi ja asulareovee puhastamise direktiivile vastavate **veeteenuste ressursitõhus osutamine maapiirkondades elavatele inimestele**¹⁸.

¹³ Council Directive 91/676/EEC of 12 December 1991 on the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources (OJ L 375, 31.12.1991, p. 1–8).

¹⁴ Directive 2006/7/EC of the European Parliament and of the Council of 15 February 2006 on the management of bathing water quality and repealing Directive 76/160/EEC (OJ L 64, 4.3.2006, p. 37–51).

¹⁵ Directive 2006/118/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the protection of groundwater against pollution and deterioration (OJ L 372, 27.12.2006, p. 19–31).

¹⁶ 'appropriate substitutes' are other chemical substances which produce the same desired effects with a reduced environmental impact.

¹⁷ E.g. aiming to reduce energy consumption for the treatment and management of water and water losses.

¹⁸ Population living in rural areas is the population living outside urban areas. Urban areas are identified through the following method: 1. a population density threshold (300 inhabitants per km²) applied to grid cells of 1 km²;

3. Ringlussevõetud/puhastatud veega seotud lahenduste ja/või puhastamisvõimaluste tõhususe ja tulemuslikkuse suurendamine, rakendades üht või mitut järgmistest vahenditest:

- (alternatiivse) veevarustuse, reovee puhastamise, ressursside kordus- ja taaskasutamise ning ringlussevõtu käsitused¹⁹;
- reovee puhastamise süsteemides tekkivate saasteainete ja patogeenide keskkonda laskmisega seotud allikakontrolli meetodid ja kulutõhusad kohapealsed tehnoloogialahendused;
- reoveepuhastuse innovatsioonikeskused piirkondades, kus praegu ei ole nõuetekohast kanalisatsioonivõrku ning käitlemis- ja sanitaarrajatisi; kõnealustes keskustes rakendatakse arukaid tehnoloogialahendusi ja detsentraliseeritud süsteeme rõhuasetusega alternatiivsetel veeallikatel;
- süsteemsed lähenemisviisid vee-, energia- ja ressursside kao vältimiseks tööstuslikus tootmises ja/või vee- ja reoveetaristus.

2.2.2 Jäätmeid käsitlevad valdkondlikud prioriteedid

Tegevus, millega rakendatakse ressursitõhusa Euroopa tegevuskavas ja seitsmendas keskkonnaalases tegevusprogrammis sätestatud jäätmetega seotud erieesmärke, eelkõige:

- (i) jäätmeid käsitlevate liidu õigusaktide rakendamine ja edasiarendamine, keskendudes eelkõige liidu jäätmehierarhia esimesele astmele (jäätmetekke vältimine, korduvkasutamine ja ringlussevõtt);
- (ii) ressursitõhusus ja toodete olemusringi mõju, tarbimisharjumused ning materjalikulu vähendamine majanduses.

Projektiteemad

Seoses jäätmetega on ressursitõhusa Euroopa tegevuskava ja seitsmenda keskkonnaalase tegevusprogrammi eesmärk saavutada 2020. aastaks järgmised üldeesmärgid:

- vähendada tekkivate jäätmete hulka;
- suurendada võimalikult palju ringlussevõttu ja korduskasutamist;
- piirata ringlussevõtmiseks kõlbmatu materjali põletamist ning
- piirata ringlussevõtuks ja taaskasutamiseks kõlbmatute jäätmete prügilasse ladestamist.

Seetõttu eelistatakse järgmisi projektiteemasid:

2. a minimum size threshold (5,000 inhabitants) applied to grouped grid cells above the density threshold. For more information see: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Urban-rural_typology.

¹⁹ E.g. land nutrients (P, K, N) and organic compounds.

Jäätmealaste õigusaktide rakendamine – III lisa A jaotise punkti b alapunktid i ja ii

1. Meetodite rakendamine **jäätmete käitlemiseks** (liigiti kogumine, sorteerimine ja ringlussevõtt) ELi äärepoolseimates piirkondades²⁰ või saartel²¹, kus on alla 250 000 elaniku²².

2. Selliste **innovaatiliste lahenduste** rakendamine, milles keskendutakse ühele järgmistest tegevusvaldkondadest:

- **elektri- ja elektroonikaseadmete romude ja/või patareide ja akude** liigiti kogumine ja ringlussevõtt või lihtsalt nende ringlussevõtt;
- **romusõidukite** lammutamine ja ringlussevõtt;
- ehitiste või hoonete **valikuline lammutamine**, mille tulemusel saadakse lisaväärtusega ringlussevõetavaid²³ materjale või tooteid;
- **plasti**²⁴ sorteerimine ja lisaväärtusega ringlussevõtt;
- **biojätmete** liigiti kogumine ja ringlussevõtt ja/või
- **kriitilise tähtsusega toorainete taaskasutamiseks komposiitmaterjalide** ringlussevõtt.

Selgitav märkus:

Nimetatud innovaatiliste lahenduste ja programmi LIFE projekti täiendamiseks tuleks nii projekti elluviimise ajal kui ka pärast seda jätkata muud asjakohast jäätmehierariiaga kooskõlas olevat jäätmekäitlustegevust.

3. **Jäätmetes leiduvate ohtlike ainete kindlakstegemine**²⁵ ja **eraldamine**, et võimaldada käideldud jäätmete lisaväärtusega ringlussevõttu²⁶ ja ohtlike ainete ohutut kõrvaldamist projekti raames.

²⁰ Guadeloupe, La Réunion, Mayotte, French Guiana and Martinique, Saint-Martin (France); Madeira, Azores (Portugal); Canary Islands (Spain), see: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/outermost-regions/.

²¹ Islands are defined as territories having a minimum surface of 1 km²; a minimum distance between the island and the mainland of 1 km; a resident population of more than 50 inhabitants; no fixed link (bridge, tunnel, dyke) between the island and the mainland. For the definition see Regional focus n° 01/2011 "Regional typologies: a compilation"; European Union Regional Policy;

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/focus/2011_01_typologies.pdf.

²² According to the latest publically available data of the relevant competent authorities

²³ Value added means recycling into high quality products, i.e. not recycling into aggregates. For the concept see: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions 'Towards a circular economy: A zero waste programme for Europe, COM(2014) 398 final of 02.07.2014, <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A52014DC0398>.

²⁴ This includes plastics packaging.

²⁵ Including characterisation.

²⁶ Value-added means recycling into high quality products, i.e. not recycling into aggregates. For the concept see: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions 'Towards a circular economy: A zero waste programme for Europe, COM(2014) 398 final of 02.07.2014, <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A52014DC0398>.

Jäätmed ja ressursitõhusus – III lisa A jao punkti b alapunkt iii

1. Ressursitõhususe toetamiseks uute äri- ja tarbimismudelite ja/või lähenemisviiside rakendamine ressursitõhusa Euroopa tegevuskavas²⁷ ja ELi ringmajanduse loomise tegevuskavas²⁸ kindlaks määratud esmatähtsates tööstussektorites, keskendudes toodete vastupidavusele, korduskasutamisele, parandamisele ja ringlussevõtule ning toodete müügile alternatiivsetele protsessidele. Uute ärimudelite ja lähenemisviiside rakendamine peaks juba projekti kestuse ajal kaasa tooma:

- väiksema ressurside kasutamise (materjalikasutus, energia- ja/või veekasutus, olenevalt peamisest mõjust) ning
- väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate (VKEd)²⁹ ümberkujundamise toetamise ja/või
- sotsiaalse mõõtme lõimimise ärimudelisse.

Selgitav märkus:

Alternatiivsed protsessid hõlmavad muu hulgas jagamist või rentimist, ümbertöötlemist, tööstussümbioosi, toiduahelate optimeerimist, transporti ja liikuvust, säästlikke hooneid ja säästlikku ehitamist/lammutamist.

2.2.3 Ressursitõhususe, sealhulgas mullastiku ja metsade, ning roheline ja ringmajanduse valdkondlikud prioriteedid

Tegevus ressursitõhusa Euroopa tegevuskava ja seitsmenda keskkonnavalase tegevusprogrammi rakendamiseks, mis ei ole juba hõlmatud muude selles lisas osutatud valdkondlike prioriteetidega, eelkõige:

- (i) tööstusliku sümbioosi ja teadmussiirde edendamine ning uute mudelite väljatöötamine, et minna üle ring- ja roheline majandusele;
- (ii) mullakaitse teemastrateegia (komisjoni 22. septembri 2006. aasta teatis „Mullakaitse teemastrateegia“) rakendamine, keskendudes eelkõige pinnase katmise mõju leevendamisele ja kompenseerimisele ning paremale maakasutusele;
- (iii) metsade seire ja teabesüsteemid ning metsatulekahjude ärahoidmine.

Projekti teemad

Ressursitõhususe valdkondlike prioriteetidega, sealhulgas mullastiku ja metsade ning roheline ja ringmajandusega seotud projektides keskendutakse ressursitõhusa Euroopa tegevuskava, ELi ringmajanduse loomise tegevuskava³⁰, mullakaitse teemastrateegia³¹ ja ELi 2013. aasta metsastrateegia³² rakendamisele.

²⁷ Communication COM/2011/0571 final of 20 September 2011 from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 'Roadmap to a Resource Efficient Europe', <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=COM:2011:0571:FIN>.

²⁸ Communication COM(2015) 614 final of 2 December 2015 from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 'Closing the loop - An EU action plan for the Circular Economy', <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0614>

²⁹ For the definition of SME see: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3An26026>.

³⁰ Communication COM(2015) 614 final of 2 December 2015 from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions,

Seoses tööstussümbioosi, teadmussiirde ning ring- ja rohelisele majandusele üleminekuiga tuleks pöörata erilist tähelepanu ettevõtete ringmajanduse põhimõtetest lähtuval/ressursitõhusale keskkonnasäästlikule tegevusele, tarbijapoliitikale, uutele äri- ja tarbimismudelitele ning väärtusahelatele. Avalik sektor on toetanud ringmajandusega seoses seni eelkõige ringlussevõttu, samas kui korduskasutamist, parandamist ja ümbertöötlemist käsitlevad projektid on olnud alaesindatud³³. Ringmajanduse rakendamisel (kohalikes) väärtusahelates on head väljavaated saavutada positiivne sotsiaalne mõju, mis väljendub näiteks ebasoodsas olukorras olevate isikute lõimimises tööturule ja varimajanduses toimuva tegevuse ametlikuks muutmises. Ringmajandusele keskenduvates projektides tuleks mõeldava otsese keskkonnamõju kõrval arvesse võtta ka neid aspekte. Neis väärtusahelates käsitletakse esmatähtsaid sektoreid ja seega aidatakse ka rakendada peatset strateegiat plasti kohta ringmajanduses³⁴.

Mullakaitse valdkonnas on vaja parandada mulla majandamist ning eeskätt piirata ja leevendada mulla katmise mõju. Projekti raames kogutavad mullaga seotud andmed tuleks esitada lisamiseks asjakohastesse piirkondlikesse, riiklikesse ja/või ELi andmebaasidesse.

Projektid, milles käsitletakse metsi, aitavad eeldatavasti kaasa metsade seirele, võimaldades täiendada praeguseid või tulevasi Euroopa metsainfosüsteeme asjakohaste andmetega, mis võivad projekti elluviimisel koguneda. Teisalt on vaja leida kulutõhusad ja looduslähedased või sarnased alternatiivsed metsakasvatusemeetodid istutatud samavanaseliste üheliigiliste puistute jaoks, et veelgi suurendada bioloogilist mitmekesisust ja vastupanuvõimet. Erilisi jõupingutusi tuleks teha selleks, et ära hoida metsatulekahjude puhkemine, luua võimalikult ebasoodsad tingimused nende levikuks ja suurendada metsade üldist vastupanuvõimet, eriti kaitstud aladel, nagu Natura 2000 alad, kus asub suur osa metsadest ja millel rajaneb ELi looduskaitsealane tegevus.

Seetõttu eelistatakse järgmisi projektiteemasid:

Ressursitõhusus, rohe- ja ringmajandus – III lisa A jao punkti c alapunkt i

1. Ringmajanduse põhimõtte rakendamine, keskendudes vähemalt ühele ELi ringmajanduse loomise tegevuskavas³⁵ sätestatud esmatähtsale sektorile ning tagades

'Closing the loop - An EU action plan for the Circular Economy', <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0614>.

³¹ Communication COM/2006/0231 final from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Thematic Strategy for Soil Protection, https://ec.europa.eu/agriculture/forest/strategy_en

³² ³³ https://ec.europa.eu/agriculture/forest/strategy_en.

³³ See EEA report No. 6/2017. "Circular by design – products in the circular economy", p.23: 5% of all EU R&D projects in product design deal with eco-design; 1% with remanufacturing, 2% with repair, but 8% focus on recycling.

³⁴ <http://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-new-boost-for-jobs-growth-and-investment/filestrategy-on-plastics-in-the-circular-economy>.

³⁵ Communication COM(2015) 614 final of 2 December 2015 from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 'Closing the loop - An EU action plan for the Circular Economy', <http://eur->

kvaliteetsete teisete toorainete, jääkmaterjalide ja/või jäätmete kasutamise väärtusahelas või eri väärtusahelates. Ringmajanduse rakendamine peaks juba projekti kestuse ajal kaasa tooma:

- väikeste ja keskmise suurusega ettevõtjate (VKEd) ümberkujundamise toetamise ja/või
- sotsiaalse mõõtme lõimimise väärtusahela(te)sse.

Mullastik – III lisa A jao punkti c alapunkt ii

1. Turuvajadustest lähtuvatest lahendustest tõhusamate meetmete rakendamine kooskõlas mulla katmise suunistega³⁶, et saavutada **piirkonna- või riigiülene ruumiline planeerimine täiendava maa hõivamiseta või mulla katmiseta**. Kasutada tuleb vähemalt üht järgmistest meetmetest:

- saastatud aladele keskenduvad piiramis- ja/või muud heastamismeetmed;
- mulla katmise mõju leevendamise meetmed ja/või
- mulla katmise kompenseerimise meetmed.

2. **Integreeritud säästvate mullamajandamistavade rakendamine** kooskõlas mulla säästvat majandamist käsitlevate vabatahtlike suunistega³⁷ piirkondlike, riiklike või riikidevaheliste võrgustike või organisatsioonide kaudu.

Metsad – III lisa A jao punkti c alapunkt iii

Lisaks metsaelupaiku ja -ökosüsteeme ning nende teenuseid käsitlevatele näitajatele tuleks programmi LIFE metsadele keskenduvate projektide raames esitada ka andmeid asjakohaste näitajate kohta metsa säästva majandamise³⁸ ajakohastatud üleeuroopaliste näitajate 1., 2., 4. ja 5. kriteeriumi alusel.

1. Vahendite, meetodikate, võtete, tehnoloogialahenduste ja seadmete tõhus ja tulemuslik kasutamine, et rakendada **looduslähedasi metsamajandamise meetodeid ja sarnaseid alternatiivseid metsakasvatusemeetodeid**³⁹ **intensiivsema**⁴⁰ **metsamajandamise** ja/või

lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52015DC0614. The priority sectors are: Plastics, Critical Raw Materials, Food Waste, Biomass & bio-based products and Construction and Demolition Waste (CDW).

³⁶ Commission Staff Working Document Brussels SWD(2012) 101 final of 12 April 2012 ‘Guidelines on best practice to limit, mitigate or compensate soil sealing’,

http://ec.europa.eu/environment/soil/pdf/soil_sealing_guidelines_en.pdf.

³⁷ Adopted by the FAO Council on 5 December 2016 and endorsed by the EU and the Member States,

<http://www.fao.org/3/a-bl813e.pdf>.

³⁸ Madrid Ministerial Declaration of 22 October 2015, as adopted by the Forest Europe Expert Level Meeting, 30 June – 2 July 2015, Madrid, Spain, http://foresteurope.org/wp-content/uploads/2016/11/III.ELM_7MC_2_2015_MinisterialDeclaration_adopted-2.pdf#page=5

³⁹ E.g. small-scale forestry operations.

⁴⁰ Philipp S. Duncker, Susana M. Barreiro, Geerten M. Hengeveld, Torgny Lind, William L. Mason, Slawomir Ambrozy and Heinrich Spiecker, Classification of Forest Management Approaches: A New Conceptual Framework and Its Applicability to European Forestry, Ecology and Society 17(4): 51.

<http://dx.doi.org/10.5751/ES-05262-170451> p. 50: ‘Different forest management approaches or silvicultural systems can be arranged along a gradient of management intensity, depending on the specific silvicultural methods and practices used (species selection, site preparation, planting, tending, thinning, final harvesting, use of chemical agents, etc.). The choices of these methods and practices will have consequential impact on forest ecosystem structures and functions, including their biodiversity and other sustainability criteria. “Intensive” forest management usually prioritises economic considerations and notably biomass production objectives,

istutatud samavanuselistel üheliigilistel puistutel põhinevate majandamisviiside asemel kulutõhususega, mis on võrreldav samaväärse intensiivsema ja/või samavanuseliste üheliigiliste metsade majandamise kulutõhususega⁴¹.

Selgitav märkus:

Looduslähedase metsamajandamise (mida mõnikord nimetatakse ka keskkonnahoidlikuks metsanduseks või püsimeetsanduseks) all mõeldakse iseloomulikke praktikaid, millega püütakse matkida looduslike protsesse ja mille eesmärk on ühendada metsa majanduslik kasutamine looduskaitsega. Tulemuseks on aktiivselt majandatud, kuid mitmekesised ja rikkalikud segametsad, mis on võrdlemisi sarnased looduslike metsadega. Kõnealune lähenemisviis hõlmab metsa aktiivset majandamist metsa ülestöötamise teel ja seega ei tohiks seda segi ajada lähenemisviisidega, mille selge eesmärk on säilitada looduslikud protsessid, näiteks põlismetsad. Praktikad, mida tavaliselt rakendatakse, võivad riigiti veidi erineda, kuid nad peaksid hõlmama järgmisi elemente: kohalike või kohapealsetele oludele kohandatud puuliikide kasutamine, looduslik uuenemine, masinate piiratud kasutamine, looduskaitsemeetmed, väetiste või pestitsiidide vältimine, pikk raiering ja üksikute tüvede kõrvaldamine või valikraie⁴².

2. Meetodite katsetamine ja rakendamine⁴³, et muuta olemasolevad väga tuleohtlikud metsad vastupanuvõimelisemateks puistuteks, kus tulekahju puhkemise ja levimise oht on väiksem, tuginedes sellistele metsakasvatuse- ja maakasutustavadele, mis on soodsad poollooduslikele sega- või laialehistele metsadele, millega välditakse seotud veekogude ülemäärast kasutamist ja/või millega tagatakse säästlik maakasutus, mis vähendab tulekahju puhkemise ohtu ja/või tulekahjude intensiivsust.

2.2.4 Keskkonna ja tervise, sealhulgas kemikaalide ja müra, valdkondlikud prioriteedid

Tegevus, millega rakendatakse seitsmendas keskkonnavaldkonnas tegevusprogrammis sätestatud keskkonna ja tervise seotud erieesmärke, eelkõige:

- (i) REACH määruse⁴⁴, mis käsitleb kemikaalide registreerimist, hindamist, autoriseerimist ja piiramist, rakendamine;

whereas ecological concerns and other ecosystem functions and services play a comparatively minor role. Typical methods and operations under this approach include short rotation lengths, even-aged stands, the possibility to use non-autochthonous tree species, the application of chemical agents, clearcutting as final harvesting regime, intensive machine operations and soil cultivation, or fertilising and liming⁷.

⁴¹ E.g. new machinery suitable for partial tree removals that address small-scale variability in stand structure; prevention of soil damage; new inventory models and IT systems for stand planning and management; remote surveillance technologies to prevent illegal logging; specialised sawmill technology etc.

⁴² From Duncker, P. S., S. M. Barreiro, G. M. Hengeveld, T. Lind, W. L. Mason, S. Ambrozy, and H. Spiecker. 2012. Classification of forest management approaches: a new conceptual framework and its applicability to European forestry. *Ecology and Society* 17(4): 51

⁴³ Methods and approaches will vary depending e.g. on size of forest holding, type of ownership, forest type and biogeographic region etc..

⁴⁴ Regulation (EC) No 1907/2006 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 concerning the Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (REACH), establishing a European Chemicals Agency, amending Directive 1999/45/EC and repealing Council Regulation (EEC) No 793/93 and Commission Regulation (EC) No 1488/94 as well as Council Directive 76/769/EEC and Commission Directives 91/155/EEC, 93/67/EEC, 93/105/EC and 2000/21/EC (OJ L 36, 5.2.2009, p. 84). ; Regulation (EU) No 528/2012 of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 concerning the making available on the market and use of biocidal products (OJ L 167, 27.6.2012, p. 1).

- (ii) keskkonnamüra direktiivi⁴⁵ rakendamine;
- (iii) Seveso III direktiivi⁴⁶ rakendamine;

Projektiteemad

Seoses keskkonna ja terviseiga tuleks uurida uusi meetodeid, mille abil vähendada kemikaalide, müra ja tööstusõnnetuste mõju keskkonnale ja inimeste tervisele.

Seetõttu eelistatakse järgmisi projektiteemasid:

Kemikaalid – III lisa A jao punkti d alapunkt i

1. Vähemalt ühe allpool nimetatud teguri keskkonnale või inimeste tervisele avaldatava mõju vähendamine:

- **ained, mis on liigitatud ainete ja segude (CLP)⁴⁷ klassifitseerimist, mürgistamist ja pakendamist käsitleva määruse alusel aineteks, mis on ohtlikud inimeste tervisele või keskkonnale;**
- **kemikaalide, sealhulgas endokriinfunktsiooni kahjustavate kemikaalide kombineeritud mõju;**
- **nanomaterjalid;**
- **biotsiidid ja/või pestitsiidid.**

See saavutatakse ühel või mitmel järgmistest viisidest:

- ohutum ja jätkusuutlikum kasutamine,
- toodetes või keskkonnas esinevate mürgiste kemikaalidega kokkupuutumise minimeerimine ja/või
- asendamine ohutumate ainete või mittekeemiliste lahendustega.

Müra – III lisa A jao punkti d alapunkt ii

Selles rubriigis eelistatakse linnapiirkondades elluviidavaid projekte, et parandada võimalikult suure hulga inimeste olukorda.

1. Teedel tekkiva müra vähendamine tihedalt asustatud linnapiirkondades, kasutades vähest müra tekitavaid katteid ja/või rehve, mille olemusringi kulud on võrreldavad standardkatete ja/või -rehvide kuludega, võimaldades samas müra märkimisväärselt vähendada.

⁴⁵ Directive 2002/49/EC of the European Parliament and of the Council of 25 June 2002 relating to the assessment and management of environmental noise (OJ L 189, 18.7.2002, p. 12). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:189:0012:0012:EN:PDF>

⁴⁶ Directive 2012/18/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on the control of major-accident hazards involving dangerous substances, amending and subsequently repealing Council Directive 96/82/EC (OJ L 197, 24.7.2012, p. 1).

⁴⁷ Regulation (EC) No 1272/2008 classification, labelling and packaging of substances and mixtures, amending and repealing Directives 67/548/EEC and 1999/45/EC, and amending Regulation (EC) No 1907/2006, OJL 353, 31.12.2008, 1, as last amended to technical and scientific progress: <https://echa.europa.eu/regulations/clp/legislation>.

Tööstusõnnetused – III lisa A jao punkti e alapunkt iii

1. Ohtlike ainetega seotud suurõnnetuste ohu ohjeldamist käsitleva Seveso III direktiivi (direktiiv 2012/18/EL) rakendamise hõlbustamine, võttes kasutusele eriti kulutõhusad meetodilised vahendid inimeste tervist ja keskkonda ohustavate riskide kindlakstegemiseks ning doominoefekti ohjamiseks. Kohustatud isikud tutvustavad neid vahendeid projektide raames ja rakendavad nende põhjal riskide ennetamise või vähendamise meetmeid.

2.2.5 Õhukvaliteedi ja heitkoguste, sealhulgas linnakeskkonna, valdkondlikud prioriteedid

Tegevus, millega rakendatakse ressursitõhusa Euroopa tegevuskavas ja seitsmendas keskkonnavalas tegevusprogrammis sätestatud õhu ja heitkogustega seotud erieesmärke, eelkõige:

- (i) ühtsed lähenemisviisid õhukvaliteeti käsitlevate õigusaktide rakendamiseks;
- (ii) liidu õhukvaliteedi ja sellega seotud heitkoguseid käsitlevate nõuete, sealhulgas õhusaasteainete siseriiklike ülemäärade direktiivi⁴⁸ täitmise hõlbustamine;
- (iii) tööstusheidete direktiivi⁴⁹ tõhustatud rakendamine, pöörates erilist tähelepanu parima võimaliku tehnoloogia määratlemise ja rakendamise parandamisele, tagades üldsusele lihtsa juurdepääsu teabele ning suurendades tööstusheidete direktiivi osatähtsust innovatsioonis.

Projektiemad

Õhukvaliteeti ja heitkoguseid, sealhulgas linnakeskkonda, käsitleva valdkondliku prioriteedi raames keskendutakse õhukvaliteedialaste õigusaktide rakendamisele ja linnade keskkonnaprobleemide terviklahendustele. Õhusaaste jääb Euroopas kõige tõsisemaks keskkonnaga seotud terviseprobleemiks, mille puhul suremus on enam kui kümme korda suurem kui liiklusõnnetustest põhjustatud suremus ja millel on ka oluline mõju ökosüsteemidele (nt 70% ELi Natura 2000 aladest kannatab õhusaastest tuleneva eutrofeerumise all). Selle probleemiga tuleks tegeleda kooskõlas tulevase ELi õhukvaliteedi strateegiaga aastani 2030. Projektis tuleks viidata tahketele osakestele ja/või lämmastikdioksiidile, mitte süsinikdioksiidile. Kui peamine eesmärk on vähendada süsinikdioksiidi heidet, tuleks projekt esitada kliimameetmete allprogrammi raames.

Tööstusheidete direktiiv on põhivahend suurtest saasteallikatest pärit saaste ennetamiseks ja kontrolliks. Selle direktiivi (ja selle eelkäija, saastuse kompleksse vältimise ja kontrolli direktiivi) rakendamisel saadud kogemused on võimaldanud kindlaks määrata täiendavad vajadused seoses avaliku teabega ja kujunemisjärgus tehnoloogia kasutuselevõtuga.

Seetõttu eelistatakse järgmisi projektiteemasid:

⁴⁸ Directive 2001/81/EC of the European Parliament and the Council of 23 October 2001 on national emission ceilings for certain atmospheric pollutants (OJ L 309, 27.11.2001, p. 22).

⁴⁹ Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) (OJ L 334, 17.12.2010, p. 17).

Õhukvaliteeti käsitlevad õigusaktid ja õhusaasteainete siseriiklike ülemmäärade direktiiv – III lisa jao A punkti e alapunktid i ja ii

Kui ei ole sõnaselgelt märgitud teisiti, tuleks õhukvaliteediga seotud projektides üldjuhul keskenduda linnapiirkondadele, et hõlmata võimalikult suur hulk inimesi.

1. Õhukvaliteedi parandamine ja tahkete osakeste heite vähendamine piirkondades, kus kodustes kütteseadmetes kasutatakse palju tahkekütuseid, nagu biomass, süsi ja turvas. Selliste projektidega rakendatakse üht või mitut järgmistest lahendustest:

- tehnilised lahendused⁵⁰,
- juhtimislahendused,
- regulatiivsed lahendused ja/või
- lisatasupõhised lahendused⁵¹.

2. Säästev liiklus maanteedel, võttes sihikule õhu saasteainete heite, mille vähendamine aitab olulisel määral saavutada vastavust õhukvaliteedi standarditele, keskendudes ühele või mitmele järgmistest lahendustest:

- väiksema saastega transport;
- keskkonnahoidlikumate või elektriliste kahe- või kolmerattaliste sõidukite kasutamine ja/või seonduvate taristuvajaduste analüüs ja lahenduste katsetamine;
- elektriliste või ülivähese heitega sõidukite⁵² kasutamine;
- alternatiivkütuste kasutamine;
- uuenduslikud sõidukite moderniseerimise programmid⁵³;
- alternatiivne jõuülekanne tehnoloogia⁵⁴;
- suure mõjuga liiklemisüsteemide (nagu vähese saastega alade ja teemaksusüsteemide rakendamine) täiustatud juurdepääskriteeriumite ja/või märgiste kaudu ja/või
- uuenduslike logistikaplatvormide⁵⁵ kasutamine.

3. Säästev lennundus ja väljaspool teid kasutatavate liikurmasinate liiklus, et vähendada heidet, eriti seda, mida põhjustavad olemasolevad väljaspool teid kasutatavad liikurmasinad, mis ei ole Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 2016/1628⁵⁶ (veel) hõlmatud.

⁵⁰ E.g. fuel pre-treatment, ultra-low dust technologies, high efficiency and clean combustion and control technologies, combinations with no-emission renewable energy, heat storage.

⁵¹ Please note that direct payment of incentives to third parties are not eligible under LIFE pursuant to Article II.11 of the LIFE Model Grant Agreement.

⁵² Super low emission vehicles within the meaning of the Horizon 2020 work programme, http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/wp/2016_2017/main/h2020-wp1617-transport_en.pdf. This may include public service vehicles.

⁵³ Products envisaged could be cars as well as motorised two-wheelers and three-wheelers.

⁵⁴ As, for example, electro-mobility and hydrogen-based mobility.

⁵⁵ e.g. for last mile delivery of goods.

⁵⁶ e.g. from Waterway Transport, port infrastructure and construction sites. This may include fuel switching (including electricity), low emission fuel (e.g. aviation fuel resulting in low Particle Number emissions) and retrofitting with emission reduction technologies. Actions can be complemented by the implementation of related urban policies, regulatory approaches and planning. The actions should result in measurable emission reduction of air pollutants such as PM and NO₂

4. Vähendada ammoniaagi, metaani ja tahkete osakeste heidet põllumajanduses⁵⁷, toetades ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni koostatud heite vähendamist põllumajanduses käsitleva ajakohastatud hea tava koodeksi rakendamist.

Tööstusheidete direktiiv – III lisa A jao punkti e alapunkt iii

1. Sellise saaste vältimise ja vähendamise tehnoloogia rakendamine, millele on tööstusheidete direktiivis viidatud kui kujunemisjärgus tehnoloogiale.

Linnakeskkond – III lisa A jao punkt e

1. Säästvat planeerimist ja projekteerimist käsitlevate ja/või innovaatilisi tehnilisi lahendusi toetavate integreeritud linnastrateegiate ja reguleerimispõhimõtete rakendamine, et parandada vähemalt üht järgmistest aspektidest:

- ühistransport ja liikuvus linnades;
- energia või ressursitõhususe või heitevaba/vähese heitega⁵⁸ taastuvenergia või materjalidega seotud lahendused⁵⁹;
- kohalik toidutootmine ja/või
- linnaökosüsteemide ja nende teenuste seisund⁶⁰.

2.3 LIFE keskkonna ja ressursitõhususe projektid

LIFE-määruse kohaselt peavad LIFE-keskkonna ja ressursitõhususe projektid olema näidis- või katseprojektid, mis on määratletud järgmiselt:

„katseprojektid“ – projektid, mille raames kasutatakse tehnikat või meetodit, mida ei ole varem või mujal kasutatud või katsetatud, ning mis pakuvad olemasolevate parimate praktikatega võrreldes potentsiaalseid keskkonna või kliimaga seotud eeliseid ja mida saab hiljem sarnastes olukordades laiemalt rakendada;

„näidisprojektid“ – projektid, mille raames võetakse kasutusele, katsetatakse, hinnatakse ja levitatakse meetmeid, meetodikaid või käsitusi, mis on projekti konkreetsetes kontekstis, näiteks geograafilises, ökoloogilises, sotsiaalmajanduslikus kontekstis, uued või tundmatud ja mida võiks sarnastes olukordades kasutada mujalgi;

Mis on katseprojekt?

Katseprojektides kasutatakse tehnikat või meetodit, mida ei ole varem või mujal kasutatud või katsetatud, ning mis on seega uuenduslikud.

Katseprojektide puhul saab uuenduslikkust hinnata erinevatest vaatepunktidest:

- a) projektis kasutatud tehnoloogiate põhjal (tehnoloogiline uuenduslikkus) ja

⁵⁷ <http://www.unece.org/index.php?id=41358>

⁵⁸ No-/low-emission renewable energy. The project should refer to PM and/or NO₂, not to CO₂. If reducing emissions of CO₂ is the primary objective, it should be submitted under the sub-programme for Climate Action.

⁵⁹ Including solutions complementary to activities under the Covenant of Mayors.

⁶⁰ http://ec.europa.eu/environment/nature/knowledge/ecosystem_assessment/pdf/102.pdf

- b) seoses viisiga, kuidas tehnoloogiaid rakendatakse (protsesside või meetodite uuenduslikkus).

Palun arvestage, et olemasoleva keskkonnavalase lahendusega seotud meetmete/metodoloogia rakendamise näol konkreetsetes geograafilises piirkonnas, kus seda varem rakendatud ei ole, pole tegemist katsetegevusega, vaid näidistegevusega.

Mis on näidisprojekt?

Näidisprojektides võetakse kasutusele, katsetatakse, hinnatakse ja levitatakse meetmeid/metodoloogiaid, mis on projekti konkreetsetes kontekstis mingil määral uued või tundmatud (geograafiline, keskkonnavalane, sotsiaalmajanduslik jne) ning **mida tuleks sarnastes olukordades mujalgi rohkem kasutada**. Seega peab projekt olema algusest peale kujundatud selliselt, et demonstreerida, kas kasutatud tehnikad ja meetodid projekti kontekstis töötavad või mitte. Näidisprojektidel võib olla kõrgem ELi lisaväärtus, kui need viiakse kohaliku tasandi asemel läbi riiklikul või riikidevahelisel tasandil.

2.3.1 Kas LIFE rahastab turuvajadustel põhinevaid projekte?

JAH, sellised projektid on tõepoolest teretulnud.

LIFE on rahastanud ökoinnovatsiooni ja ringmajandusega seotud projekte alates 1992. aastast. Paljud neist projektidest viidi läbi VKEde ja suurte tööstuste poolt ning olid suunatud potentsiaalselt turule jõudva uue toote, tehnoloogia või tootmisprotsessi katsetamisele ja demonstreerimisele. Paljud neist on praeguseks parimad saadavaolevad tehnoloogiad või tootjatele ja tarbijatele kättesaadavad tavatooted.

Jätksuutlikku arengusse ja keskkonnakvaliteeti panustamisega seoses on LIFE-programmi tänased peamised prioriteedid ning paljude projektiteemade tähelepanu suunatud turuvajadustel põhinevate projektide edendamisele, aidates jõuda paremate keskkonnavalaste lahendusteni, mida saaks kasutusele võtta nii ühiskonnas üldiselt kui ka konkreetsetel majandusvaldkonnas.

Investoritel ja finantsringkonnas on suur huvi uuenduslike keskkonnavalaste projektide toetamise vastu. Antud projektidel on väga erilised omadused, mida teistel LIFE projektidel ei ole. Sellist liiki projektide taotlejad on teretulnud juba kontseptsioonikirjelduses rõhutama projekti olulisemaid elemente ning kaasama 2. etappi esitatavasse taotlusesse järgmiste võtmeomaduste põhjaliku kirjelduse:

- a. **Tehniline valmisolek:** eelnev tehniline ettevalmistus peaks olema selgelt ära kirjeldatud ja eelneva teadustöö ja arendustegevuste ning testide tulemused peaksid lahenduse tehnilist teostatavust usaldusväärsetl tõendama. Selliste tulemuste ulatus tuleb selgelt ära märkida. Kui prototüübid on juba väljatöötatud ning neid on katsetatud, siis peavad nende mõõtmised ja asjaomased tulemused ning järeldused olema ettepanekus selgelt esitatud, täpsustades, kas ja kuidas prototüüpi kasutama hakatakse. Antud teave tuleb esitada vormis B2;

- b. **Tehniline protsess ja selle tase:** esitatud lahenduse (protsess, materjal, toode jne) tehniline kirjeldus peab olema selge ja täpne, sisaldama esitatud protsesside ja meetodite, uute elementide ja täiustuste põhjalikku kirjeldust ning järgima vooskeemi loogilist ülesehitust, sealhulgas võimalusel üldmassi ja energia tasakaalu. Taotlejad peavad väljendama oma teadmisi seoses parimate saadavalolevate praktikatega asjaomases sektoris ning peavad selgelt ja täpselt selgitama esitatud lahenduse raames parandatud keskkonnavalaseid, tehnilisi ja majanduslikke parameetreid/kasusid. Antud teave tuleb esitada vormis B2;
- c. **Projekti ulatus ja väljund:** projekti ulatus (nt tootmissuutlikkus) ja väljund (nt projekti jooksul toodetud/müüdud kvantiteet) peaks olema alati selgelt määratletud. Valitud tehniline ulatus peaks olema selline, et see muudaks esitatud projekti turutingimustel (st tööstuslikul ja kaubanduslikul tasandil) tehniliselt ja majanduslikult elujõulisuseks juba projekti kestel. Valitud ulatus ja väljund peaks võimaldama projektiga saavutada ka selged, põhjalikud, ambitsioonikad ja tõsiseltvõetavad keskkonnakasud juba projekti rakendamise ajal ning 3/5 aasta jooksul pärast projekti lõppu. Antud teave tuleb esitada vormis B2;
- d. **Keskkonnakasude kvantifikatsioon:** esitatud lahenduse raames paranevad parameetrid/kasud tuleb eeldatavate keskkonnakasude osas kvantifitseerida. Need peavad olema konkreetset, realistlikud ja kvantifitseeritud suurimas võimalikus ulatuses ning esitatud võimalusel olulusringi põhjendustele toetudes. Seda tuleb teha projekti käivitamisel hinnatud või mõõdetud olukorraga selge võrdlemise teel. Selles osas peab täistaotluse puhul olema tagatud asjaomastes vormides kirjeldatud keskkonnakasude ja LIFE-i peamiste projekti tasandi näitajate tabelis esitatud väärtuste järjepidevus. Kui see on asjakohane, siis võivad taotlejad rakendada täielikku olulusringi analüüsi ning esitada selle projekti ühe väljundtulemusena. Antud teave tuleb esitada vormis B3;
- e. **Turupositsioon, tarneahel, konkurendid ja majanduslik teostatavus:** taotlejad peavad näitama oma teadmisi võrdlusturu (st turu tegelik ja võimalik suurus, potentsiaalsete klientide omadused ja nõudlus, turu- ja regulatiivsed tõkked jne) nõuetest seoses esitatud lahenduse tarneahela loomise ja konkurentidega (st kes nad on, nende turuosa, konkurentsieelised jne). Taotlejad peaksid end nimetatud elementide suhtes selgelt paigutama, kirjeldades pakutava lahenduse majanduslikku teostatavust ning selle paigutust kulu, hinna või teiste majanduslike investeerimisalaste muutujate suhtes (nt tasuvusaeg, nüüdispuhasväärtus jne), kui see on asjakohane. Antud teave tuleb esitada vormis B3;
- f. **Jätkusuutlikkus** – projekti jätkamine: seda liiki projektide kontekstis tuleb kaasata ka selge strateegia projektitulemuste säilitamiseks läbi pakutavate lahenduste turustamise ja industrialiseerimise projekti lõppedes. Projekti tegevused peaksid sellist pühendumust väljendama ning valmistuma projekti jätkumiseks juba projekti kestuse vältel. Erinevalt varasemates LIFE programmides ettenähtust **on võimalik tulu teenimine** ja turuvajadustel põhinevate tegevuste kaasamine nüüd teretulnud ning seda peetakse projekti jätkusuutlikkuse osas oluliseks näitajaks. **Palun arvestage, et turustamise ja industrialiseerimisega võib alustada juba projekti kestel.** Antud

teave tuleb esitada vormis B6. Näited tüüpilistest tegevustest, mida projekti taolise jätku valguses rakendada võiks, on järgmised:

- i. Pakutava ärimudeli täielik definitsioon ja pakutava lahenduse turuletoomise organisatsiooniline ülesehitus, omandi- ja partnerlusstruktuur
- ii. Investeeringutega seotud analüüsid/uuringud/tegevused seoses pakutava lahenduse ja selle majandusliku teostatavuse täieliku industriaalse/kaubandusliku laiendamisega
- iii. Turu-/konkurentide analüüs seoses turuletoomisega
- iv. Turustamiskava, turustuskanalid, kaubandus- ja äritegevuse arendamisega seotud tegevused/uuringud
- v. Rahastusele juurdepääsuga seotud uuringud/tegevused ja täielikult turustamisele/industrialiseerimisele suunatud objektide füüsiline määratlus
- vi. keskkonnatehnoloogia kontrolli tõend⁶¹
- vii. Usaldusväärse äriplaani väljatöötamine (**kohustuslik**)

Seda liiki tegevused tuleb C vormides teisendada meetmeteks ja alameetmeteks.

- g. **Jätkusuutlikkus – kordamine/ülekandmine:** seda laadi projektide kontekstis tuleb kaasata strateegia, mis tagaks projektitulemuste kordamise ja ülekandmise muudesse kontekstidesse. See tähendab, et tuleb teha rohkem, kui keskenduda pelgalt projekti jätkumisele läbi turustamise ja industrialiseerimise, kaasates selge ja mõistliku projektikava, mida toetavad projekti raames läbiviidavad tegevused, mis võimaldavad omakorda neid tegevusi korrata/üle kanda teiste sektorite, üksuste, piirkondade või riikide turgudele, näiteks pakutava lahenduse kasutuselevõtmine projekti peamisest turust erineval turul, selle laiendamine erinevatele industriaal-/kaubanduslikele rakendustele või ülekandmine teistesse ettevõtetesse läbi tegevuslubade või muud liiki lepingute. Antud teave tuleb esitada vormis B3. Näited tüüpilistest tegevustest, mis tuleks kaasata usaldusväärse kordamis- ja ülekandmisstrateegia toetamise otstarbel:
 - i. Analüüs, mille eesmärgiks on esitatud lahenduse muudes kontekstides kordamiseks ja neisse ülekandmiseks vajaminevate strateegiliste partnerite ja sellega seotud läbirääkimisalaste tegevuste tuvastamine;
 - ii. Turu-/konkurentide analüüs seoses teises kontekstis turuletulemisega (nt sektorid, üksused, piirkonnad või riigid);

⁶¹ The Environmental Technology Verification (ETV) is a tool to help innovative environmental technologies reach the market. See the relevant website for more details: <http://iet.jrc.ec.europa.eu/etv/> ;

- iii. Turuarenduse, kaubandusliku arenduse ja äriarendusega seotud tegevused/uuringud, mis puudutavad tegevuste kordamist mujal (nt muudes sektorites, üksustes, piirkondades või riikides);
- iv. Tehnilised ja äritegevused, mille eesmärk on kinnitada pakutud lahenduse laiendamist muudesse tööstuslikesse/kaubanduslikesse rakendustesse;
- v. Ärimudelite koostamine, et pakutavate tehnikate ja meetodite kasutuselevõtmine oleks lihtne ka muudes sektorites peale projekti käigus käsitletud sektori;
- vi. Rahastusele juurdepääsuga seotud uuringud/tegevused ja kordamis- ja ülekandmisalade füüsiline määratlus;
- vii. Pakutava lahenduse muudesse kontekstidesse ülekandmisega seotud tegevuslubade alased läbirääkimised;
- viii. Usaldusväärse kordamis-/ülekandmiskava väljatöötamine **(kohustuslik)**.

Seda liiki tegevused tuleb C vormides teisendada meetmeteks ja alameetmeteks.

2.3.2 Milliseid teisi projekte LIFE keskkonna ja ressursitõhususe programmi raames rahastatakse?

Seoses turuvajadustel põhinevate projektidega on LIFE programmi raames teretulnud erinevat liiki projektid, mis keskenduvad ELi keskkonnapoliitika konkreetsete nõuete rakendamisele.

Antud projektide eestvedajateks on enamasti avaliku sektori asutused, mittetulundusühingud ja teadus- ja arendusasutused.

Nende projektidega võetakse sihiks uute protsesside ja toimingute väljatöötamine ja rakendamine, nagu näiteks keskkonnasäästlike riigihangete kasutuselevõtt konkreetsetes sektoris, olmejäätmete käitlemine uuel moel, ruumikasutuse kavandamine uudsel või demonstratiivsel moel, uute mulla katmist minimeerivate mooduste rakendamine linnakeskkonna kavandamisel jpm.

Tegemist on võrdlemisi mitmekesise projektide rühmaga, kuid see ei muuda seda arvukate väljakutseid pakkuvate keskkonnapoliitike rakendamise seisukohalt vähemtähtsaks.

Kuigi suur osa ülalmainitud turuvajadustel põhinevate projektide omadused kehtivad ka kõnealuse rühma kohta, siis mõned neist on ilmselgelt liiga konkreetset.

Sellist liiki projektide taotlejaid kutsutakse eelnevalt veenduma, et 2. etapiks esitatav taotlus sisaldaks järgmiste võtmeomaduste põhjalikku kirjeldust:

- a. **Tehniline valmisolek:** eelnev tehniline ettevalmistus peaks olema selgelt ära kirjeldatud ja eelneva teadustöö ja arendustegevuste ning testide tulemused peaksid usaldusväärselt tõendama lahenduse tehnilist teostatavust ja sobilikkust taotleja poolt kirjeldatud projekti kontekstis. Selliste tulemuste ulatus tuleb selgelt ära märkida. Kui prototüübid on juba väljatöötatud ning neid on katsetatud, siis peavad nende mõõtmised ja asjaomased tulemused ning järeldused olema taotluses selgelt esitatud, täpsustades, kas ja kuidas prototüüpi kasutama hakatakse. Antud teave tuleb esitada vormis B2;
- b. **Tehniline protsess ja selle tase:** esitatud lahenduse (protsess, materjal, toode jne) tehniline kirjeldus peab olema selge ja täpne, sisaldama esitatud protsesside ja meetodite, uute elementide ja täiustuste põhjalikku kirjeldust ning järgima vooskeemi loogilist ülesehitust, sealhulgas võimalusel üldmassi ja energia tasakaalu. Taotlejad peavad väljendama oma teadmisi seoses parimate saadavalolevate praktikatega asjaomases sektoris ning peavad selgelt ja täpselt selgitama esitatud lahenduse raames parandatud keskkonnavalasid, tehnilisi ja majanduslikke parameetreid/kasusid. Antud teave tuleb esitada vormis B2;
- c. **Projekti ulatus ja väljund:** projekti ulatus (nt vajaduse korral tootmissuutlikkus või muud veelgi olulisemad sarnased meetmed) ja väljund (nt projekti jooksul toodetud kvantiteet või muud veelgi olulisemad sarnased meetmed) peaks olema alati selgelt määratletud. Valitud tehniline ulatus ja ettenähtud väljund peaks selgelt näitama, et pakutud lahenduse rakendamine ja/või jätkamine on võimalik, saavutamaks selged, põhjalikud, ambitsioonikad ja tõsiseltvõetavad keskkonnakasud juba projekti rakendamise ajal ning 3/5 aasta jooksul pärast projekti lõppu.

Antud teave tuleb esitada vormis B2;

Näited:

- projekt, mille raames rakendatakse abivahendeid ja tehnikaid selleks, et tuvastada sõidukite sisepõlemismootoritest väljastatavat konkreetset kahjulikku õhusaasteainet, seda jälgida ning selle kohta andmeid koguda, tuleb viia läbi tegelikes tingimustes, nagu näiteks linna või suurlinna tasandil, mitte geograafiliselt piiratud marginaalsetel aladel. Projekt peaks selgelt näitama ja koguseliselt määratlema, kuidas taoline andmekogumine viiks projekti vältel õhusaasteaine taseme selge, põhjaliku, ambitsioonika ja tõsiseltvõetava vähenemiseni, veendudes, et selle saavutamiseks mõeldud konkreetsed meetmed oleks taotluses välja toodud;
- projekt, mille raames kasutatakse abivahendeid ja tehnikaid veekao tuvastamiseks ühisveevärgi süsteemis, tuleb viia kogu süsteemi ulatuses, veendudes, et veelekete parandusmeetmed oleks taotluses välja toodud ning nendele toetudes oleks võimalik saavutada ülalkirjeldatud keskkonnakasud. Sellisel juhul peaks tegevusulatus hõlmama näiteks kogu jälgimise all olevat süsteemi (ja/või sellise süsteemi poolt töödeldava vee kogust) ning väljundiks oleks projekti vältel lekete paranduste tulemusel kokku hoitud vee hulk;

- projekt, mille raames kasutatakse abivahendeid parema mullamajanduse saavutamiseks, keskendudes eelkõige erosiooni vähendamisele, tuleb läbi viia mullapinnasel (st projekti ulatus), mis suudaks tagada nimetatud erosiooni selge, põhjaliku, ambitsioonika ja tõsiseltvõetava vähenemise (st projekti väljund). Sellisel juhul ei piisaks üksnes järelevalvevahendite kasutamisest, vaid rakendada tuleks konkreetseid meetmeid, mille abil oleks võimalik järelevalvetegevuse tulemusena projekti raames erosiooni vähendada .
 - projektid, mille eesmärgiks on halduslike ja regulatiivsete meetmete väljatöötamine keskkonna kaitsmise või parandamise eesmärgil, näiteks territoriaalne planeerimine, eelarvemetoodikad, keskkonnasäästlikud hanked, õiguslikud raamistikud, keskkonnajuhtimisvahendid (nt EMAS), hinnakujundus- või juurdepääsukavad jne, tuleks läbi viia sobilikus ulatuses ja vastavalt ülaltoodud näidetele ning sellisele ajakavale, mis võimaldaks väljatöötatud meetmeid rakendada ja tõestada projekti kestuse vältel. Seoses sellega tuleb projekti raames välja töötada asjaomased tegevused, mis võimaldaks väljatöötatud halduslikke ja regulatiivseid meetmeid praktikas rakendada.
- d. **Keskkonnakasude kvantifikatsioon:** esitatud lahenduse raames paranevad parameetrid/kasud tuleb vajadusel olulusringipõhise lähenemisviisi kohaselt eeldatavate keskkonnakasude osas kvantifitseerida. Need peavad olema konkreetsed, realistlikud ja kvantifitseeritud suurimas võimalikus ulatuses ning esitatud võimalusel olulusringi põhjendustele toetudes. Seda tuleb teha projekti käivitamisel hinnatud või mõõdetud olukorraga selge võrdlemise teel. Selles osas peab täistaotluse puhul olema tagatud asjaomastes vormides kirjeldatud keskkonnakasude ja LIFE-i peamiste projekti tasandi näitajate tabelis esitatud väärtuste järjepidevus. Kui see on asjakohane, siis võivad taotlejad rakendada täielikku olustsükli analüüsi ning esitada selle projekti ühe väljundtulemusena. Antud teave tuleb esitada vormis B3;
- e. **Jätkusuutlikkus – projekti jätkamine:** seda liiki projektide kontekstis tuleb kaasata ka selge strateegia projektitulemuste pakutavate lahenduste säilitamiseks projekti lõppedes. Pakutava lahenduse kasutamisse kaasatud avaliku sektori asutused või üksused peavad selgesõnaliselt kinnitama ning väljendama oma pühendumust seoses lahenduste kasutamise jätkamisega pärast projekti lõppu. Antud teave tuleb esitada vormis B6. Projekti tegevused peaksid sellist pühendumust väljendama ning valmistuma projekti jätkumiseks juba projekti kestuse vältel. Mõned näited tüüpilisest tegevustest, mida projekti taolise jätku valguses rakendada võiks, on järgmised:
- i. Vajaminevate tehniliste ja inimressursside täpne määratlus. Avaliku sektori asutuste puhul nõutavate haldus- ja õigusaktide määratlus;
 - ii. Vajaminevate rahaliste ressursside määratlus ning asjaomaste rahastusallikate määratlus;
 - iii. Üldise kasutuskava koostamine, mis võiks hõlmata eelmiseid punkte ning selgitaks ning esitleks kavandatud tegevusi, ressursse (tehnilised ja rahalised), mille toel toimub projekti tulemuste säilitamine ja

kasutamine (**kohustuslik ning tuleb kaasata LIFE-projekti lõppemise järgesse kavasse (After-Life plan)**);

- iv. Analüüsid/uuringud/tegevused seoses pakutava lahenduse planeeritava tegeliku ulatuse üleviimisega kõikehõlmavale tasandile ja majandusliku teostatavusega (nt üleminek suurema osa linna hõlmamiselt kogu linna hõlmamisele või suurema osa ühistranspordisõidukite kaasamiselt kõigi ühistranspordisõidukite kaasamisele jne).

Seda liiki tegevused tuleb C vormides teisendada meetmeteks ja alameetmeteks.

- f. **Jätkusuutlikkus – kordamine/ülekandmine:** seda laadi projektide kontekstis tuleb kaasata strateegia, mis tagaks projektitulemuste kordamise ja ülekandmise muudesse kontekstidesse. See tähendab, et tuleb teha rohkem, kui keskenduda pelgalt projekti jätkumisele, see eeldab selget ja mõistlikku projektikava, mida toetavad läbiviidavad tegevused, mis võimaldavad omakorda väljatöötatud lahendust korrata teistes sektorites, üksustes, piirkondades või riikides või seda neisse üle viia. Seda liiki projektide puhul on protsessi reguleerivaks dimensiooniks suure tõenäosusega just geograafilised mõõtmed. Eespool punktis c esitatud näidete korral peaks õhusaasteine seiret käsitlev projekt demonstreerima, kuidas saaks lahendust rakendada mõnes teises linnas, samas kui vee ja pinnase erosioonile pühendunud projektid peaksid veenduma, et nende lahendust korratakse vastavalt ka mõnes muus ühisveevärgi süsteemis ja mõnes teises sarnaseid erosiooniohte hõlmavas mullapinnases. Antud teave tuleb esitada vormis B3.

Näited tüüpilistest tegevustest, mis tuleks kaasata usaldusväärse kordamis- ja ülekandmisstrateegia toetamise otstarbel:

- i. Analüüs, mille eesmärgiks on esitatud lahenduse muudes kontekstides kordamiseks ja neisse ülekandmiseks vajaminevate strateegiliste partnerite ja sellega seotud läbirääkimisalaste tegevuste tuvastamine;
- ii. Tehnilised ja äritegevused, mille eesmärk on kinnitada pakutud lahenduse laiendamine muudesse tööstuslikesse/kaubanduslikesse rakendustesse;
- iii. Rahastusele juurdepääsuga seotud uuringud/tegevused ja kordamis- ja ülekandmisalade füüsiline määratlus;
- iv. Pakutava lahenduse muudesse kontekstidesse ülekandmisega seotud läbirääkimised ja kavad;
- v. Usaldusväärse kordamis-/ülekandmiskava väljatöötamine (**kohustuslik**)

Seda liiki tegevused tuleb C vormides teisendada meetmeteks ja alameetmeteks.

3. Kuidas taotleda

3.1 Esimene etapp – kontseptsioon

3.1.1 Struktuur (esimene etapp)

- Administratiiv vormid (A vormid)
 - Vorm A1 – Projekti üldteave
 - Vorm A2 – Koordineeriv toetusesaaja

- Projekti lühikirjeldus (B vormid)
 - Vorm B1 – Projekti kokkuvõtlik kirjeldus
 - Vorm B2 – (lühendatud võrreldes teise etapiga) – Projekti üldine iseloom
 - Vorm B3 – (lühendatud võrreldes teise etapiga) - ELi lisaväärtus

- Finantsvormid
 - Vorm R1 – Projekti eelarve

Kontseptsiooni kõik vormid peavad olma täidetud inglise keeles. Soovitav on keskenduda projekti võtme-elementidele. Pane tähele, et manuseid ei ole võimalik selles etapis lisada.

Kui asutusele, kus töötavad riiklikud LIFE kontaktisikud (Eestis Keskkonnaministerium) on antud ligipääs, saavad nad:

1. Ligipääsu kontseptsioone enne ja pärast taotluste esitamise tähtaega.
2. Ligipääsu kirjavahetusele, mis toimub Komisjoni ja taotleja vahel eTaotluse süsteemis.

Selle loa saab anda, märkides raadionupu valikuga „Jah“. Kui koordineeriv taotleja et taha vastavat luba anda, tuleb ära märkida nupp „Ei“.

Juurdepääsuloa saab mis tahes ajal eemaldada.

Pane tähele, et pärast esitamistähtaja möödumist ei ole see valik enam saadaval.

3.1.2 Administratiiv vormid (A vormid)

Vorm A1 – Projekti üldteave

Projekti nimetus (kuni 120 tähemärki): nimetus peaks sisaldama projekti põhielemente ja eesmärki. Pane tähele, et toetuse andja (EASME) võib paluda sul nimetust selguse mõttes muuta. Projekti nimetus peab olema inglise keeles, isegi kui täistaotlus ise esitatakse muus keeles (juhul kui saate kutse täistaotluse esitamiseks teises etapis).

Projekti akronüüm (kuni 25 tähemärki): akronüüm peab algama sõnaga „LIFE“, nt „LIFE RIVER“. Taotluse loomisel süsteemis eProposal hakkavad kõik tehnilised, finants- ja aruandlusvormid seda akronüümi kandma (nt „Taotlused / LIFE RIVER / Tehnilised vormid / A1 – Projekti üldteave“).

Programmi LIFE prioriteetne valdkond: vali rippmenüüst prioriteetne valdkond. Taotlejad peavad märkima, kas projekt esitatakse vee, jäätmete, ressursitõhususe, keskkonna ja tervise või õhu valdkonda.

Eeldatav alguskuupäev: sisesta kuupäev vormingus PP/KK/AAAA või kasuta kalendri funktsiooni. Varaseim võimalik alguskuupäev on 01. juuli 2019. Alguskuupäev peab olema realistlik. Pane tähele, et hilise kuupäeva valimisel ei pruugi uute projektide avakoosolekul osalemise kulud olla abikõlblikud.

Eeldatav lõpukuupäev: sisesta kuupäev vormingus PP/KK/AAAA või kasuta kalendri funktsiooni.

Taotluse keel: vali keel rippmenüüst. Kontseptsioon tuleb esitada inglise keeles, kuid täistaotluse võib esitada ükskõik millises EL ametlikus keeles, v.a iiri ja malta keeles. Valige menüüst keel, mida plaanite täistaotluse koostamisel kasutada (juhul kui teid kutsutakse teise etappi).

Klõpsa nuppu „Järgmine“ ja täida vorm A2 (vt allpool).

Pane tähele, et pärast taotluse loomist (vt allpool, vorm A2) nõutakse järgmise teabe sisestamist vormis A1.

Projekti rakendatakse järgmistes liikmeriikides ja piirkondades või muudes riikides:

- vaikimisi valib süsteemi eProposal tööriist liikmesriigi, kuhu koordineeriv toetusesaaja juriidiliselt registreeritud on (vastavalt vormile A2). Seda saab muuta, kasutades nuppe „Kustuta“ ja „Lisa“;
- piirkonna lisamiseks vali liikmesriik, seejärel piirkond ja klõpsa nuppu „Lisa“; valida tuleb vähemalt üks piirkond.

Kui projekti meetmeid rakendatakse väljaspool ELi, vali rippmenüüst vastav riik.

Member State	Selected regions	Actions
IT - Italy	All regions	
<input type="text" value="AT - Austria"/>	<input type="text" value="All regions"/>	<input type="button" value="Add"/>

Vorm A2 – Koordineeriv toetusesaaja

Lühike nimi (kuni 10 tähemärki): toetusesaajat tuvastatakse kõigis tehnilistes vormides, finantsvormides ja aruannetes lühikese nime järgi.

E-post: seda e-posti aadressi kasutab toetuse andja taotlejaga suhtlemisel kogu hindamisprotseduuri käigus.

Juriidiline nimi (kuni 200 tähemärki): esita täisnimi, mille all toetusesaaja on ametlikult registreeritud.

Õiguslik seisund: vali üks järgmisest kolmest valikust: avalik-õiguslik asutus, eraõiguslik äriühing või eraõiguslik mittetulundusorganisatsioon (sealhulgas vabaühendused). Märgista sobiv märkeruut. Täiendavad suunised, kuidas eraõiguslikke üksuseid avalik-õiguslikest asutustest eristada, on leitavad selle dokumendi osas 1.6.2. Märgista ruut „Kas teie ettevõtte on VKE?“ kui teie ettevõtet võib pidada väikeseks või keskmise suurusega ettevõtteks (VKE). Kui oled VKE, täida lahter „Töötajate arv“.

Käibemaksukohustuslase (KMKR) number: kui see on asjakohane, sisesta üksuse KMKR number.

Käibemaksu tagastus: pane tähele, et mahaarvamisele mittekuuluv käibemaks on abikõlblik kulu, välja arvatud nende tegevuste kulud, mis vastavad liikmesriigi suveräänse võimu kontseptsioonile. Kui organisatsioonil ei ole võimalik makstud käibemaksu tagasi saada (avalik-õiguslike üksuste jaoks võib see puudutada vaid käibemaksuga seotud tegevusi, mis ei vasta suveräänse võimu kontseptsioonile), on võimalik käibemaksu tagastus lisada oma taotluses esitatud kulude hulka. Selleks märgistage ruut „Jah“, vastasel korral valige ruut „Ei“.

Registri number: kui see on asjakohane, sisesta üksuse registri number või asjakohase äriregistri (nt kaubanduskoja registri), ettevõtlusregistri või muu kood.

Registreerimise kuupäev: sisesta kuupäev vormingus PP/KK/AAAA või kasuta kalendri funktsiooni.

Osavõtu tunnuscode (Participant Identification Code) (ei ole kohustuslik): osavõtu tunnuscode (PIC) on ainulaadne 9-kohaline kood, mida kasutatakse mitmete ELi programmide (näiteks FP7, Horisont 2020 jne) raames rahastust saanud projektide juriidiliste üksuste tuvastamiseks. Juhul kui organisatsioon on juba registreeritud, lisa oma osavõtu tunnuscode.

Juriidiline aadress: sisesta tänavanimi, maja nr, korteri nr, linn/vald, sihtnumber.

Liikmesriik: vali rippmenüüst asjakohane liikmesriik.

Seadusliku esindaja andmed: sisesta nimi, perekonnanimi, tänavanimi, maja nr, korteri nr, linn/vald, sihtnumber (kui aadress on sama, mis juriidiline aadress, võib andmed otse siia kopeerida).

Kontaktisiku andmed: sisesta nimi, perekonnanimi, tänavanimi, maja nr, korteri nr, linn/vald, sihtnumber (kui aadress on sama, mis juriidiline aadress, võib andmed otse siia kopeerida).

Telefon/faks: sisesta kontaktisiku andmed.

Tiitel: taotluse koordineerimist juhtiva isikuga suhtlemisel tavapäraselt kasutatav tiitel.

Funktsioon: esita taotluse koordineerimist juhtiva isiku funktsioon. Näide: tegevdirektor, projektijuht jne.

Osakonna nimetus: taotlust koordineeriva üksuse osakonna nimetus, mille jaoks kontaktisik töötab. Järgnevatel väljadel esitatud aadressi üksikasjad peavad olema osakonna kohta ja mitte üksuse juriidiline aadress.

Veebileht (kuni 250 tähemärki): sisesta toetusesaaja ametlik veebilehekülg.

Toetusesaaja tegevuste lühikirjeldus (kuni 2000 tähemärki): kirjelda üksust, selle õiguslikku seisundit, tegevusi ja pädevust välja pakutud meetmetega tegelemisel. Kirjeldus peaks võimaldama toetuse andjal hinnata koordineeriva toetusesaaja tehnilist usaldusväarsust, st kas toetusesaajal on vajalik kogemus ja kompetentsus kavandatud projekti edukaks rakendamiseks.

Juhul kui taotluses on kavandatud sidusüksuste kaasamine, loetle nad siin selgelt ja too välja nende juriidiline nimi, osavõtu tunnuscode (kui olemas) ning õiguslik seisund ja aadress. Samuti selgita eraldi dokumendis, mis laaditakse üles süsteemi eProposal lisade alt (Sidusüksused_AKRONÜÜM toetusesaaja), kuidas sidusüksused osas 1.6.2 kirjeldatud tingimustele vastavad.

Eraõiguslike mittetulundusüksuste kohta esita põhielemendid, mis tõestavad, et üksuse puhul on tegu nimetatud tüüpi üksusega.

Klõpsa vormi all olevat nuppu „Salvesta“.

Sinu projektitaotlus on nüüd e-taotluse süsteemis eProposal loodud ja projekti akronüüm kuvatakse automaatselt kõigil ekraanidel ja kõigil taotluse vormidel.

3.1.3 Projekti üldkirjeldus (B vormid)

Vorm B1 – Projekti kokkuvõtlik kirjeldus

Esita oma projektist kokkuvõtlik kirjeldus. Kirjeldus peaks olema struktureeritud, kokkuvõtlik ja selge. See peab sisaldama:

- **Projekti eesmärgiks oleva probleemi kirjeldust (kuni 3500 tähemärki*):** esita selge kirjeldus keskkonnaalasest probleemist, mida projektiga püütakse lahendada, sh probleemi põhjus(t)est, projektieelsest olukorrast ning arvandmed lähtekoha iseloomustamiseks.
- **Projekti eesmärgid (kuni 2500 tähemärki*):** esita projekti kõigist eesmärkidest üksikasjalik kirjeldus, loetledes need kahanevas tähtsuse järjekorras. Esitatud eesmärgid peavad olema realistlikud (saavutatavad projekti ette nähtud aja jooksul kavandatud eelarve ja vahenditega) ja selged (üheti mõistetavad). □
- **Kaasatud tegevusi ja meetmeid (kuni 5000 tähemärki):**

Järjesta projekti peamised tegevused ja selgita mida, kuidas ja kus tehakse projekti käigus selleks, et saavutada projekti eesmärged. Kui projekti edukus sõltub huvigruppide kaasamisest, siis too nad välja selles sekstsioonis ja selgita, kuidas on plaanis neid kaasata.

- **Oodatavaid tulemusi (kuni 3000 tähemärki):** loetle põhilised tulemused ja mõjud (keskkonnaalased kasud), mida projekti lõpuks oodatakse. Oodatud tulemused peavad olema konkreetseid, realistlikud ja, nii palju kui võimalik, kvantifitseeritud.
- **Projekti tulemuste jätkusuutlikkust (kuni 3000 tähemärki):** kirjelda, kuidas tagatakse vajalike projektitegevuste jätkamist pärast projekti lõppu. Samuti selgita, kuidas plaanitakse säilitada ja edasi arendada saavutatud tulemusi, sh nende tulemuste ülekandmist, kordamist ja rahastamist.
- **Projektiteemasid:** taotlejad peavad märkima, kas projekt panustab peatükis 2 loetletud projektiteemadesse (kuni 2 teemat), linnutades vastavad lahtrid. Kui projekt ei panusta ühtegi projektiteemasse, siis ühtegi lahtrit ei linnutata. Taotleja saab selgitada, miks tema arvates taotlus valitud poliitilise prioriteedi alla langeb üksnes siis, kui vähemalt üks teema on valitud.
- **Põhjusi miks taotlus kuulub valitud projektiteemade alla (kuni 1250 tähemärki):** taotleja peab lühidalt selgitama miks ta arvab, et taotlus kuulub valitud projektiteemade alla.
- **Projekti partnereid (kuni 3000 tähemärki):** palun kirjelda selles vormis projektipartnerluse struktuuri. Kui projekti on kaasatud seotud toetusesaajad, siis loetle peamised partnerid; selgita nende rolli projektis ja tegevused, mille eest nad vastutama hakkavad.

Selles osas tuleks selgitada, kuidas tagatakse projekti omafinantseering, kas toetusesaajad tagavad ise vajaliku osa või tuleb vajalik rahastus mujalt. Rahalise panuse jaotus tuleb esitada vormis R1 (vaata finantsvormide täitmist allpool). Samuti selgita omafinantseeringu staatust (kas on kinnitatud või kinnitamisel). Ühtegi kirjalikku kinnitust võetud kohustuste kohta ei ole vaja selles etapis esitada.

- **Projekti rakendamise seotud oodatud piiranguid ja riske ning kuidas nendega tegeletakse (kuni 1500 tähemärki):** loetle peamised piirangud ja riskid, mis võivad ilmnedada projekti rakendamise käigus. Märki ära, kuidas nende ületamist ette näed.

Vorm B2 – Projekti üldine iseloom:

- **Parima praktika/katse/demonstratiivne iseloom (kuni 3000 tähemärki)**
Selleks, et projekti oleks abikõlblik, peab sellel olema katse või demonstratiivne iseloom.

Katseprojektid on sellised, mis rakendavad tehnoloogiat või meetodit, mida ei ole mujal katsetatud või millele on potentsiaalne keskkonnameelis võrreldes teadaolevate

parimate praktikatega ja mida saaks rakendada suuremas mastaabis sarnastel tingimustel.

Näidisprojektide raames võetakse kasutusele, katsetatakse, hinnatakse ja levitatakse meetmeid, meetodikaid või käsitusi, mis on projekti konkreetsetes kontekstis, näiteks geograafilises, ökoloogilises, sotsiaalmajanduslikus kontekstis, uued või tundmatud ja mida võiks sarnastes olukordades kasutada mujalgi.

Võttes arvesse ülaltoodud kirjeldusi, palun vali ja põhjenda, kas sinu projektil on katse või demonstratiivne iseloom.

Vorm B3 – ELi lisaväärtus

- **Projekti ELi lisaväärtus ja selle meetmed (kuni 3000 tähemärki):** selgita kuidas projekt panustab ühte või mitmesse Keskkonna allprogrammi eesmärkidesse. Need eesmärgid on välja toodud LIFE regulatsiooni artiklites 10,11 ja 12. Selgita kuidas panustab projekt EL keskkonnapoliitika ja seaduse rakendamisele, ajakohastamisele ja edasi arendamisele.

3.1.4 Finantsvormid

Vorm R1 – Projekti eelarve

Antud vorm on kokkuvõtte projekti finantsstruktuurist, mille raames esitatakse eelarve kulukategooriate lõikes ja ülevaade finantsplaanist. Kui teises etapis genereerib süsteem eelarve automaatselt (numbrite põhjal, mis sisestatakse tehnilistesse ja finantsvormidesse), siis kontseptsiooni etapis peavad taotlejad ise sisestama asjakohased andmed. Pane tähele, et üksnes kogusumma ja protsendiväljad täidab süsteem automaatselt.

Taotlejad peavad esitama indikatīvse projekti eelarve kulukategooriate kaupa:

1. Otsesed personalikulud
2. Reisi- ja elamiskulud
3. Välisabi
4. Kestvuskaubad
 - a) Taristu
 - b) Seadmed
 - c) Prototüüp
5. Maa – ei ole Keskkonna ja Ressursitõhususe prioriteetses suunas abikõlblik
6. Tarbekaubad
7. Muud kulud
8. Üldkulud

Vormi täitmisel tuleb sisestada iga kategooria puhul selle kogukulud eurodes ning abikõlblikud kulud eurodes. Kontseptsiooni esitamise etapis tuleb esitada üksnes hinnangulised eelarved iga kulukategooria kohta.

Sisestades abikõlblikke kulusid, soovitatakse arvestada juba kontseptsiooni etapis abikõlblikkuse reegleid ja tingimusi, mis on leitavad peatükist 3.2.5.

Palun kirjelda vormis R1 projekti kaasrahastust taotlejate ja kaas-rahastajate lõikes ning too välja, mis summat EL-st taotletakse. Kui sinu taotlus pääseb teise etappi, siis on EL osa lubatud muuta 10% ulatuses. Muid tingimusi ei ole, oluline on üksnes see, et EL osa ei tohi suureneda rohkem kui 10%.

3.2 Teine etapp - täistaotlus

3.2.1 Struktuur (teine etapp)

Taotluste struktuur e-taotluste süsteemis (eProposal⁶²) on järgmine.

- Administratiiv vormid (A vormid)
 - Vorm A1 – Projekti üldteave
 - Vorm A2 – Koordineeriv toetusesaaja
 - Vorm A3 – Koordineeriva toetusesaaja deklaratsioon
 - Vorm A4 – Seotud toetusesaaja deklaratsioon ja volitus
 - Vorm A5 – Seotud toetusesaaja
 - Vorm A6 – Kaasrahastajad
 - Vorm A7 – Muud Euroopa Liidu rahastuseks esitatud taotlused

- Projekti lühikirjeldus (B vormid)
 - Vorm B1 – Projekti kokkuvõtlik kirjeldus
 - Vorm B2 – Projekti üldine iseloom
 - Vorm B3 – ELi lisaväärtus ja sotsiaalmajanduslikud mõjud
 - Vorm B4 – Kaasatud sidusrühmad ja projekti peamine sihtrühm
 - Vorm B5 – Projekti rakendamise seotud piirangud ja ohud ning kuidas nendega tegeletakse
 - Vorm B6 – Projekti tulemuste jätkamine/väärtustamine pärast projekti lõppu

- Üksikasjalikud meetmed (C vormid)
 - Vorm C0 – Kõigi meetmete loetelu
 - Vorm C1
 - A. Ettevalmistavad meetmed (vajadusel)
 - B. Rakendusmeetmed (kohustuslik)
 - C. Projektimeetmete mõju seire (kohustuslik)
 - D. Teabevahetus ja tulemuste levitamine (kohustuslik)
 - E. Projekti juhtimine (kohustuslik)
 - Vorm C2 Aruandluse ajakava

- Finantsvormid
 - Vorm F1 – Otsesed personalikulud
 - Vorm F2 – Reisi- ja elamiskulud
 - Vorm F3 – Välisabi kulud
 - Vorm F4.a – Taristukulud
 - Vorm F4.b – Seadmete kulud
 - Vorm F4.c – Prototüübi kulud
 - Vorm F6 – Tarbekaupade kulud
 - Vorm F7 – Muud kulud
 - Vorm F8 – Üldkulud

⁶² Refer to Annex 3 on how to create a proposal on-line by using the eProposal tool

- Vorm FC – Rahalised toetused/panused

Olulised muudatused projekti tegevustes võrreldes kontseptsiooniga ei ole täistaotluses lubatud. Lisainfo saamiseks vaata vormi A7 või tutvu hindamise suunistega („Guide for the evaluation of Sub-programme Environment LIFE project proposals 2018“), sest see võib olla läbi kukkumise põhjus, kui ei ole täidetud abikõlbikkuse kriteerium.

Pane tähele, et kui sinu taotlus pääseb teise etappi, siis tekst, mida sa sisestad kontseptsiooni taotlusvormidesse A1, A2 ja B1, B2 ja B3, kantakse üle täistaotluse vastavatesse vormidesse. Sa saad varem sisestatud teksti täistaotluse koostamisel muuta.

3.2.2 Administratiiv vormid (A vormid)

Vorm A1 – Projekti üldteave

Vormi täitmisel palun vaata kontseptsiooni täitmise juhist.

Vorm A2 – Koordineeriv toetusesaaja

Vorm A3 – Koordineeriva toetusesaaja deklaratsioon

Vorm on saadaval vormi A2 lõpus pealkirja „A3 – Koordineeriva toetusesaaja deklaratsioon“ all.

Osa selles vormis sisalduvast teabest (toetusesaaja nimi; panus; tegevused, millega toetusesaaja tegeleb, ja kogukulu) võetakse automaatselt taotluse teistes vormides sisestatud andmetest.

Klõpsa nuppu „Loo deklaratsioon“ ja täida järgmised väljad:

- „.... (koht), (kuupäev)“: tähistab allkirjutamise kohta ja kuupäeva;
- „Allkiri“: see vorm tuleb allkirjastada;
- „Allkirjastaja nimi ja staatus“: vormi allkirjastava isiku nimi ja staatus peavad olema selgelt märgitud.

Oluline: Enne vormi kinnitamist, kontrolli, et toetusesaaja ei liigitu ühegi olukorra alla, mis on loetletud finantsmääruse nr 966/2012, 25. oktoober 2012, (ELT L 298, 26.10.2012) artikli 106 lõikes 1 ja artiklis 107, viide:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:298:0001:0096:EN:PDF>

ning et toetusesaaja vastab kõigile asjakohastele toetuskõlblikkuse kriteeriumitele, nagu on määratletud programmi LIFE mitmeaastases tööprogrammis ajavahemikuks 2018–2020 ja LIFE-i taotlusvoorus, sealhulgas suunistes taotlejatele.

Täpsuse eesmärkidel jälgi, et see vorm loodaks ja allkirjastataks pärast kogu tehnilise ja finantsteabe sisestamist taotlusesse. Lisa ka allkirjastamise kuupäev.

Vormi täitmise lõpetamisel skaneeri see pildifailina (mitte pdf-failina, vt sobivaid vorminguid e-Taotluse juhises, Lisa 3, originaaldokument), seejärel laadi see üles, kasutades nuppu „Laadi deklaratsioon üles“.

Vorm A4 – Seotud toetusesaaja deklaratsioon ja volitus

Vorm on saadaval vormi A5 (vt allpool) lõpus pealkirja „A4 – Seotud toetusesaaja deklaratsioon ja volitus“ all, klõpsa nupul „Loo deklaratsioon“.

Vormi täitmiseks **vaata vormi A3 juhiseid.**

Järgmised väljad täidetakse automaatselt:

- vormi allkirjastava tulevase seotud toetusesaaja seadusjärgse esindaja ees- ja perekonnanimi;
- projekti tulevase koordineeriva toetusesaaja seadusjärgse esindaja ees- ja perekonnanimi.

Järgmised väljad tuleb täita käsitsi:

- „.... (koht), (kuupäev)“: allkirjastamise koht ja kuupäev;
- „Allkiri“: see vorm tuleb allkirjastada;
- „Allkirjastaja nimi ja staatus“: vormi allkirjastava isiku nimi ja staatus peavad olema selgelt märgitud.

Vorm A5 – Seotud toetusesaaja

Klõpsa nuppu „Loo seotud toetusesaaja“: sisesta kogu vajalik teave ja klõpsa nuppu „Salvesta“. Seejärel ilmub seotud toetusesaaja seotud toetusesaajate nimekirjas.

Vormi täitmiseks **vaata vormi A2 juhiseid.**

Kui seotud toetusesaaja ei ole registreeritud ELis, vali riik loetelust.

Vorm A6 – Kaasrahastaja ja võetud kohustuse vorm

Kui projektil on kaasrahastaja, klõpsa nuppu „Lisa kaasrahastaja“: täida kogu vajalik teave ja klõpsa nuppu „Salvesta“. Seejärel ilmub kaasrahastaja kaasrahastajate nimekirja.

Vormi täitmiseks **vaata ka vormi A3 juhiseid.**

Pane tähele, et kaasrahastaja panus tuleb sisestada vormis FC (vt allpool).

Finantskohustuse staatus: vali kas „Kinnitatud“ või „Kinnitamisel“. Kui staatus on „kinnitamisel“, tuleb seda selgitada. Pane tähele, et hilisemas staadiumis, kui taotlus soovitatakse rahastamiseks, peab esitama vormi A6 staatusega „kinnitatud“.

Vormi täitmise lõpetamisel skaneeri see pildifailina (mitte pdf-failina, vt sobivaid vorminguid e-Taotluse täitmise juhiseist, Lisa 3, originaaldokument), seejärel laadi see üles, kasutades nuppu „Laadi deklaratsioon üles“.

Oluline märkus: koordineeriv/seotud toetusesaaja peaks taotluses esinema ainult koordineeriva/seotud toetusesaajana ning mitte samal ajal ka kaasrahastajana. Juhul kui koordineeriv/seotud toetusesaaja soovib olla projekti netorahastaja, peaks ta ikkagi esitama ainult vormid A2/A3 või A4/A5, milles võib nende rahaline panus olla suurem kui ettenähtud kulud.

Vorm A7 – Muud Euroopa Liidu rahastuseks esitatud taotlused

Kui esitad sama taotlust mitmendat korda, märgista ruut „Kas seda taotlust on varem esitatud?“. Sisesta eelmise taotluse viited ja akronüüm. Näide: "LIFE14 CCA/riik/001040 "AKRONÜÜM".

Taotlejad ei tohiks alahinnata selle vormi olulisust. Igale küsimusele tuleb anda selged ja täielikud vastused (kuni 5000 tähemärki iga küsimuse jaoks). Toetusesaajad peavad toetuse andjat teavitama kõigist ELi eelarvest saadud asjaga seotud rahastusest ning kõigist asjaga seotud esitatud taotlustest rahastuse saamiseks ELi eelarvest. Toetusesaajad peavad samuti kontrollima, et nad ei saa samal ajal programmist LIFE (või muudest ELi programmidest) tegevustoetusi, mis põhjustaks topeltrahastamise.

Selle märkimata jätmise sobivas vormis võib põhjustada taotluse tagasilükkamise.

Kui taotleja kavandab eelmise LIFE projekti jätkamist, peab ta selles vormis selgelt kirjeldama, miks täiendavat projektifaasi vaja on ning kuidas see eelmise projektiga saavutatud tulemusi täiendab, tagades, et topeltrahastamist ei toimu.

LIFE projektide raames ei tohiks rahastada tegevusi, mida saaks rahastada teistest EL fondidest (vt osa 1.6.15). **Taotlejad peavad seega seda aspekti hoolikalt kontrollima** ja esitama oma vastustes nii põhjalikku teavet kui võimalik. Esitada tuleks (nii suures ulatuses kui võimalik ja asjakohane) toetavad dokumendid (nt väljavõtted asjakohaste programmide tekstidest). Pane tähele ka vormi A3 deklaratsiooni punkti 1, mis tuleb allkirjastada; riigiasutustel võidakse paluda see deklaratsioon üle kontrollida.

Olulised muudatused võrreldes kontseptsioonis esitatud infoga: sul palutakse loetleda ja põhjendada kõik olulised muudatused, mis on taotluses tehtud teises etapis võrreldes kontseptsiooniga. Olulised muudatused on seotud projekti tegevustega, partnerlusega ja eelarvega. Taotletud EL toetuse osa võib suurened kuni 10% võrra võrreldes algselt taotletud summaga kontseptsioonis. Pane tähele, et muudatused ei tohi mõjutada projekti olemust ja selle tõttu võib taotlus abikõlbikkuse kriteeriumis läbi kukkuda.

3.2.3 Projekti lühikirjeldus (B vormid)

Vorm B1 – Projekti kokkuvõtlik kirjeldus (täidetakse inglise keeles)

Vormi täitmisel palun vaata kontseptsiooni täitmise juhust.

Vorm B2 – Projekti üldine iseloom

- **Keskkonnavalase probleemi kirjeldus (kuni 10 000 tähemärki)**

Palun kirjeldage võimalikult täpselt keskkonnaalast probleemi, mida projektiga püütakse lahendada. Selgita miks sa arvad, et see probleem on seotud Euroopa keskkonnapoliitika ja seadusandlusega.

- **Katseprojekti/näidisprojekti olemus (kuni 10 000 tähemärki)**

See on oluline lahter ning tuleb hoolikalt läbi mõelda ja põhjendada väga täpselt ja terviklikult miks tuleb antud projekti lugeda katseprojektiks või näidisprojektiks.

Projektitüüpide määratlused on leitavad peatükist 1.2 ning lisainfot turuvajadustel põhinevate projektide (*close-to market*) ja teiste projektitüüpide kohta leiab peatükist 2.3.

Sellised elemendid nagu tehniline valmisolek, protsess ja kaasaegne tehnoloogia nagu ka skaala ja projektiväljundid vaadatakse taotlejate poolt tihti üle, kuigi need on tehnilises faasis eriti olulised nagu ka hindamise faasis, eriti seoses hindamiskriteeriumiga 1.

Seega tuleb pöörata olulist tähelepanu antud elementide selgeks, detailseks ja täpseks kirjeldamiseks.

Kui taotleja pakub välja **katseprojekti** definitsioonile vastava projekti (ptk 1.2.), peab ta kinnitama/selgitama, et välja pakutavat tehnikat või meetodit ei ole varem ega kusagil mujal maailmas rakendatud või testitud.

Kui taotleja pakub välja **näidisprojekti** definitsioonile vastava projekti (ptk 1.2.), peab ta kinnitama/selgitama, et välja pakutavad tegevused, meetodikad või lähenemised on projekti spetsiifilises kontekstis (nt geograafilises, ökoloogilises või majanduslikus) uued või tundmatud (nt uudsus projekti tööstuses).

Seoses hindamiskriteeriumiga nr 5 (EL lisaväärtus: panus projektiteemadesse) peab taotleja esitama selles vormis selged tõendid välja pakutavate lahenduste/meetmete uudsuse kohta võrreldes sarnaste parimate praktikatega, kui ta peab välja pakutavaid lahendusi **uuteks või EL-s tundmatuks**.

Vorm B3 - ELi lisaväärtus ja sotsiaalmajanduslikud mõjud

Projekti ELi lisaväärtus ja selle meetmed (kuni 10 000 tähemärki):

Sellel väljal esitatud teavet kasutatakse taotluse hindamiseks vastavate hindamiskriteeriumite alusel (üksikasju vaata dokumendist „Guide for the evaluation of Sub-programme LIFE project proposals 2018“):

- **Hindamiskriteerium 3** – panuse ulatus ja kvaliteet LIFE Keskkonna allprogrammi spetsiifilistesse eesmärkidesse.

Kirjelda, kas ja kuidas sinu projekt panustab ühe või mitme Keskkonna allprogrammi spetsiifilise eesmärgi (LIFE regulatsiooni artiklid 10, 11 ja 12) ajakohastamise, edasi arendamise või rakendamisse. Keskkonnaalased kasud hinnatakse selle kriteeriumi all

ja seda arvestatakse vastava panuse mõju ja kvaliteedi indikaatorina; need peavad olema konkreetsed, realistlikud ja, nii palju kui võimalik, kvantifitseeritud.

Keskkonnaalaste kasude kvantifitseerimine: projektiga välja pakutud lahenduste oodatavad tulemused/eelised projekti jooksul ja 3-5 aastat pärast projekti lõppu peavad olema kvantitatiivsed. Selleks tuleb selgelt välja tuua ka hetke olukord enne projekti algust. Veelgi enam, tuleb tagada, et oodatavad tulemused (Vorm B1) oleksid kooskõlas saavutatud tulemustega, mida raporteeritakse LIFE projekti põhiindikaatorite tabelis.

- **Hindamiskriteerium 6 – EL lisandväärtus: sünergiad ja riikidevaheline koostöö**

Kirjelda kas ja kuidas sinu projekt suunatud: sünergiatele, „roheliste hangete läbiviimisele“, ökomärgisele, EU-teadustöö tulemuste ülevõtmisele ja riikidevahelisele koostööle.

ELi rahastatud uurimisprojektide tulemuste kasutuselevõtu eest antakse lisapunkte ainult juhul, kui selles vormis on esitatud lühike aga põhjalik kirjeldus sellistest tulemustest ja nende kasutamisest LIFE projekti rakendamiseks.

Lisainfo saamiseks, kuidas neid aspekte hinnatakse, vaata hindamise juhendit (Guide for the evaluation of Sub-programme Environment LIFE project proposals 2018).

Korratavus ja ülekantavus (kuni 10 000 tähemärki)

Korratavus ja ülekantavus (hindamiskriteerium 4)

Kirjelda oma korratavuse ja ülekantavuse strateegiat projekti rakendamise käigus ja peale seda (täiendavaid üksikasju vaata osast 1.6.13). Nagu on allpool kirjeldatud, tuleb siin tehtud väidete toetamiseks kavandada konkreetseid tegevusi (vt osa 3.2.4. „Kavandatud meetmete üksikasjalik tehniline kirjeldus (C vormid)“).

Selle prioriteetse valdkonna kontekstis tähendab projekti tulemuste korratavuse ja ülekantavuse tagamise strateegia välja töötamist ja rakendamist teistes kontekstides. St tuleb teha rohkem, kui keskenduda vaid projekti jätkumisele – projekt peab hõlmama selget ja kindlat plaani, mida toetavad projekti tegevused, mis võimaldavad kordamist teistes sektorites, üksustes, piirkondades või riikides. Kuigi korratavus ja ülekantavus erinevad vormis B6 käsitletud säästlikkusest, on see osa üldisest säästlikkuse strateegiast.

Sellel eesmärgil peaksid taotlejad vaatama, millist infot on nõutud turuvajadustel põhinevate projektide (*close-to market*) ja teiste projektitüüpide kohta (peatükist 2.3).

Projekti sotsiaalmajanduslikud mõjud (kuni 10 000 tähemärki)

Näita projekti meetmete tõenäolist mõju kohalikule majandusele ja elanikkonnale. Eelkõige oodatakse, et taotlejad täpsustaksid, kuidas hinnatakse mõju töökohtadele ja kasvule, võttes arvesse ka projekti jätkumist ja asjakohaseid korratavuse/ülekantavuse stsenaariume. Sellega

tagatakse selles vormis tulemusnäitajate tabelis esitatud töökohtade ja kasvu andmete vahel järjepidevus.

Turuvajadustel põhinevate projektide (*close-to market*) puhul tuleks välja tuua turupositsioon, tarneahel, konkurendid ja pakutud lahenduse majanduslik tasuvus. Taotlejad peavad näitama teadlikkust viidatud turu (nt reaalne ja potentsiaalne turu suurus, perspektiivsete tarbijate omadused ja nende soovid, turu- ja regulatiivsed tõkked jmt), välja pakutud tarneahela kehtestamise/sisse viimise nõuete ja konkurentide kohta (nt kes nad on, turuosa, nende konkurentsieelised jmt). Taotlejad peavad selgelt positsioneerima ennast arvestades neid elemente ja selgitades välja pakutud lahenduse majanduslikku tasuvust ja selle positsioneerimist turul arvestades kulu, hinda ja muid majandusinvesteeringute muutujaid (nt tasuvuse periood, neto nüüdisväärtust jmt), kui on asjakohasem.

Sellel eesmärgil peaksid taotlejad vaatama, millist infot on nõutud turuvajadustel põhinevate projektide (*close-to market*) projektide ja teiste projektitüüpide kohta (peatükist 2.3).

Püüdlused projekti „süsiniku jalajälje“ vähendamiseks (kuni 10 000 tähemärki)

Selgita, kuidas sa kavatsed tagada seda, et projekti „süsiniku jalajalg“ oleks võimalikult madal. Kogu info, kuidas plaanitakse vähendada CO₂ emissioone projekti eluea jooksul, tuleb esitada siin. Üldiselt keskendub see peamiselt projekti süsiniku jalajälje vähendamisele projektitegevuste rakendamisel (reiside vähendamine, taaskasutatud paberi kasutamine jmt).

Vorm B4 – Kaasatud sidusrühmad ja projekti peamine sihtrühm (kuni 12 000 tähemärki)

Märgi ära sidusrühmad, keda taotleja kavatses kaasata, ja kuidas seda teha kavatsetakse. Näita, missugust sisendit neilt ootad ja kuidas nende osalust kasutatakse ning kuidas see projekti jaoks kasulik ja/või vajalik on.

Kirjelda sihtrühmi ja teadmiste levitamise meetodeid. Kommenteeri tegevusi idee üldiseks reklaamiks ja/või turustamiseks projekti rakendamise käigus ja peale seda.

Vorm B5 – Projekti rakendamisega seotud oodatud piirangud ja riskid ning kuidas nendega tegeletakse (kuni 12 000 tähemärki)

On oluline, et taotlejad tuvastaksid kõik võimalikud sisemised ja välimised sündmused („piirangud ja riskid“), millel võivad olla suured negatiivsed mõjud projekti edukale rakendamisele. Loetle sellised piirangud ja riskid kahanevas tähtsuse järjekorras. Märgi ka kõik võimalikud **sotsiaalmajanduslikust** keskkonnast tulenevad piirangud ja riskid. Iga tuvastatud piirangu ja riski jaoks märgi ära, kuidas selle ületamist ette näed.

Selles osas soovitatakse tungivalt lisada kõik üksikasjad olemasolevate litsentside, lubade, KMH jmt kohta ning viidata missugust tuge saad selliste lubade väljastamise eest vastutavatelt pädevatelt asutustelt. Programmi LIFE kogemus on näidanud, et mõnel projektil on ettenägematute viivituste ja projekti käigus tekkinud raskuste tõttu raskusi kõigi tegevuste lõpetamisega projekti kavandatud kestuse jooksul. On oluline, et taotlejad tuvastaksid kõik võimalikud välised sündmused („piirangud ja riskid“), mis selliseid viivitusi põhjustada

võivad. Üks võimalik põhjus sellisteks raskusteks on kohustus teostada hinnanguid, mida LIFE-projekti kavandamisel ei osatud ette näha, eelkõige: □

- keskkonnamõju hindamine (KMH) vastavalt direktiivile 85/337/EMÜ (KMH direktiiv), kodifitseeritud direktiiviga 2011/92/EL, 13. detsember 2011⁶³;
- keskkonnamõju strateegiline hindamine (KSH) vastavalt direktiivile 2001/42/EÜ (KSH direktiiv)⁶⁴.

Need hinnangud võivad hõlmata pikka haldusmenetlust ja andmete kogumise analüüsi. See ei ole tavaliselt probleem, kui projektis nähakse ette vajalik aeg ja rahalised vahendid.

Seetõttu peaksid taotlejad enne LIFE-i taotluse esitamist välja uurima, kas üks või mitu eespool nimetatud hinnangust on ELi või riikliku õigusega nõutud.

Taotlejad peaksid vormis B5 kirjeldama, kuidas neid probleeme arvesse võetakse ja kuidas nähakse ette potentsiaalsete probleemide ületamist. Ootamatute probleemide ennetamiseks on oluline hea suhtlus ja konsulteerimine nende protseduuride eest vastutavate pädevate asutustega. Seda tuleks teha juba LIFE-i taotluse koostamise alguses. Vorm B5 on õige koht, kus viidata, kas hindamisprotseduuride eest vastutavate pädevate asutustega on konsulteeritud või mitte ning nende konsultatsioonide tulemused.

Viimasena kirjelda üksikasjalikult, kuidas oled tuvastatud riske projekti planeerimises (ajaplaneerimine, eelarve jne) ja meetmete määratlemises arvesse võtnud.

Vorm B6 – Projekti tulemuste jätkamine/väärtustamine pärast projekti lõppu

Kirjelda kuidas projekti peale LIFE-i rahastuse lõppemist jätkatakse; millised tegevused on vajalikud tulemuste konsolideerimiseks selleks, et tagada projekti tulemuste jätkumine. Kirjelda selget strateegiat või mehhanisme, mida tuleb rakendada, et tagada projekti tulemuste jätkumine pärast rahastusperioodi lõppu. See läheb kaugemale kui levitamine ja *After-Life* kava.

Selles vormis sisalduvat informatsiooni nagu ka projektitegevuste jätkamise strateegiat hinnatakse 4. hindamiskriteeriumi all (EU lisandväärtus, jätkusuutlikkus, jätkamisega seotud punkt). Infoks, et jätkamine erineb tulemuste kordamisest ja ülekandmisest, millele viidatakse vormis B3. Siiski, jätkamine on osa üldisest jätkusuutlikkuse strateegiast, millele viidatakse 4. hindamiskriteeriumi all.

Projekti tegevused peaksid sellist pühendumust väljendama ning valmistuma projekti jätkumiseks juba projekti kestuse vältel. Sellel eesmärgil peaksid taotlejad vaatama, millist infot on nõutud turuvajadustel põhinevate projektide (*close-to market*) ja teiste projektitüüpide kohta (peatükist 2.3).

Pane tähele, et selles sektsioonis olevat infot võib ajakohastada projekti jooksul sõltuvalt projekti tulemustest. Eelkõige vasta järgmistele küsimustele: □

⁶³ Codified version of the EIA Directive: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:026:0001:0021:EN:PDF>

⁶⁴ SEA Directive: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:197:0030:0037:EN:PDF>

- **Milliseid tegevusi tuleb teostada või jätkata pärast projekti lõppemist? (kuni 5000 tähemärki):** loetle tegevused, märkides ära nende viite (nt A1, A2 ...) ja nimetuse. Näited tüüpilistest tegevustest, mis tuleb jätkumise valguses projekti lisada, on kirjeldatud peatükis 2.3.
- **Kuidas see saavutatakse? Millised ressursid on nimetatud tegevuste teostamiseks vajalikud? (kuni 5000 tähemärki):** märgi ära, kuidas eespool nimetatud tegevusi pärast projekti jätkatakse, kes neid jätkab, mis aja jooksul ja mis rahastusega nimetatud tegevusi pärast projekti jätkatakse. Kirjelda siin tehnilisi, finants- ja inimressursse.
- **Mis mahus projekti tulemusi ja saadud kogemusi pärast projekti lõppu levitatakse, üle kantakse ja/või korratakse nendele isikutele ja/või organisatsioonidele, kes neid kõige paremini ära kasutaks? (Tuvasta need isikud/organisatsioonid) (kuni 5000 tähemärki):** kirjelda, kuidas levitamise/kordamise tegevused peale projekti lõppu jätkuvad. Loetle isikud/organisatsioonid, kes on siiani nende levitamistegevuste sihtmärkidena tuvastatud.

3.2.4. Kavandatud meetmete üksikasjalik tehniline kirjeldus (C vormid)

Taotleja peab loetlema kõik projekti raames ellu viidavad meetmed. Meetmete liike on viis:

- Ettevalmistavad meetmed (kui vajalik)
- Rakendusmeetmed (kohustuslik)
- Projektimeetmete mõju jälgimine (kohustuslik)
- Teabevahetus ja tulemuste levitamine (kohustuslik)
- Projektijuhtimine (kohustuslik)

Rahastamiskõlblikuks osutumiseks peavad kõik meetmed vastama kõigile järgmistele tingimustele:

- vajadus meetme järele peab olema projekti eesmärkide seisukohalt hästi põhjendatud ja
- investeeringute pikaajaline jätkusuutlikkus peab olema tagatud.

Taotleja peab iga C vormi meetmeliigi (A, B, C, ...) all loetlema sinna kuuluvad erinevad meetmed: A1, A2 ..., B1, B2 ... C1, C2 ... jne. Sama kategooria meetmete järjekorranumbrid genereeritakse automaatselt ning nende järjekorda saab muuta üles ↑ ja alla ↓ osutavate nooltega.

Taotleja võib lisada igale meetmele (A1, A2, ..., B1, B2,... jne) konkreetseid allmeetmeid (A1.1, A1.2, ...). Seda tehakse (käsitsi) jaotises „Kirjeldus (mis, kuidas, kus, millal ja miks)“. Taotluse liigendamisel on tungivalt soovitatav piirduda võimalikult väikese arvu meetmetega, koondades sarnased tegevused ühte rühma ja selgitades nende loogilist järjestust allmeetmete abil. **Palume arvestada, et meetmete ja allmeetmete loend peaks sisaldama ainult selliseid meetmeid, mis on projekti loogilise ülesehituse selgitamiseks tingimata vajalikud.** Vaata näiteid allpool, mis on soovitatav ja mis mitte:

Soovitav:

D – Üldsuse teadlikkuse suurendamine ja projektitulemuste levitamine

Tegevus D1 – Levitamise planeerimine ja täitmine

- Kirjeldus (mida, kuidas, kus, millal ja miks)
 - Alam-tegevus E.1.1. – suhtlus teiste projektidega
 - Alam-tegevus E.1.2. – Info levitamise planeerimine ja välja töötamine (sh koduleht, teabetahvlid, Layman`'s raport, projektivideo, üritused)

Ei ole soovitatav:

D – Üldsuse teadlikkuse suurendamine ja projektitulemuste levitamine

Tegevus D1 – Levitamise planeerimine ja täitmine

- Kirjeldus (mida, kuidas, kus, millal ja miks)

Tegevus D2 – Info levitamise paketi välja töötamine

- Kirjeldus (mida, kuidas, kus, millal ja miks)

Tegevus D3 – Layman`'s raport

- Kirjeldus (mida, kuidas, kus, millal ja miks)

Tegevus D4 – koduleht

- Kirjeldus (mida, kuidas, kus, millal ja miks)

Tegevus D5 – Suhtlus teiste projektidega

- Kirjeldus (mida, kuidas, kus, millal ja miks)

Soovitavalt tuleks eraldi meetmena esitada ainult sellised meetmed, millel on mõni projekti jaoks oluline väljund.

Meetmeid tuleb kirjeldada võimalikult täpselt. Kirjeldusele võib lisada meetme asukohta näitavaid kaarte, selgitavaid graafikuid, tabeleid või pilte, mida saab vormidele lisada funktsiooniga „Pildid“. **Meetmeid ei tohi segamini ajada väljundtulemustega.**

Iga meetme kirjelduses tuleks selgelt välja tuua seosed teiste meetmetega ning selgitada (kvantitatiivselt), kuidas see aitab kaasa projekti üldiste eesmärkide saavutamisele. **Meetme tehniline kirjeldus peaks olema selges kooskõlas eraldatud rahaliste vahenditega.**

Taotleja peaks esitama iga meetme kohta järgmised andmed.

- **Meetme nimetus (kuni 200 märki):** nimetus peab olema lühike ja osutama selgelt meetme eesmärgile.
- **Rakendamise eest vastutav toetusesaaja:** valige ripploendist see projekti toetusesaaja, kes hakkab tegelema vastava meetme rakendamise koordineerimisega. Kui meetmega on seotud mitu toetusesaajat, kirjeldage ripploendi all oleval

tekstiväljal (kuni 500 märki) üksikasjalikult, milline toetusesaaja mille eest täpselt vastutab.

- **Kirjeldus ja kasutatavad meetodid (mis, kuidas, kus, millal ja miks) (kuni 7000 märki):** kirjeldage meetme sisu, märkides, mida tehakse, milliste vahenditega, millises asukohas/tegevuskohas, mis aja jooksul ja millise tähtajaga. Märkige, **miks** see meede on vajalik ja kuidas see aitab kaasa projekti eesmärkide saavutamisele. Väljaspool ELi rakendatavate meetmete puhul tuleks esitada täielik ülevaade, miks need meetmed on ELi keskkonnaalaste eesmärkide saavutamiseks vajalikud ning kuidas need tagavad programmi LIFE raames läbiviidud sekkumiste mõjususe nende liikmesriikide territooriumidel, kus lepped kehtivad. Sellesse jaotisse võib taotleja käsitsi lisada konkreetseid allmeetmeid (A1.1, A1.2, ...) (vt eespool meetme D näide).
- **Meetme peamised eeldatavad kulud (kuni 2000 märki):** esitage kokkuvõtte selle meetme peamiste kulude prognoosimiseks kasutatud meetodist (nt päevade arv * keskmine kulu/päeva kohta, ...). Arvestage, et meetme kogukulu kuvatakse finantsvormidele sisestatud andmete põhjal automaatselt (F vormil selle meetme jaoks loodud kuluridade summa); uue meetme loomisel on see väärtus vaikselt 0 eurot. Te peate selgitama, milliste arvutuste ja hinnangute põhjal see kogukulu on leitud.
- **Projekti väljundtulemused:** loetlege iga meetme kohta kõik sellega seotud väljundtulemused ja nende tähtajad (päev/kuu/aasta); kasutage selleks nuppu „Lisa“. Väljundtulemused on kõik sellised käegakatsutavad saadused, mida on võimalik saata (nt kaitsekorralduskavad, uuringud ja muud dokumendid, tarkvara, videod jne). Märkige iga väljundi kohta selle lõpetamise tähtpäev (päev/kuu/aasta). Arvestage, et iga väljundtulemus tuleb esitada toetuse andjale eraldi dokumendina (programmi LIFE logoga), mis lisatakse tegevusaruandele.

Projekti vahe-eesmärgid: loetlege iga meetme kohta kõik sellega seotud vahe-eesmärgid ja vastavad valmimise/saavutamise tähtajad (päev/kuu/aasta). Projekti vahe-eesmärgid on projekti rakendamise ajal toimuvad olulised sündmused, nt projektijuhi määramine, prototüübi kasutusele võtmine, lõppkonverents jne. Vastavaid dokumente ei pea toetuse andjale esitama. Vahe-eesmärkide saavutamisest või mittesaavutamisest tuleb toetuse andjat teavitada toetuse andjale saadetavates tehnilistes aruannetes.

- **Meetme ajakava:** märkige projekti iga meetme kohta vastav rakendusperiood. Arvestage projekti rakendusperioodi kavandamisel, et programmi LIFE 2018. a projekt ei saa alata enne 01. juulit 2019. Planeerige projekti lõppu ka piisav ajavaru paratamatult tekkivate ettenägematute viivituste jaoks.

Altpoolt leiate ülevaate lisateabest, mida tuleb konkreetsete meetmete kohta esitada.

Vorm C0 – Kõigi meetmete loetelu

See vorm võimaldab taotlejal luua kõik projektis kavandatud meetmed nende liigi järgi (A, B, C, ...), kasutades nuppu „Lisa projekti meede“. Kui meede on loodud, saab nupuga „Salvesta ja järgmine“ luua kohe järgmise meetme.

Väga tähtis: F finantsvormidele saab kulusid sisestada ainult pärast seda, kui projekti meetmed on loodud.

Vorm C1

A. Ettevalmistavad meetmed, kaitsekorralduskavade ja/või tegevuskavade koostamine

Kõigi ettevalmistavate meetmete tulemuseks peavad olema praktilised soovitusel ja/või teave, mida saab rakendada (projekti käigus või pärast seda) ja kasutada ilma täiendava ettevalmistuseta. Projektid ei tohi sisaldada ettevalmistavaid meetmeid, mis on enne projekti algust täielikult lõpule viidud.

Ettevalmistavad meetmed peaksid:

- olema selgelt seotud projekti eesmärgi/eesmärkidega;
- olema tunduvalt lühema kestusega kui projekt ise ning lõppema tükk aega enne projekti lõppemist;
- mitte olema teadusmeetmed, välja arvatud juhul, kui tegemist on nende suuniste punktis 1.6.15 kirjeldatud eranditega.

Seega peaksid ettevalmistavad meetmed piirduma eelkõige projekti tegeliku rakendamise etapi ettevalmistamisega (tehniline planeerimine, loamenetlused, sidusrühmadega konsulteerimine jne).

Ettevalmistavad meetmed peaksid hõlmama kõike, mis tuleb lõpule viia selleks, et oleks võimalik alustada kategooriates B, C, D, E ja F osutatud projektimeetmete tegelikku rakendamist. Selle alla kuulub tehniliste dokumentide (nt kavandid) koostamine ja vajalike haldus- või õigusmenetluste teostamine (konsulteerimine, projektikonkurss, arutelud, väljaõpe jne).

Kui plaanis on välja töötada majandamiskava ja/või tegevuskavad, tuleks vastava ettevalmistava meetme kirjelduses täpsustada, kuidas tagatakse nende kavade rakendamine (näiteks pädevad asutused võtavad kava enne projekti lõppu vastu).

Kui ettevalmistavad meetmed ei vii projekti käigus meetmete otsese rakendamiseni, siis tuleks nende kirjelduses esitada piisaval hulgal selgitusi, kinnitusi ja tagatise näitamaks, et meetmete täielik rakendamine on pärast projekti lõppemist tõhusalt tagatud. Vastasel korral võidakse sellised meetmed läbivaatamise etapil projektist kustutada.

B. Rakendusmeetmed

B tegevuste väljundid peavad olema konkreetsed, mõõdetavad ja selge kasuga projekti eesmärgiks oleva probleemi lahendamiseks. See kasu peab olema mõõdetav ja seda tuleb mõõta C kategooria tegevuste raames. Iga tegevuse väljund tuleb märkida „oodatavate tulemuste“ lahtrisse. Väljund tuleb võimalusel kvantifitseerida.

Katse- ja näidisprojektid peavad sisaldama kohustuslikku korratavuse või ülekantavuse meedet/meetmeid (hindamiskriteerium 4, jätkusuutlikkus). Projektitegevused peavad näitama pühendumust projekti tulemuste säilitamiseks pärast projekti lõppu ja juba projekti ajal tuleks läbi konkreetsete tegevuste ja alam-tegevuste valmistada ette projekti jätkumist. Need tegevused peavad looma kulutõhusad meetmed välja pakutud lahenduste kordamiseks ja ülekandmiseks ning tulemuste säilitamiseks projekti ajal ja pärast projekti lõppu. Selles minnakse kaugemale informatsiooni edastamisest ja võrgustike loomisest, ja see sisaldab projekti raames rakendatud tehnikate, meetodite ja strateegiate kasutamist praktikas mujal. Eduka jätkamise, kordamise ja/või ülekandmise jaoks on vaja strateegiat, mis sisaldab ülesannet mitmekordistada projekti lahenduste mõju ja ergutada nende laiemat kasutuselevõttu, millega saavutatakse projekti vältel ja/või lühikeses ja keskpikas perspektiivis pärast programmi LIFE projekti lõppu kriitiline mass. **Näited tüüpilistest tegevustest, mis tuleks lisada, et toetada usaldusväärset jätkusuutlikkuse, kordamise ja ülekandmise strateegiat, on leitavad peatüki 2.3.1. punktidest f ja g ning peatüki 2.3.2. punktidest e ja f.**

Turuvajadustel põhinevate projektide (vt ptk 2.3.1.) puhul on **äriplaan** kohustuslik ja selle tegevuse väljund tuleb lisada väljundtulemuste nimekirja (asjakohane B tegevus).

Usaldusväärse **kordamise ja ülekandmise plaani** välja töötamine on kohustuslik kõikidele projektidele ja selle tegevuse väljund tuleb lisada väljundtulemuste nimekirja (asjakohane B tegevus).

C. Projektimeetmete mõju seire (kohustuslik)

Iga projekt kohta tuleb programmi LIFE peamisi projekti tasandi näitajaid arvesse võttes anda aru projekti väljunditest ja mõjust (vt Exceli tabel Programmi LIFE 2018. a taotlusvooru peamised projekti tasandi näitajad). Need näitajad aitavad LIFE-projekti mõju hinnata. Palume teil läbi vaadata projekti näitajad ning täiendada neid projekti ajal või lõpus välja pakutava lahenduse mõju kirjeldusega (mis sisaldab absoluutse ja suhtelise mõju kvantitatiivseid väärtusi). Tehke seda uuesti kolm või viis aastat pärast projekti lõppu (valige oma projektile kõige sobivam aeg).

Peamiste projekti tasandi näitajate Exceli tabel tuleb esitada manusena eProposal süsteemi kaudu.

Edukate taotlejate jaoks on kättesaadav dünaamiline indikaatorite andmebaas. Andmebaasi eelvaade on kätte saadav järgmiselt veebilehelt: http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/files/kpi/kpi_demo.htm. Juhul kui veebileht ei tööta (see võib juhtuda näiteks siis kui taotlejal ei ole installeeritud Flash Plugin), siis on võimalik alla laadida .mp4 video järgmiselt lingilt: http://ec.europa.eu/environment/life/project/Projects/files/kpi/kpi_demo.mp4.

Taotlejad peavad taotlemise etapis täitma esitatud Exceli tabeli. Dünaamilise veebiandmebaasi täitmine ei ole esialgu võimalik ning see on esitatud üksnes selleks, et näidata taotlejatele, millist teavet nendelt pärast toetuslepingu sõlmimist küsitakse.

Projektitaotlus peaks sisaldama eraldi eelarvega konkreetset meedet, mille eesmärk on jälgida ja mõõta projekti mõju. Info projekti mõjude kohta tuleb esitada esimese aruandega (kas progressi- või vahearuanne) ja lõpp-aruandega.

Kui see on asjakohane, siis võivad taotlejad rakendada täielikku elutsükli analüüsi ning esitada selle projekti ühe väljundtulemusena.

Kohustuslik on projekti tegevustesse lisada ja hiljem hinnata ka projekti meetmete sotsiaalmajanduslikku mõju kohalikule majandusele ja elanikkonnale ning see hinnang tuleb esitada ühe väljundtulemusena.

D. Teabevahetus ja tulemuste levitamine (kohustuslik)

Soovitav on piirata D tegevuste arvu maksimaalselt kaheni (vt näidist peatükis 3.3.3.).

LIFE Keskkonna ja Ressursitõhususe prioriteetse suuna projektid on katse- või näidisprojektid. **Need peavad sisaldama olulises mahus tegevusi (sünteesiliselt ja homogeeniselt allmeetmeteks rühmitatuna) projekti tulemuste levitamiseks.**

Üldjuhul peaksid projektid sisaldama järgmist liiki teavitustegevusi:

- projektiga seotud teabe levitamisele ja teadlikkuse suurendamisele suunatud tegevused üldsuse ja sidusrühmade seas. Need tegevused peaksid algama juba projekti varajases etapis;
- tehnilisemad teabe levitamise tegevused, mille eesmärk on projekti tulemuste ja õppetundide edasiandmine sidusrühmadele, kes võiksid projekti raames omandatud kogemustest kasu lõigata;
- võrgustike loomine.

Täpsustage iga meetme kohta selle sihtrühm ja põhjendage seda. Kui meede hõlmab kohtumisi (nt kohalike sidusrühmadega), tuleks märkida korraldatavate kohtumiste arv sidusrühmadega ning selgitada, kuidas see projektile kaasa aitab. Kui meetme raames antakse välja brošüüre, voldikuid, publikatsioone, filme jne, siis märkige sihtrühm, kelle seas materjale levitatakse. Kui tegevused sisaldavad juurdepääsu külastajatele, siis kirjeldage, mida tehakse, kus, kui palju külastajaid oodatakse, kuidas see aitab projekti jne. Kui toetusesaajad kavatsevad tutvustada projekti tulemusi riiklikel/rahvusvahelistel üritustel (konverentsid, kongressid), tuleks selgitada nende tähtsust ja lisaväärtust projekti jaoks.

Kõigi meetmete eeldatavad tulemused tuleks esitada nii kvalitatiivselt kui ka kvantitatiivselt (nt kohaliku kogukonna suurem toetus, 2500 teavitatud isikut, 3000 ringlusse lastud uudiskirja jne) koos selgitusega, kuidas see aitab saavutada projekti eesmärke.

Järgnevalt osutatud levitamistegevused on kohustuslikud ning tuleb koondada ühte allmeetmesse, mis hõlmab järgmisi väljundtulemusi:

- strateegilistes avalikes kohtades pannakse välja projekti kirjeldavad teabetahvlid. Nendel peab alati olema programmi LIFE logo;
- nullist loodud või ajakohastatud olemasolev veebisait (programmi LIFE logoga);

- projekti lõpus tuleb koostada paberkujul ja elektrooniline üldarusaadav lühiaruanne (*layman`s report*) (*deliverable*).

Ühe eraldi kohustusliku allmeetmena tuleb esitada **suhtlusvõrgustike loomine** teiste projektidega (sh programmide LIFE III, LIFE+ ja/või LIFE projektid), teabevahetustegevused jne.

Meediatöö, ürituste korraldamine ja neil osalemine, brošüüride ja filmide valmistamine ja tehnilised publikatsioonid ei ole küll kohustuslikud, kuid paljudes projektides on neid kavandatud ning need on hea teabelevitamise tõendusmaterjalina tervitatavad.

E. Projektijuhtimine (kohustuslik)

Taotleja peaks esitama loetelu erinevatest tegevustest (sünteesiliselt ja homogeeniselt allmeetmeteks rühmitatuna), mille eesmärk on projekti juhtimine/korraldamine ning kvaliteedikontrolli ja riskijuhtimise, k.a erandolukordade lahendamise planeerimise tagamine. See hõlmab tavaliselt vähemalt kõiki järgnevalt loetletud tegevusi ja nendega seotud kulusid.

Projekti üldjuhtimine

Iga projekt peab sisaldama ühte allmeedet nimetusega „Projekti juhtimine (vastutava toetusesaaja nimi) poolt“. Selles allmeetmes tuleks kirjeldada projekti juhtimisega tegelevat personali ning projekti toetusesaajate juhtimis- ja aruandluskohustusi, isegi kui selle jaoks ei arvestata projekti eelarvest kulusid.

Esitage seotud tehnilise ja halduspersonali juhtimiskorralduse skeem. Skeemilt peab olema näha, et koordineerival toetusesaajal (projektijuhil) on selged volitused ja toimiv kontroll projekti juhtiva personali üle, isegi kui osa projektijuhtimisest korraldatakse alltöövõtu korras. Selgitage, kas juhtivpersonalil on varasemaid projektijuhtimise kogemusi.

On tungivalt soovitatav, et projektijuht töötaks täistööajaga. Kui koordinaator või projektijuht panustab otseselt ka teatud meetmete rakendamisse, siis peaks asjaomane osa tema palgakuludest kajastuma ka vastavate meetmete eeldatavates kulusid.

Eeldatakse, et projekti juhivad koordineeriva toetusesaaja töötajad. Ent kui see on piisavalt põhjendatud, võib projektijuhtimist korraldada ka alltöövõtu korras tingimusel, et koordineeriv toetusesaaja säilitab projekti üle täieliku ja igapäevase kontrolli. Taotluses peab selgelt kirjeldama, kuidas see kontroll tagatakse.

Lisage ka projekti konsortsiumi põhjendus, märkides iga toetusesaaja kohta tema päritoluriigi ja rolli projektis. Esitage järgmine tabel manusena jaotises „Projektijuhtimine“:

	Riik	Roll projektis
Toetuse saaja 1		
Toetuse saaja 1 sidusettevõte		
Toetuse saaja 2		
Toetuse saaja 3		

Kui kavatsete lisada oma taotlusesse sidusüksusi, tuleb tabelis esitada ka nende andmed.

Auditiaruanne

Kui audit on nõutav (vt programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimused), tuleks selle käigus lisaks siseriiklike õigusaktide ja raamatupidamiseskirjade järgimisele kontrollida ka seda, et kõik kulud vastaksid programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimustele. Finantsvormidel tuleks auditi kulud lisada eelarvepunkti „Muud kulud“ alla. Auditiaruanne tuleb lisada väljundtulemuste loendisse. Konkreetset allmeetmeid ei ole nõutavad.

LIFE-projekti lõppemise järgne kava (*after-Life plan*)

Koordineeriv toetusesaaja peab koostama LIFE-projekti lõppemise järgse kava, mis esitatakse koos lõpparuandega. Projektid, mis vastavad üldtingimuste peatükis 2.3.2(e) olevatele tingimustele, peavad LIFE-projekti lõppemise järgse kava raames esitama tervikliku kasutamise plaani (*exploitation plan*). See esitatakse paberkujul ja elektrooniliselt toetusesaaja keeles ja soovi korral inglise keeles. Katse- ja näidisprojektide puhul tuleb LIFE-projekti lõppemise järgses kavas kirjeldada seda, kuidas jätkub tulemuste levitamine ja kommunikatsioon pärast projekti lõppu. Selles tuleks selgitada, milliseid meetmeid rakendatakse, millal, kelle poolt ja milliseid rahastamisallikaid kasutades. Kõnealuse kava jaoks tuleks taotlusesse lisada eraldi allmeede ning kava tuleb lisada väljundtulemuste loendisse.

Vorm C2 Aruandluse ajakava

Ettenähtud tegevusaruanded

Koordineeriv toetusesaaja esitab toetuse andjale aruandeid projekti tehnilise ja rahalise edenemise kohta. Aruannetes tuleb välja tuua projekti saavutatud tulemused ja võimalikud probleemid.

Pange tähele, et toetusleping, projektijuhtimisega seotud dokumendid, ametlikud aruanded (sh lisad või väljundtulemused) ja kõik toetuse andjaga vahetatavad teated peavad olema inglise keeles, isegi kui projektitaotlus esitatakse muus keeles. Seetõttu on aruannete (v.a lisade või väljundtulemuste) tõlkimise kulud abikõlblikud.

Kui projekti kestus on üle 24 kuu või kui taotletav ELi rahaline panus ületab 300 000 eurot, tuleb esitada vahearuanne koos vahemaksetaotlusega. Kui projekti kestus on üle 48 kuu ja ELi rahaline panus ületab 4 000 000 eurot ning koordineeriv toetusesaaja soovib taotleda kolmandat eelmakset, tuleb esitada teine vahearuanne. Vahearuanne/-aruanded tuleb esitada koos vahemaksetaotlusega vastavalt programmi LIFE toetuslepingu näidise eritingimustes määratletud piirmääradele. Hiljemalt kolm kuud pärast projekti lõppkuupäeva esitatakse lõpparuanne koos maksetaotlusega. Lisaks tuleb kavandada nn progressiaruanded, millega tagatakse, et iga 18 kuu järel laekub vähemalt üks aruanne (läbivaatamise etapil võidakse aruandluse ajakava muuta). Tutvuge programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimustega, et saada põhjalikumalt teavet LIFE-projektide aruandluskohustuste kohta.

3.2.5 Finantstaotlusvormid

Oluline! projekti eelarve võib sisaldada ainult selliseid kulusid, mis on kooskõlas programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artikliga II.19. ELi rahaline panus arvutatakse abikõlblike kulude põhjal.

Üldised märkused □

- Kõik kulud tuleb ümardada täiseurodeks. Komakohti ei saa vormidele sisestada.
- Koordineeriv toetusesaaja ja seotud toetusesaajad, sidusüksused ja muud ettevõtted, mis kuuluvad samasse kontserni või samale valdusettevõtjale, ei saa tegutseda alltöövõtjana.
- Vältida tuleb sisearveldusi (st toetusesaaja allüksuste vahel tehtavatest tehingutest tekkivaid kulusid), mis on lubatud üksnes juhul, kui need ei sisalda mingit kasumi, käibemaksu ega üldkulude osa. Pange tähele, et sama juriidilise isiku kulud tuleks põhimõtteliselt deklareerida õigete kulukategooriate all (personalikulud, kulumaterjalid, muud kulud jne).
- Kõik kulukategooriate alla paigutatud lepingud peaksid vastama huvide konflikti puudumise põhimõttele, olenemata nende summast.
- Toetusesaajate tasutav käibemaks on abikõplik, välja arvatud juhul, kui seda arvestatakse
 - maksustatavaltelt tegevustelt või maksuvabastusega tegevustelt, mille suhtes kehtib mahaarvamisoigus;
 - toetusesaaja kui avaliku sektori asutuse tegevustelt, kui toetusesaaja on riik, piirkondlik või kohalik omavalitsusasutus või muu avalik-õiguslik asutus.
- Valige iga kulurea kohta rippmenüüst selle toetusesaaja lühinimi, kellel vastav kulu tekib, ja vastava kuluga seotud meetme number.
- Kuluridasid saab lisada nupuga „Lisa“ ja kustutada nupuga „Kustuta“.
- Kõiki finantsvorme saab kasutada tabeldusklahviga: kui soovite kiiresti kuluridasid luua, saate klaviatuuri tabeldusklahviga väljadel edasi liikuda, kuni jõuate nupuni „Lisa“ (seejärel vajutage kulurea lisamiseks sisestusklahvi).

Kui projekti toetusesaajad soovivad osaleda projekti meetmetes kuluga 0 eurot (ja see teave kajastub deklaratsioonidel A3/A4), peavad nad sisestama finantsvormidele F1–F7 vastava meetme, mille kulu on 0 eurot.

Kui projekti toetusesaajad (eraõiguslikud organisatsioonid) soovivad kaasata projekti oma sidusüksusi, peaksid nad vastava kulupunkti kirjelduses märkima, et see kulu tekib nende sidusüksusel, ning lisama sidusüksuse nime. Pange tähele, et sidusüksuste kasutamine tuleb sätestada sõlmitava toetuslepingu artiklis I.7.

Vorm F1 – Otsesed personalikulud

Avaliku sektori asutuse personal: avaliku sektori asutuse personali palgakulusid võib rahastada üksnes ulatuses, milles see on seotud projekti tegevustega, mida avaliku sektori asutus ei oleks läbi viinud, kui ta ei oleks kõnealuses projektis osalenud. Vastavad töötajad peavad olema otseselt lähetatud/määratud projektis töötama, olenemata sellest, kas nad teevad seda täis- või osajaga. Isiku määramine peab toimuma lepinguga või käskkirjaga, millele on alla kirjutanud vastava toetusesaaja vastutava talituse või asutuse esindaja.

Lisaks peab avaliku sektori asutuste rahaliste panuste summa (mida nad tasuvad koordineeriva ja/või seotud toetusesaajana) projekti eelarves ületama (vähemalt 2% võrra) summat, mis kirjutatakse projekti arvele sellise personali palgakulude katteks, keda ei käsitata „lisapersonalina“ (vt programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artikli II.19.2 punkt a). Seda kontrollitakse automaatselt aruandega R4 (vastavus 2% reeglile) teie taotluse esitamisele eelneva kontrolli käigus süsteemis eProposal, samuti valikuetapil ja ELi lõpliku rahalise panuse arvutamisel projekti lõpus.

„Lisapersonali“ kulud hõlmavad kõigi selliste avaliku sektori asutuste alaliste või ajutiste töötajate personalikuludid, kelle lepingud või lepingupikendused:

- jõustuvad projekti alguskuupäeval või pärast seda või pärast toetuslepingu allkirjastamise kuupäeva, kui see toimub enne projekti alguskuupäeva, ja
- kes on lähetatud/määratud töötama otseselt LIFE-projektiga.

Selle kohta võib täiendavaid juhtnööre leida toetuslepingu näidise X lisast.

Lepingu tüüp: valige rippmenüüst. Lisa- või põhipersonal (vastavalt eespool esitatud määratlusele).

Pange tähele, et üksikisikutega (füüsiliste isikutega) sõlmitud teenuslepingute kulu võib paigutada sellesse kategooriasse tingimusel, et programmi LIFE toetuslepingu näidise artikli II.19.2 punkti a nõuded on täidetud, st isik töötab töötajaga sarnastel tingimustel (eriti seoses töökorralduse, täidetavate ülesannete ja ruumidega, kus ülesandeid täidetakse), töö tulemus kuulub toetusesaajale (kui erandina ei ole sõlmitud teistsugust kokkulepet) ja kulud ei erine oluliselt kuludest, mis tekiksid juhul, kui sarnaseid ülesandeid täidaks toetusesaaja personal töölepingu alusel.

Oluline! Projektis töötamise aeg registreeritakse ja tõendatakse aegsasti (st iga päev, iga nädal) iga töötaja kohta, kasutades tööajatabelit või samaväärset tööaja registreerimise süsteemi, välja arvatud juhul, kui töötaja töötab projektis täisajaga või selleks kuluva tööaja protsendimäär on fikseeritud või töötaja kulutab LIFE-projekti heaks töötamisele kalendriaasta jooksul vähem kui kaks päeva kuus.

Ametikategooria / roll projektis: kõik ametikategooriad tuleks määratleda selgelt ja üheselt mõistetavalt, et toetuse andja saaks jälgida projektile eraldatud tööjõuressursse. Kirjeldus peab olema lühike ja selge (nt vanemteadur). Projekti kaasatud personali kategooriad/rollid võivad olla näiteks: vaneminsener/projektijuhtimine, tehnik/andmeanalüüs, haldus/finantsjuhtimine jne. Kui ametikategooria nimetuse põhjal ei ole selge, millist rolli isik projektis täidab, tuleks lisada täiendavat teavet, aga seda ei esitata siin, vaid vastava meetme jaotises „Meetme peamiste kuludega seotud eeldused“ (C vormid). Näiteks kui isiku roll on „vanemteadur põllumajandusökonoomika valdkonnas“, siis tuleks finantsvormile märkida ainult „vanemteadur“ ning esitada lisateave seotud meetme juures.

Päevamäär: iga personaliliikme kohta arvestatava tasu päevamäär arvutatakse brutopalgaga, kohustuslike sotsiaalmaksude ja muude kohustuslike kulude põhjal (eeldusel, et need kulud on kooskõlas toetusesaaja tavapärase palgapoliitikaga); mingeid muid kulusid arvesse ei võeta

(selle kohta leiate täiendavaid juhtnööre programmi LIFE toetuslepingu näidise X lisast). Ainult eelarve koostamise eesmärgil võib taotluses päevamäära arvutamise aluseks võtta orienteeruva keskmise palgakulu, mis on asjaomase personalikategooria, sektori, riigi, organisatsiooni tüübi jne puhul põhjendatud. Palume keskmiste päevamäärade kalkuleerimisel arvesse võtta projekti ajaks prognoositavaid palgatõuse.

Tööaja kogusumma isiku kohta tuleks arvutada töötundide/-päevade koguarvu põhjal vastavalt siseriiklikele õigusaktidele, kollektiivlepingutele, töölepingutele jne. Allpool on esitatud üks näide aasta tööaja kogusumma leidmise kohta (kooskõlas vastavate õigusaktide sätetega):

Päevi aastas	365 päeva
miinus 52 nädalavahetust	104 päeva
miinus põhipuhkus	21 päeva
miinus seadusjärgsed puhkepäevad	15 päeva
miinus haiguspäevad/muu (kui on asjakohane)	10 päeva
= tööaeg kokku	215 päeva

Pange tähele, et taotluses esitatud eelarves osutatud päevamäärasid ei tohi kasutada projekti kuluaruannetes. Projekti arvele võib kirjutada ainult tegelikud kulud, mis on arvestatud tegelike tasumäärade ja tegelikult töötatud tundide/päevade põhjal. Kõiki olulisi kõrvalekaldeid eelarves märgitud kuludest tuleb põhjendada. Personalikulu arvestatakse tunnimäära põhjal, mis leitakse tegeliku aastase brutopalgaga või töötasu pluss kohustuslike sotsiaalmaksude ja muude töötaja töötasus sisalduvate kohustuslike kulude jagamisel selle töötaja tegelike töötundide/-päevade koguarvuga. Kui töötaja tegelike töötundide/-päevade koguarvu ei registreerita usaldusväärses töötaja registreerimise süsteemis (nt kui töötaja töötab kalendriaasta jooksul LIFE-projektiga keskmiselt vähem kui kaks päeva kuus või kui ta töötab täistööajaga või töötaja fikseeritud protsendimääraga vastavalt töölepingule), kasutatakse vaikeväärtust 1720 töötundi.

Inimtööpäevade arv: projekti teostamiseks vajalike inimtööpäevade arv.

Otsesed personalikulud: arvutatakse automaatselt, korrutades konkreetse kategooria inimtööpäevade koguarvu selle kategooria päevamääraga.

Vorm F2 – Reisi- ja elamiskulud

Märkus: selles eelarvekategoorias peaksid taotlejad muuhulgas ette nägema reisikulud, mis on vajalikud projekti kaasatud kahe isiku osalemiseks avakohtumisel toetuse andja esindajatega.

Toetusesaaja ja meetme number: valige toetusesaaja ja meetme number, millega reisi- ja elamiskulud on seotud.

Sihtkoht: valige vastav sihtkoha tüüp: riigisisene, ELi-sisene, ELi-väline (see peab olema C osas vastava meetme all piisavalt põhjendatud).

Eelduste selgitus: esitage lühike ja selge selgitus reisi- ja elamiskulude määra arvutamiseks kasutatud eelduste kohta.

Reisi eesmärgi kirjeldus peab olema selge (sh päevade ja samal eesmärgil reisivate isikute arv), et oleks võimalik hinnata kulude seost projekti eesmärkidega.

Välja „eelduste selgitus“ täitmise näiteid: „2 isikut x 1 teabe levitamise sündmus „xxx“ kaheks päevaks“, „1 isik x 1 tehniline koordineerimiskoosolek x 1 päev“, „3 isikut x 3 projektiirkonna külastust x 2 päeva“.

Sii kantakse ainult reisi- ja elamiskulud. Konverentsidel osalemisega seotud kulud, nt konverentsitasud, tuleks esitada „muude kulude“ all (vorm F7). Konverentsil osalemise kulud on abikõlblikud vaid juhul, kui konverentsil tutvustatakse projekti. Konverentsidel osalevate isikute arv on piiratud isikutega, kelle osalemine on tehniliselt põhjendatud.

Reisikulusid arvestatakse vastavalt toetusesaaja sise-eeskirjadele. Toetusesaajad püüavad reisida kõige ökonoomsemal ja keskkonnasäästlikumal viisil; alternatiivina tuleb kaaluda videokonverentse.

Kui puuduvad sise-eeskirjad, mis reguleeriksid organisatsiooni ametiautode kasutamise seotud kulude hüvitamist (võrreldes isiklike autodega), siis tuleb nende kasutamise kuludele kohaldada hinnangulist määra 0.25 eurot kilomeetri kohta. Kui ette on nähtud üksnes kütusekulu hüvitamine, siis tuleks ka see siinkohal ära märkida.

Elamiskulusid arvestatakse vastavalt toetusesaaja sise-eeskirjadele (päevaraha või otsemaksed toidu, hotelli, kohaliku transpordi jmt eest). Toetusesaajate reisimise/koosolekutega seotud einet ei tohi kulude hulka arvestada, kui elamiskulud on arvestatud juba päevarahana.

Reisi- ja elamiskulude määr ja reise arv: sisestage reisi- ja elamiskulude määr ja reise arv. Väljale „reisi- ja elamiskulud“ tuleks kanda ühikukulu ühe isiku kohta ning väljale „reise arv“ reise arv isiku kohta (nt kui kaks isikut sõidavad kolm korda koordineerimiskoosolekule, siis on reise arv 6).

Vorm F3 – Välisabi/teenuste kulud

Üldiselt: välise abi/sisseostetavate teenuste kulud on alltöövõtuga seotud kulud, st väliste äriühingute või isikute (v.a need, kelle kulud saab esitada vormil F1) osutatavate teenuste või tehtavate tööde, samuti seadmete või taristu rentimise kulud. **Nende piirmäär on 35% koguelarvest, kui ettepanekus ei ole põhjendatud kõrgema määra vajalikkust.**

Näiteks tuleks välise abi kategooriasse paigutada logo loomine, teabelevitusplaani koostamine, meenete väljatöötamine, raamatu avaldamine või materjalide laenutamine.

Pange tähele, et alltöövõtu korras osutatavad teenused, mis on seotud prototüübi väljatöötamisega, tuleks kanda eelarvesse prototüübi, mitte välise abi kategoorias. Alltöövõtu korras seadmete ja taristu ostu või liisimisega (mitte rentimisega) seotud kulud (nt paigaldusteenuste kulud) tuleks kanda eelarvesse mitte välise abi kategoorias, vaid vastavates kulukategooriates juhul, kui ka nende suhtes kohaldatakse amortisatsiooni arvestust vastavalt raamatupidamiseeskirjadele.

Menetluskord: täpsustage alltöövõtu kasutamiseks ette nähtud menetluskorda, milleks on avaliku sektori asutuste puhul „riigihange“ ning eraõiguslike üksuste puhul „otseleping“, „avatud hankemenetlus“, „mitme pakkumisega menetlus“ või „raamleping“. Alltöövõtulepingud tuleb sõlmida vastavalt programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artiklitele II.10 ja II.11 ja toetusesaaja sise-eeskirjadele (kui need on kooskõlas nimetatud artiklitega).

Kirjeldus: esitage osutatava teenuse sisu selge kirjeldus, nt „mõju hindamine“, „... hooldamine“, „... rentimine“, „konsultatsioonid ... kohta“, „veebisaidi arendamine“, „sisene abi“, „teabelevitamisürituse korraldamine“ jne. Alltöövõtulepingu kirjeldamiseks saate vajadusel kasutada kuni 200 märki.

Üldised märkused vormide F4.a, F4.b ja F4.c kohta. Kestvuskaubad

Palume lisada sellesse kategooriasse ainult sellised kaubad, mis liigituvad vastava toetusesaaja raamatupidamiseeskirjade järgi kestvuskaupadeks (kaasa arvatud kapitalirendiga, st väljaostuvõimalusega soetatud kaubad). Seega ärge esitage selles kategoorias midagi sellist, mida vastava toetusesaaja raamatupidamiseeskirjade järgi ei liigitata kestvuskaupadeks.

Seadmete ja taristu alamkategoriates tuleb esitada nii tegelik kulu kui ka amortisatsiooni väärtus vastavalt programmi LIFE-toetuslepingu näidise üldtingimuste artikli II.19.2 punktile c. **Projektis on abikõlblik ainult amortisatsioon ning ELi kaasrahastamine arvutatakse selle summa põhjal.**

Oluline! Projekti alguses juba toetusesaajate omandis olevate kestvuskaupade kulum ei ole programmis LIFE rahastamiskõlblik.

Tegelik maksumus: taristu või seadmete täielik maksumus ilma amortisatsioonita

Amortisatsioon: amortisatsiooni koguväärtus toetusesaaja raamatupidamisarvestuses projekti lõpus. Toetusesaajad peaksid eelarve koostamisel hindama iga objekti kulumi summat nii täpselt kui võimalik alates raamatupidamises arvele võtmise kuupäevast (kui on asjakohane) kuni projekti lõpuni. See hinnang tehakse nende raamatupidamise sise-eeskirjade põhjal ja/või vastavalt riiklikele raamatupidamiseeskirjadele.

Eelarves **abikõlblike** kulude hulka arvatava amortisatsiooni ülempiir on kuni 25% taristu tegelikust maksumusest ja kuni 50% seadmete tegelikust maksumusest (kuluobjekti kohta). Kui nimetatud reeglite nõuded ei ole täidetud, kuvatakse taotluse kontrollimisel blokeeriv veateade. Võtke arvesse, et kuigi need on programmi LIFE maksimaalsed protsendimäärad, ei pruugita neid automaatselt heaks kiita, sest amortisatsiooni arvestus peab olema eelkõige kooskõlas teie raamatupidamise sise-eeskirjadega / riiklike raamatupidamiseeskirjadega, nagu eespool öeldud. Pange tähele toetuslepingu näidise X lisas loetletud erandeid.

Erand: prototüüpide puhul on abikõlblikud kulud prototüübi kogukulu vastavalt programmi LIFE toetuslepingu näidise eritingimuste artiklile I.13 ja üldtingimuste artikli II.19.2 punktile c.

Vorm F4.a – Taristukulud

Menetluskord: täpsustage töövõtu kasutamiseks ette nähtud menetluskord, milleks on avaliku sektori asutuste puhul „riigihange“ ning eraõiguslike üksuste puhul „otseleping“, „avatud hankemenetlus“, „mitme pakkumisega menetlus“ või „raamleping“. Lepingud tuleb sõlmida vastavalt programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artiklitele II.10 ja II.11 ja toetusesaaja sise-eeskirjadele (kui need on kooskõlas nimetatud artiklitega).

Kirjeldus: esitage taristu selge kirjeldus ja kulude jaotus kuluobjektide lõikes, nt „kandev teraskonstruksioon“, „rajatise vundament“, „piirdeaed“ jne.

Oluline! kõik taristuga seotud kulud, isegi kui töö teostati välise üksusega sõlmitud alltöövõtulepingu alusel, tuleb esitada selles rubriigis. Lisaks peab projekti partnerite hulka kuuluma üksus, kes taristuvara otseselt omab või selle tulevikus omandab.

NB! Suure infrastruktuuri ehitamisele keskendunud projektid ei kuulu LIFE-programmi tegevusse ega ole seega abikõlblikud. Projekti loetakse suure infrastruktuuri ehitamisele keskendunuks, kui taristu ühtse ühiku tegelik maksumus (vastavalt eespool esitatud määratlusele) ületab 500 000 eurot. „Taristu ühtne ühik“ on kõik vormil F4a kirjeldatud elemendid, mis peavad olema taristuinvesteeringu toimivuse tagamiseks omavahel füüsiliselt seotud (nt ökotunneli puhul sild, piirded, viidapostid jne). Kõnealune summa võib olla osutatust suurem erandjuhul, kui taotluses tõendatakse taristu vajalikkust, et tagada tõhus panus LIFE-määruse artiklite 10, 11 ja 12 eesmärkide saavutamisse.

Vorm F4.b – Seadmete kulud

Menetluskord: täpsustage töövõtu kasutamiseks ette nähtud menetluskord, milleks on avaliku sektori asutuste puhul „riigihange“ ning eraõiguslike üksuste puhul „otseleping“, „avatud hankemenetlus“, „mitme pakkumisega menetlus“ või „raamleping“. Lepingud tuleb sõlmida vastavalt programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artiklitele II.10 ja II.11 ja toetusesaaja sise-eeskirjadele (kui need on kooskõlas nimetatud artiklitega).

Kirjeldus: esitage iga objekti selge kirjeldus, nt „sülearvuti“, „andmebaasitarkvara (valmistoodet või alltöövõtu korras arendatud“, „mõõteseadmed“, „sõudeergomeeter“ jne.

Vorm F4.c – Prototüübi kulud

Prototüüp on taristu ja/või seade, mis on loodud spetsiaalselt projekti rakendamiseks, mida ei ole kunagi tulunduslikul eesmärgil müügiks pakutud ja mis ei ole saadaval seeriatootena. Projekti ajal ei tohi seda kasutada tulunduslikel eesmärkidel (vt programmi LIFE toetuslepingu näidise eritingimuste artikkel I.13 ja üldtingimuste artikli II.19.2 punkt c). Projekti raames soetatud kestvuskaupu võib sellesse kulukategooriasse lisada vaid juhul, kui need on möödapääsmatult vajalikud projekti piloot- või näidisaspektide jaoks.

Menetluskord: täpsustage töövõtu kasutamiseks ette nähtud menetluskord, milleks on avaliku sektori asutuste puhul „riigihange“ ning eraõiguslike üksuste puhul „otseleping“, „avatud hankemenetlus“, „mitme pakkumisega menetlus“ või „raamleping“. Lepingud tuleb sõlmida vastavalt programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artiklitele II.10 ja II.11 ja toetusesaaja sise-eeskirjadele (kui need on kooskõlas nimetatud artiklitega).

Kirjeldus: esitage prototüübi selge kirjeldus.

Oluline! kõik prototüübiga seotud kulud, isegi kui töö teostati välise üksusega sõlmitud alltöövõtulepingu alusel, tuleb esitada selles rubriigis.

Vorm F6 – Tarbekaupade kulud

Üldiselt: sellel vormil deklareeritavad kulumaterjalid peavad olema seotud toetusesaajate kestvuskauapade inventarinimistusse mittekanntavate esemete soetamise, tootmise, remondi või kasutamisega (nt katsematerjalid, loomasööt, levimaterjalid, kestvuskauapade remont tingimusel, et seda ei kapitaliseerita ning see ostetakse üksnes projekti tarbeks või kasutatakse 100% projekti huvides jne). Kui projekt sisaldab olulist teavitustegevust, milles kasutatakse suurel määral postitamist või muid teavituse vorme, võib ka need kulud siin deklareerida.

Kulumaterjalide kulud peavad olema otseselt seotud projekti meetmete rakendamisega.

Üldiste kulumaterjalide/väikevahendite (nt telefon, side, valguskoopiad, kontoritarbed, vesi, gaas jne) kulu loetakse kaetuks üldkulude (*overheads*) kategooriaga.

Menetluskord: täpsustage töövõtu kasutamiseks ette nähtud menetluskord, milleks on avaliku sektori asutuste puhul „riigihange“ ning eraõiguslike üksuste puhul „otseleping“, „avatud hankemenetlus“, „mitme pakkumisega menetlus“ või „raamleping“. Lepingud tuleb sõlmida vastavalt programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artiklitele II.10 ja II.11 ja toetusesaaja sise-eeskirjadele (kui need on kooskõlas nimetatud artiklitega).

Kirjeldus: esitage kulumaterjalide liigi selge kirjeldus ja selle seos projekti tehnilise rakendamisega, nt „meetme 2 katsete toormaterjalid“, „levitamisvahendite jaoks vajalikud bürootarbed (väljundtulemus 5)“ jne.

Vorm F7 – Muud kulud

Üldiselt: siia paigutatakse otsesed kulud, mis ei kuulu ühegi muu kulukategooria alla, näiteks koordineeriva toetusesaaja pangateenuse tasud, konverentsitasud, kindlustuskulud tingimusel, et need kulud tekivad üksnes projekti rakendamise tõttu, jne. Pange tähele, et kolmandatele isikutele makstav rahaline toetus (k.a auhinnad) ei ole abikõlblik.

Toetusesaajate finantsaruannete auditeerimisega seotud audiitorikulud (AINULT nende toetusesaajate puhul, kes taotleavad liidult vähemalt 750 000 euro suurust rahalist panust) tuleks alati paigutada sellesse eelarvekategooriasse.

Selles kategoorias tuleb alati esitada tõlkimiskulud, kui need on vajalikud.

Levimaterjalid: teabe levitamise ja paljundamisega seotud kulud (nt levitatavate materjalide/toodete ostmise või trükkimine jne).

Kui toetuse andja nõuab pangatagatist, siis pangatagatise kulu tuleb alati esitada selles kategoorias. Lisateavet leiate programmi LIFE toetuslepingu näidise eritingimuste artiklist I.4.2 ja I.4.0 ning üldtingimuste artikli II.19.2 punktist e ning programmi LIFE 2018. a projektitaotluste hindamise suunistest.

Menetluskord: täpsustage töövõtu kasutamiseks ette nähtud menetluskord, milleks on avaliku sektori asutuste puhul „riigihange“ ning eraõiguslike üksuste puhul „otseleping“, „avatud hankemenetlus“, „mitme pakkumisega menetlus“ või „raamleping“. Lepingud tuleb sõlmida vastavalt programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artiklitele II.10 ja II.11 ja toetusesaaja sise-eeskirjadele (kui need on kooskõlas nimetatud artiklitega).

Kirjeldus: esitage iga kuluobjekti selge kirjeldus ja selle seos projekti tehnilise rakendamisega.

Vorm F8 – Üldkulud (*overheads*)

Üldkulude summa: märkige iga toetusesaaja üldised kaudsed kulud (üldkulud). Kui tegevustoetusest kaetakse toetusesaaja kõik tavapärase tegevuse kulud, ei ole tal õigust deklareerida meetmetoetuse all mis tahes abikõlblikke kaudseid kulusid. Sellisel juhul kaetakse tegevustoetusest kõik toetusesaaja tegutsemiseks vajalikud üldkulud. Kaudsete kulude katmine meetmetoetusest tähendaks seega kahekordset rahastamist. Kui tegevustoetusest kaetakse ainult osa toetusesaaja tavapärase tegevuse kuludest, võivad kaudsed kulud olla programmi LIFE meetmetoetusest rahastamiskõlblikud juhul, kui toetusesaaja suudab selgelt tõendada, et tegevustoetuse arvelt ei kaeta ühtegi kulu (k.a üldkulu), mille katmiseks võidakse kasutada meetmetoetust.

Selle tõendamiseks peab toetusesaaja:

- a. kasutama analüütilist kuluarvestust, mis võimaldab eristada kõiki tegevustoetusega ja meetmetoetusega seotud kulusid (k.a üldkulud). Selleks peab toetusesaaja kasutama usaldusväärseid raamatupidamiskode ja jaotamispõhimõtteid, millega tagatakse kulude õiglane, objektiivne ja realistlik jaotamine;
- b. registreerima eraldi kõik tegevustoetustest kaetavad kulud (personalikulud, üldised jooksvad kulud ja muud tegevuskulud, mis on seotud ühe osaga tema tavapärasest igaaastasest tegevusest) ja kõik meetmetoetustest kaetavad kulud (kaasa arvatud meetmega seotud tegelikud kaudsed kulud).

Kui toetusesaaja saab tulevikus projektiperioodi (osa) jaoks tegevustoetust (millest kaetakse programmi LIFE meetmetoetuse kaudseid kulusid), on toetusesaaja kohustatud sellest teatama ning tegema enne projekti lõppu eelarvetabelites (F-vormid) muudatuse/paranduse, millega arvatakse „üldkulud“ eelarvest välja.

Üldkulude (neid nimetatakse ka kaudseteks kuludeks) abikõlblikkusel on kindel määr, mis sätestatakse toetuslepingus protsendina iga toetusesaaja kõigist rahastamiskõlblikest otsestest kuludest, mille sisse ei arvestata maa pikaajalist liisingut / ühekordseid hüvitisi maakasutusõiguste eest (samuti üldkulusid endid, kuna tegemist on kaudsete kuludega). Vastavalt programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artiklile II.19.3 ei või see protsendimäär olla ühegi toetusesaaja puhul suurem kui **7%**. Kui nimetatud reegli nõuded ei ole täidetud, kuvatakse aruandes R1 ja ettepaneku kontrollimisel blokeeriv veateade.

Pange tähele, et veerg „Abikõlblikud otsesed kulud kokku, v.a maaga seotud kulud“ täidetakse töövahendis vormidele F1 kuni F7 sisestatud kulude põhjal automaatselt.

Vorm FC – Rahalised toetused

Sellel vormil kirjeldatakse projekti rahastamist toetusesaaja(te) ja/või kaasrahastaja(te) poolt ning taotletavat ELi rahalist panust iga toetusesaaja kohta.

Mitterahalise hüvitise eest pakutavad kaubad või teenused (mille puhul ei ole ette nähtud rahavoogu) ei vasta ELi kaasrahastamise tingimustele ja neid ei tohi projekti eelarvesse lisada.

Oluline! veerg „Meetmete kogukulu eurodes“ täidetakse rakenduses vormidele F1–F8 sisestatud kulude põhjal automaatselt.

Koordineeriva toetusesaaja rahaline panus: märkige koordineeriva toetusesaaja makstava rahalise panuse summa. See summa ei tohi sisaldada muudest avaliku või erasektori allikatest saadud raha, mis on eraldatud sihtotstarbeliselt projekti või selle osa jaoks (see tuleb deklareerida muu kaasrahastamise all).

Seotud toetusesaaja rahaline panus: märkige iga seotud toetusesaaja rahaline panus. Need summad ei tohi sisaldada muudest avaliku või erasektori allikatest saadud raha, mis on eraldatud sihtotstarbeliselt projekti või selle osa jaoks (see tuleb deklareerida muu kaasrahastamise all).

ELilt taotletava rahalise panuse summa: märkige ELi rahalise panuse summa, mida koordineeriv toetusesaaja ja iga seotud toetusesaaja taotleb. Summa peab olema kooskõlas programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artiklitega II.19 ja II.25.

Kaasrahastamise summa eurodes: märkige iga kaasrahastaja rahaline panus.

Omaosalusele vastavad summad ja kogukulu kantakse automaatselt vormidele A3 ja A4. Kaasrahastajate rahalisele panusele vastavad summad kantakse automaatselt vormile A6.

3.3 Aruanded

Süsteemi eProposal aruanded sisaldavad põhjalikke finantsarvutusi ning need genereeritakse tehnilistele ja finantsvormidele sisestatud andmete põhjal automaatselt.

Töövahendi eProposal genereeritava ettepaneku pdf-versiooni lisatakse üksnes aruanded R1 (eelarve) ja R2 (kulud meetme kohta). Ülejäänud aruannetes esitatakse praktilist finantsteavet.

Aruanne R1. Eelarve

Sellel vormil tehakse kokkuvõtte projekti finantsstruktuurist, esitades projekti eelarve jaotuse ja rahastamiskava ülevaate.

Aruanded R2 (kulud meetme kohta), R2a (kulud toetusesaaja kohta), R2b (meetme kulud toetusesaaja kohta), R2c (toetusesaaja kulud meetme kohta)

Need vormid on väga kasulikud tehniliste väljundite seostamiseks kuludega.

Aruanne R3. Kasumireegli täitmine iga toetusesaaja puhul

Aruandega kontrollitakse, et ühegi toetusesaaja osa ELi rahalisest panusest ei ületaks talle tekkivaid kulusid (vt kasumi taotlemist keelav reegel programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimuste artiklis II.25.3).

Aruanne R4. Vastavus 2% reeglile

Aruandes näidatakse, kas avaliku sektori asutuste rahalised panused (koordineeriva toetusesaajana ja/või seotud toetusesaajana) projekti eelarvesse ületavad (vähemalt 2% võrra) nende projektiga seotud alalise personali palgakulusid. Kui see nii ei ole, kuvatakse ettepaneku kontrollimisel veateade.

3.4 Manused

Manuse liik: valige rippmenüüst.

Manuse nimetus: nimetus peab olema lühike (kuni 200 märki).

Tähtis: iga lisatava dokumendi suurim lubatud maht on 2 MB.

Lisage selles jaotises vajalikud kohustuslikud finantslisad vastavalt dokumendis „Programmi LIFE 2018. a projektitaotluste hindamise suunised“ esitatud selgitustele. Dokumentide „Avaliku sektori asutuse deklaratsioon“ ja „Lihtsustatud finantsaruanne“ vormid ja programmi LIFE tulemusnäitajate tabel sisalduvad taotluspaketis, mis on saadaval programmi LIFE veebisaidil.

4. Kontroll-leht

4.1. Esimese etapi kontroll-leht

1. Kas taotleja on juriidiliselt ELis registreeritud?
2. Kas olete kontrollinud oma projekti vastavust LIFE Keskkonna ja Ressursitõhususe valdkonna projekti nõuetele?
3. Kas kõik meetmed rakendatakse ELi Euroopa territooriumil (või kuuluvad ettenähtud erandite alla)?
4. Kas kontseptsioon on esitatud inglise keeles?

4.2. Teise etapi kontroll-leht

Järgmiste küsimuste eesmärk on aidata teil kontrollida, kas teie taotlus on võimalikult hästi ette valmistatud. Teie vastus peaks olema kõigil juhtudel jaatav. See küsimuste loend ei ole siiski ammendav ning küsimused ei sisalda üksikasjalikult kogu vajalikku teavet. Tutvuge selle dokumendi muudes osades esitatud üksikasjaliku teabega.

1. Kas olete kontrollinud oma projekti vastavust LIFE Keskkonna ja Ressursitõhususe valdkonna projekti nõuetele?
2. Kui täistaotluses on olulisi muudatusi võrreldes kontseptsiooniga, kas olete olulised muudatused loetlenud ja põhjendanud vormis A7?
3. Kas vormid A3, A4 ja A6 on varustatud allkirja ja kuupäevaga?
4. Kas vorm B1 on vähemalt inglise keeles?
5. Kas planeerisite projekti lõppu piisava ajavaru paratamatult tekkivate ettenägematute viivituste jaoks?
6. Kas taotleja on juriidiliselt ELis registreeritud?
7. Kas lisanud kohustuslikud lisad? A) Koordineerivate toetusesaajate puhul, kes ei ole avaliku sektori asutused: 1) aastabilanss ja kasumiaruanne, 2) auditiaruanne ning auditeeritud bilanss ja kasumiaruanne juhul, kui toetuse summa ületab 750 000 eurot (isegi kui siseriiklike õigusaktide kohaselt ei ole raamatupidamisaudit teile kohustuslik), 3) lihtsustatud finantsaruanne. B) Avaliku sektori asutuse deklaratsioon juhul, kui koordineeriv toetusesaaja on avaliku sektori asutus?
8. Kas olete iga tegevuse juurde märkinud oodatavad tulemused, mida on võimalik kvantitatiivselt mõõta?
9. Kas olete lisanud tegevusi projekti mõju hindamiseks ning projekti tulemuste/saadud kogemuste levitamiseks (vt katse- ja näidisprojekti definitsiooni)?
10. Kas olete lisanud kooskõlalise teabe vahetamise ja levitamise meetmete paketi?
11. Kas olete planeerinud olulisi tegevusi, mis lähevad teadmiste levitamisest ja suhtlemisest kaugemale, et tagada lahenduste/tulemuste kordamine ja ülevõtmine?
12. Kas olete lisanud näitajaid, millega mõõta oma projekti mõju kolme või viie aasta jooksul pärast selle lõppu?
13. Kas projekti juhtmeeskond on piisav? Kas organisatsiooni skeem on esitatud? Kas projektil on täisajaga töötav koordinaator (see pole kohustuslik, aga on tungivalt soovitatav)?

14. Kas jätsite välja kõik meetmed, mida on kohasem rahastada muudest ELi rahastamisprogrammidest? Kas olete kahtluse korral ette näinud vastastikku täiendavaid meetmeid või eesmärke?
15. Kas olete kirjeldanud oma pingutusi süsinikupõhise neutraalsuse poole?
16. Kas olete programmi LIFE toetuslepingu näidise üldtingimused otsast lõpuni läbi lugenud ja kas seda on teinud ka seotud toetusesaajad?
17. Kas kõik meetmed rakendatakse ELi Euroopa territooriumil (või kuuluvad ettenähtud erandite alla)?

Lisad

Lisa 1. Kalender – 2018. aasta taotlusvooru projektide hindamise ja valimise protseduur

Kuupäev või periood	Tegevus
12. juuni 2018	Kontseptsiooni esitamise tähtaeg
oktoober 2018	Taotlejate informeerimine hindamise tulemustest; põhinimekirja koostamine ja põhinimekirja taotlejate kutsumine teise vooru
jaanuar 2019	Täistaotluse esitmise tähtaeg
jaanuar 2019-juuni 2019	Taotluse hindamise periood
juuli 2019	Toetuslepingu sõlmimine
01. juuli 2019	Projekti varajaseim võimalik algus kuupäev

Lisa 2. Olulised viited

Ülddokumendid kõigi taotlejate jaoks:

[Regulation \(EU\) No 1293/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013](#)

LIFE mitmeaastane tööprogramm aastateks 2018-2020:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018D0210>

LIFE programmi kommunikatsiooni tööriistad:

<http://ec.europa.eu/environment/life/toolkit/comtools/index.htm> □

Finantsregulatsioon:

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:298:0001:0096:EN:PDF>

Lisa 3. eTatluse süsteem (eProposal tool)

Taotlus tuleb esitada toetuse andjale (EASME) läbi eTaotluse süsteemi, mille juhised on leitavad originaaldokumendi „Guidelines for Applicants 2018. LIFE Environment and Resource Efficiency“ lisast 3.